Раҫлайым

Моразым мәктәбе директоры

____________________Ҡоҙашева Р.Х

«_____»________2021й.

«Башҡортостан –тыуған илем»
мәктәпкәсә йәштәге балаларға
Башҡортостан Республикаһын өйрәнеү
программаһына нигеҙләнеп эшләнгән
эш программаһы
2021-2022 уҡыу йылы

Аңлатма яҙыу

Мәктәпкәсә йәштәге балаларға «Башҡортостан –тыуған илем» тыуған яҡты өйрәнеү программаһы структураһы балалар ойошмаһыда Федераль дәүләт белем биреү стандартына нигеҙләнә.

Программа төп дидактик принциптарҙың береһе булған үҫтереүсе
уҡытыу принцибына таянып ҡоролған һәм иң беренсе урында баланың
шәхес булараҡ үҫешен күҙ уңында тота.

Программаның йөкмәткеһе тәрбиә һәм аң-белемгә өйрәтеүҙә мәҙәнилек принцибына таяна: тәрбиә эше халыҡтың тарихы, мәҙәниәте, ғөрөф-ғәҙәттәре, йолалары, традициялары нигеҙендә тормошҡа ашырыла. Аң-белемгә өйрәтеү барышында баланы кешелектең донъяуи рухи һәм әхлаҡи үҙҡиммәттәре менән таныштырыу, улар тураһында ябай ғына төшөнсәләр биреү, көндәлек йәшәйештә уларҙы күҙәтергә, яҡшыны насарҙан,матурлыҡты
йәмһеҙлектән,дөрөҫлөктө алдаҡсылыҡтан һ.б. айырырға, уларға ҡарата үҙ фекерен билдәләп, асыҡлап,аңлата белергә күнектереү тора. Шулар нигеҙендә балала шәхси холоҡ-фиғел һыҙаттарын формалаштырыу ҡарала.

Программа:

- баланы аң-белемгә өйрәтеүҙә һәм шәхес итеп формалаштырыуҙа үҫтереүсе уҡытыу принцибына таяна;
- фәнни ҡаҙаныштар нигеҙендә ҡоролоп, ысынбарлыҡта практик рәүештә үҙҙәренең һөҙөмтәлелеген күрһәткән методик алымдарҙы ҡулланыу мөмкинлеген бирә;
- тәрбиәләү, баланы һәр яҡлап үҫтереү һәм аң-белемгә өйрәтеү маҡсаттарының һәм бурыстарының балалар баҡсаһында һәм ғаиләлә уртаҡ булыуын күҙаллай;
- баланың йәш айырмалыҡтары һәм шәхси үҙенсәлектәре нигеҙендә белем биреү өлкәләренең йөкмәткеһе үҙ-ара үрелеп, ҡушылып, аралашып, йәғни интеграция шарттарында ойошторолоуҙы талап итә;
-тәрбиәләү һәм белем биреү процесын комплекслы-тематик принципҡа таянып ойоштороу бурысын ҡуя;
- көн тәртибе буйынса баланың үҙ-аллы эшмәкәрлегендә һәм ололар менән бергә ойошторолған сараларҙа мәктәпкәсә белем биреүгә һәм тәрбиәләүгә хас булған алымдарҙың ҡулланылыуын талап итә;
- тәрбиәләү һәм белем биреү процесы баланың йәш кимәле үҫешенә тап килтерелеп һәм уйын формаһында ойошторолоуҙы беренсе урынға ҡуя;
- төбәк-ара һәм балалар баҡсаһы үҙенсәлектәренә ярашлы аң-белем биреү һәм тәрбиәләү эшендә төрлө вариатив формалар ҡулланыу мөмкинлеген бирә;

Программала билдәләнгән бурыстарҙың һәм маҡсаттарҙың үтәлеше педагогтың бала һәм ата-әсәләр менән беренсе көндән үк эҙмә-эҙлекле һәм маҡсатлы рәүешт әберҙәм эшләүенән тора. Баланың үҫеш кимәле, әхләҡи сифаттарының ныҡлығы һәр тәрбиәсенең һөнәри оҫталығынан, уның мәҙәнилегенән, балаларҙы яратыуынан тора.

Мәктәпкәсә белем биреү ойошмаһының белгестәре ғаилә менән берлектә, баланың һаулығын ҡайғыртып, уның психик һәм физик яҡтан үҫешенә төрлө яҡтан заманса алымдар, ысулдар аша тәьҫир итеп, бала саҡтың бәхетле үтеүенә ынтылырға тейеш.Кескәйҙәргә аң-белем биреү – донъя мәҙәниәтен (белем, этика, мораль, мәҙәниәт, хеҙмәт) аңларға, һиҙемләргә төшөндөрөүҙе үҙ эсенә ала..

ФДБС-да һәр бер йүнәлеш буйынса бирелгән маҡсаттар баланың йәш кимәленә ярашлы уның социаль-норматив үҫешен билдәләй. Был маҡсаттар ата-әсәләр һәм педагогтар өсөн баланы аң-белемгә өйрәтеү һәм тәрбиәләү эшмәкәрлегендә төп ориентирбулып торалар.
ФДБС талаптары буйынса, бала үҫешенең йүнәлештәре буйынса ҡуйылған маҡсаттар Рәсәй Федерацияһында мәктәпкәсә аң-белем биреү даирәһе өсөн дөйөм тип һанала.Тик һәр бер өлгө программа үҙенсәлектәренән сығып, бала үҫешендәге ниндәйҙер өлкәгә, йүнәлешкә өҫтөнлөк бирә һәм үҙ маҡсаттарын ҡуя. Ләкин улар стандарт талаптарын инҡар итмәй, киреһенсә, ҡуйылған маҡсаттар нигеҙендә был йүнәлештәрҙең тәрәнерәк, киңерәк өйрәтелеүен күҙаллай.

I. МАСАТЛЫ БҮЛЕК.

Программаның маҡсаттары һәм бурыстары.

*Программаның төп маҡсаты:*мәктәпкәсә йәштәге балалар ойошмаһында Башҡортостан Республикаһының милли- мәҙәни,климатик,социаль -иҡтисади шарттары менән таныштырып, төбәк милли мәҙәниәте тамырҙарына йәлеп итеү.
1.2. Кешенең шәхес булараҡ формалашыуына бала саҡта нигеҙ һалына, ул балалыҡтан ҡыуаныс, шатлыҡ, илһам, дәрт алып, физик һәм психик яҡтан үҫергә, тирә-йүнде танып-белергә һәм аң-белем даирәһен үҫтерергә, кешеләр менән дөрөҫ мөнәсәбәттәр ҡорорға, йәшәйештә үҙ урынын таба белергә өйрәнә. Был маҡсаттар кескәйҙәр эшмәкәрлегенең төрлө төрҙәрендә: уйында, үҙ-ара аралашыуҙа һәм һөйләшеүҙә, хеҙмәттә, танып-белеүҙә-эҙләнеүҙә, эшмәкәрлектең продуктив төрҙәрендә (художество-эстетик үҫештә, ҡоролмалар төҙөүҙә һ.б.), музыкала, нәфис әҙәбиәт менән танышыуҙа тормошҡа ашырыла.
Программаның маҡсаттарына ирешеү өсөн түбәндәге бурыстарҙы хәл итеү кәрәк:
-балала Ватанына, еренә, халҡына һәм үҙенең яҡындарына хөрмәт, һөйөү тойғоһо формалаштырыу;
- баланың һаулығын һаҡлауҙы, кескәйҙәрҙең бер-береһе һәм ололар менән ыңғай мөнәсәбәттә булыуҙы һәм уларҙың төрлө яҡлап үҫеш кимәлен тәьмин итеүҙе ойоштороу;
- балаларҙы асыҡ күңелле, алсаҡ, ҡыҙыҡһыныусан, әүҙем, тырыш, эскерһеҙ итеп тәрбиәләү өсөн төркөмдәрҙә уларҙың бер-береһенә һәм ололарға ҡарата ихтирамлы һәм мөләйем ҡарашлы мөнәсәбәттә булыуын ойоштороу;
- тәрбиә һәм аң-белемгә өйрәтеү эшенең һөҙөмтәһе нәтижәле булһын өсөн балалар эшмәкәрлеген төрлөләндереү һәм уларҙы берләштереп үткәреү;
- балалар баҡсаһында тәрбиә һәм аң-белем биреү процесын ижади рәүештә ойоштороу;
- тәрбиә һәм аң-белем биреүҙә дидактик материалдарҙың төрлөлөгө һәм уларҙы ҡулланыу ысулдары балаларҙың шәхси һәләтен асырға һәм ҡыҙыҡһыныуын ҡәнәғәтләндерергә ярҙам итеүҙе ойоштороу
; - баланың ижад емешен хөрмәт менән ҡабул итеү;
- ғаилә менән балалар баҡсаһы тәрбиә һәм аң-белем биреү эшендә бер үк талаптар ҡуйып, бергә эш итеү;
- балалар баҡсаһы һәм башланғыс мәктәп эшендә күсәгилешлекте һаҡлап эш итеү;

Программала билдәләнгән бурыстарҙың һәм маҡсаттарҙың үтәлеше педагогтың бала һәм ата-әсәләр менән беренсе көндән үк эҙмә-эҙлекле һәм маҡсатлы рәүештә берҙәм эшләүенән тора. Баланың үсеш кимәле, әхләҡи сифаттарының ныҡлығы һәр тәрбиәсенең һөнәри оҫталығынан, уның мәҙәнилегенән, балаларҙы яратыуынан тора. Мәктәпкәсә белем биреү ойошмаһының белгестәре ғаилә менән берлектә, баланың һаулығын ҡайғыртып, уның психик һәм физик яҡтан үсешенә төрлө яҡтан заманса алымдар, ысулдар аша тәьҫир итеп, бала саҡтың бәхетле үтеүенә ынтылырға тейеш.Кескәйҙәргә аң-белем биреү – донъя мәҙәниәтен (белем, этика, мораль, мәҙәниәт, хеҙмәт) аңларға, һиҙемләргә төшөндөрөүҙе үҙ эсенә ала. Программа йөкмәткеһе буйынса йыйылған материалдар, әҫәрҙәр стандартта күрһәтелеүенсә «тәрбиәүи ҡиммәткә эйә, юғары художестволы кимәлдә булыуҙы талап итәләр һәм баланың тәбиғәттән һалынған төрлө йүнәлештәге һәләттәрен асырға һәм үҫтерергә ярҙам итергә тейештәр».

1.3.*Программаны үҙләштереү буйынса планлаштырылған һөҙөмтәләр.*

Бала үсеше йүнәлештәре буйынса ҡуйылған маҡсаттар

Баласаҡтың үҙенсәлекле булыуы (нервы системаһының һығылмалылығы, зирәклеге; бала күңеленең эскерһеҙлеге, тәбиғилеге; холоҡ-фиғел сифаттарыныңформалашыу кимәленең төрлөсә булыуы) мәктәпкәсә йәштәге баланан конкрет белем һөҙөмтәләренә эйә булыуҙы талап итмәй, шунлыҡтан Төп белем биреү программаһынбаланың үҙләштереүе тик уның психик һәм физик үсешенә ҡарата ҡуйылған маҡсаттарҙың үтәлеүе, йә үтәлмәүе менән билдәләнә. ФДМББС-да һәр бер йүнәлеш буйынса бирелгән маҡсаттар баланың йәш кимәленә ярашлы уның социаль-норматив үсешен билдәләй. Был маҡсаттар ата-әсәләр һәм педагогтар өсөн баланы аң-белемгә өйрәтеү һәм тәрбиәләү эшмәкәрлегендә төп ориентир булып торалар. ФДМББС талаптары буйынса, бала үсешенең йүнәлештәре буйынса ҡуйылған маҡсаттар Рәсәй Федерацияһында мәктәпкәсә аң-белем биреү даирәһе өсөн дөйөм тип һанала.Тик һәр бер өлгө программа үҙ үҙенсәлектәренән сығып, бала үсешендәге ниндәйҙер өлкәгә, йәғни йүнәлешкә өҫтөнлөк бирә һәм үҙ маҡсаттарын ҡуя. Ләкин улар стандарт талаптарын инҡар итмәй, киреһенсә, ҡуйылған маҡсаттар нигеҙендә был йүнәлештәрҙең тәрәнерәк, киңерәк өйрәтелеүен күҙаллай. Шулай итеп, был программала ҡуйылған маҡсаттар стандарт талаптарына таянып бирелә һәм үҙ эсенә ике йәш осорҙо ала.

1.3.1. <u>Иртә йәштәге кескәйҙәр төркөмө (3 йәшкә тиклемге осор);</u>

- кескәйҙәрҙең икенсе төркөмөнән башлап балаларҙың мәктәпкә китеү ваҡытын (7 йәшкә тиклемге осорҙо).

Иртә йәштәге кескәйҙәр төркөмө балаларын аң-белемгә өйрәтеү һәм тәрбиәләү буйынса ҡуйылған маҡсаттар (3 йәшкә тиклемге осор):

- бала үҙен уратып алған предметтар менән ҡыҙыҡһына һәм уларҙы көндәлек йәшәйештә әүҙем ҡуллана; уйынсыҡтар һәм предметтар менән бирелеп, күңелен һалып уйнай, үҙенең эш-хәрәкәтендә һөҙөмтәле уңыштарға ирешергә тырыша һәм ныҡышмалыҡ күрһәтә;

-көнкүреш кәрәк-яраҡтарының тәғәйенләнешен белә (ҡалаҡтар, тараҡтар, ҡәләмдәр һ.б.) һәм уларҙы йәшәйештә дөрөҫ ҡуллана. Үҙ-үҙен хеҙмәтләндереү буйынса ябай ғына күнекмәләргә эйә; көнкүреш һәм уйын эшмәкәрлегендә үҙ-аллылыҡ күрһәтергә ынтыла; бөхтәлек һәм йыйнаҡлыҡ һыҙаттары үҫешә башлай;

- тупаçлыҡҡа, һаранлыҡҡа ҡарата үҙенең кире ҡарашын белдерә;
- ябай ғына булған әҙәп ҡағиҙәләрен үтәй (өйҙә, төркөмдә үҙ-аллы, йә булмаһа ололар ярҙамы менән «рәхмәт, һаумыһығыҙ, һау булығыҙ, тыныс йоҡо» һүҙҙәрен ҡуллана; балалар баҡсаһында, өйҙә, урамда үҙ-үҙендәрәç тотоу ҡағиҙәләрен белә һәм уларҙы үтәргә тырыша;
- аралашыуҙа әүҙем телмәргә эйә; ололарҙың телмәрен аңлай, уларға һорауҙар һәм үтенестәр менән мөрәжәғәт итә белә; тирә-яҡтағы предметтарҙың һәм уйынсыҡтарҙың атамаларын әйтә. Баланың телмәре башҡалар менән тулыһынса аралашыу сараһы булып китә.
- ололар менән аралашырға ынтыла һәм эш-хәрәкәттә уларға оҡшарға тырыша; ҡайһы бер уйындарҙа ололарҙың холоҡ-фиғелен һәм аралашыу ысулдарынҡабатлап күрһәтә; ололар тәҡдим иткән уйынға ыңғай ҡараштабула һәм уйындың маҡсатын дөрөç ҡабул итә;
- тиçтерҙәренә ҡарата ҡыҙыҡһыныуыбар; уларҙың эш-хәрәкәтен күҙәтә һәм уларға оҡшатып ҡабатлай; - тиңдәштәренә ҡамасауламайынса бергәләп уйнай белә; бәләкәй генә төркөмдәргә бүленеп уйнауға ла ҡыҙыҡһыныуын күрһәтә; - тирә-яҡ тәбиғәткә ҡарата ҡыҙыҡһыныуы бар, миҙгел үҙгәрештәрен күҙәтеүҙә ҙур теләк менән ҡатнаша;
- шиғыр, йыр, әкиәттәрҙе тыңлауға, һүрәттәрҙе ҡарауға ҡыҙыҡһыныу күрһәтә; музыкаға ярашлы хәрәкәтләнергә тырыша, мәҙәниәт һәм сәнғәт әçәрҙәренә ҡарата ыңғай ҡарашын белдерә;
- ҡурсаҡ театры геройҙарының уйнауын бирелеп ҡарай; театрлаштырылған һәм сюжетлы-ролле уйындарҙа теләп ҡатнаша;
- продуктив эшмәкәрлеккә (һүрәт төшөрөү, әүәләү, ҡоролмалар төҙөү, йәбештереү) ҡыҙыҡһыныу күрһәтә;
- баланың эре моторикаһы үçешкән, ул төрлө төр хәрәкәттәрҙе үҙләштерергә ынтыла (йүгереү, шыуышыу, аша атлау һ.б.). Ябай йөкмәткеле булған төрлө хәрәкәтле уйындарҙа ҡыҙыҡһынып ҡатнаша.

1.3.2.<u>Кескәйҙәрҙең икенсе төркөмөнән башлап балаларҙың мәктәпкә китеү ваҡытын (7 йәшкә тиклемге осор).</u>

Мәктәпкәсә аң-белем алыуҙы тамамлаған балаларҙың үçешен билдәләүгә ҡуйылған маҡсат ориентирҙары(7йәшлек):
- бала көнкүрештә ҡулланылған һәм үҙ-үҙен хеҙмәтләндереү буйынса йәмғиәттә ҡабул ителгән эш-хәрәкәттәргә эйә була, төрлө эшмәкәрлектең башҡарыу ысулдарын үтәгәндә булдыҡлылыҡ һәм үҙаллылыҡ күрһәтә.Төрлө эшмәкәрлектә-уйында, аралашыуҙа, танып-белеү-эҙләнеү эшмәкәрлегендә, ҡоролмалар төҙөүҙә һ.б., үҙенә оҡшаған эш төрөн башҡара һәм үҙенә бергәләп эшитеү өсөн иптәш һайлай белә
- бала донъяны (төрлө эш төрҙәрен, кешеләрҙе, үҙен, һ.б.) ыңғай ҡараш менән ҡабул итә; ололар һәм тиңдәштәре менән яҡшы мөнәсәбәт тыуҙырып, әүҙем аралаша, шул уҡ ваҡытта үҙенең абруйын һаҡлай белә;
- башҡа балалар менән һөйләшеп, үҙ-ара килешә белә, башҡаларҙың теләген, күңел торошон һәм хис-тойғоларын иçәпкә ала, ҡыйын саҡта бергә ҡайғыра, уңыштарға шатлана. Хис-тойғоларын, эске кисерештәрен холоҡҡиәфәте аша дөрөç сағылдыра, үҙ-үҙенә ышаныу тойғоһо нигеҙҙәре үçешкән. Төрлө бәхәстәрҙе ыңғай сисергә ынтыла;

- берҙәм эшмәкәрлек барышында әйҙәүсе булараҡ та, башҡарыусы булараҡ та хеҙмәттәшлек итергә һәләтле;
- милли һәм социаль сығышына, матди яҡтан булған хәленә, ғаиләлә ҡабул ителгән дини айырмаға, физик һәм психик яҡтан үҫеш үҙенсәлектәренә ҡарамаҫтан бөтә кешеләрҙең дә бер тигеҙ икәнлеген аңлай;
- башҡа кешеләрҙе ишетергә һәм уларҙы аңларға тырышыу оҫталығын күрһәтә.
- төрлө эшмәкәрлектең һөҙөмтәһен алдан күҙаллауы үҫешкән, ул бигерәк тә уйын барышында асыҡ күренә; төрлө уйындарҙы уйнай, уларҙың үткәреү формаларын белә; шартлы һәм ысынбарлыҡта булған хәлдәрҙе айыра; төрлө социаль нормаларға һәм ҡағиҙәләргә буйһона, үтәй белә. Көнкүрештәге төрлө хәл-ваҡиғаларҙы таный һәм баһалай белә;
- баланың һөйләү телмәре бай, телмәр аша үҙенең фекерҙәрен, уйҙарын һәм теләктәрен аңлата белә. Һүҙҙәрҙә өндәрҙе айыра,уларҙан һүҙҙәр, һөйләмдәр төҙөй, грамоталыҡ нигеҙҙәре формалашҡан;
-баланың эре һәм ваҡ моторикаһы үҫешкән; ул хәрәкәтсән, сыҙамлы, төп хәрәкәттәргә эйә, үҙенең хәрәкәттәрен контролдә тота, үҙ теләгенә буйһондора белә;
- бала ихтыяр көсөнә эйә, төрлө эшмәкәрлектә йәшәйештә ҡабул ителгән әхлаҡи һәм әҙәп ҡағиҙәләрен үтәй, ололар һәм тиҫтерҙәре менән үҙара ыңғай мөнәсәбәт булдыра ала, шәхси гигиена күнекмәләрен һәм хәүефһеҙлек ҡағиҙәләрен үтәй; - башлаған эшен аҙағына еткереп тамамларға тырыша, уның өсөн яуаплы икәнлекте аңлай;
- бала ҡыҙыҡһыныусанлығын күрһәтә, ололарға һәм тиңдәштәренә һорау бирә, кешенең холоҡ-ҡылыҡтарына һәм үҙен уратып алған тәбиғәт күренештәренә яуап бирергә тырыша; күҙәтергә, тәжрибәләр эшләргә ярата. Үҙе, тәбиғәт һәм үҙе йәшәгән социаль донъя тураһында башланғыс белемгә эйә; балалар әҙәбиәте ижады менән таныш, йәнле тәбиғәт, математика, тарих һ.б. фәндәр өлкәһендә башланғыс белемдәре бар;
- киләсәктә мәктәптә, юғары уҡыу йортонда уҡырға тигән ниәт менән белем алырға ынтыла;
- ғөмүмән йәшәйешкә ҡарата ыңғай мөнәсәбәт, хөрмәт күрһәтә;
- профессиональ сәнғәт әҫәрҙәрен (музыка, бейеү, театр эшмәкәрлегенә, ижади эшмәкәрлеккә һ.б.), халыҡ ижадын, тирә-яҡ мөхиттең матурлығын шатланып ҡабул итә;
- илһөйәрлек тойғолары нигеҙе бар, иле һәм уның ҡаҙаныштары менән ғорурлана белә, уның географик төрлөлөгө, күп милләтлелеге, мөһим тарихи хәлдәре тураһындағы башланғыс күҙаллауға эйә;
- үҙе, ғаилә,уның үҙ ҡиммәттәре, гендер үҙенсәлектәре тураһында ябай ғына төшөнсәләре бар; үҙенә һәм икенсе енескә ҡарата хөрмәт тойғоһо күрһәтә;
- йәшәйештә ҡабул ителгән ябай ғына ҡағиҙәләрҙе, әхлаҡи нормаларҙы үтәй, «нимә яҡшы һәм нимә насар» тигән тәғлимәтте үтәргә тырыша; ололарға ҡарата хөрмәт, ә кескәйҙәргә ҡарата хәстәрлек күрһәтә;
- һаулыҡты донъялағы иң ҙур байлыҡ итеп ҡабул итә һәм үҙ тормошонда хәүефһеҙ йәшәү ҡағиҙәләрен үтәргә тырыша.

II. ЙӨКМӘТКЕ БҮЛЕК.

2.1. “Башҡортостан -тыуған илем” программаһында белем биреү йөкмәткеһе биш белем биреү өлкәләре: социаль-коммуникатив, танып-белеү, художество-эстетик,телмәр һәм физик үҫешкә бүлеп бирелә.
Эштең йөкмәткеһе балаларҙың ололар менән берлектә, шулай уҡ үҙ-аллы эшмәкәрлек барышында махсус ойошторолған дәрестәрҙә һәм башҡа төрлө режим ваҡыттарында алып барыла.
Аң-белемгә төшөндөрөү һәм тәрбиәүи бурыстар
Баланың һаулығын нығытыу, бала организмын сыныҡтырыуҙы дауам итеү, хәрәкәтләнеүҙең бөтә төрҙәрен дә үҫтереү.
Балаға хәрәкәтләнеү әүҙемлеген һәм кәйеф күтәренкелеген тәьмин итеүсе шарттар тыуҙырыу. Арыуҙы иҫкәртеү. Ябай ғына бөхтәлек, таҙалыҡ ҡағиҙәләренә өйрәтеү һәм үҙ-үҙен хеҙмәтләндерә белеүҙе формалаштырыу.
Үҙен уратып алған тирә-йүндә предметтарҙы танырға, уларҙы хәтерҙә ҡалдырырға өйрәтеү, һүҙ байлығын арттырыу. Предметтың хәрәкәтен, сифатын аңлатҡан һүҙҙәрҙең мәғәнәһенә төшөндөрөү һәм уларҙы үҙ телмәрендә ҡулланырға өйрәтеү. Ябай һөйләмле, бәләкәй күләмле әҫәрҙәрҙең эстәлеген аңлатыу.
Үҙ теләген аңлатыуҙы, һорауҙы ябай һөйләмдәр, фразалар менән белдерергә өйрәтеү.
Уйынсыҡтар һәм үҙе тирәһендәге башҡа предметтар менән уйнарға өйрәтеү. Ололар күрһәткән уйын хәрәкәттәрен отоп, ҡабатлап күрһәтергә һәм көнкүрештәге таныш хәл-күренештәрҙе иҫкә төшөрөп, уларҙы уйында сағылдырып уйната башлау.
Үҙ-үҙен тота белеү һәм әҙәп ҡағиҙәләрен үтәүҙе формалаштыра башлау: һаулыҡ һорашыу, хушлашыу, рәхмәт әйтә белеү, ололар үтенесен үтәй белеү һ.б. Башҡаларға ҡарата иғтибарлы һәм хөрмәтле булырға өйрәтеү.
Йәнлектәргә һәм үҫемлектәргә ҡарата һаҡсыл ҡараш тәрбиәләү.
Матурлыҡҡа ынтылыш тәрбиәләү. Төрлө еҫтәргә, тауыштарға, төҫтәргә, предметтарҙың ҙурлығына, күләменә баланың иғтибарын йүнәлтеп, уларҙы иҫтә ҡалдырыу һәм айыра белеү күнекмәләре үткәреү.
Нәфис һүҙгә баланы йәлеп итеү. Матур көйҙәр тыңлатып, шатлыҡ, ҡыуаныс тойғолары тәрбиәләү. Көйгә ярашлы хәрәкәтләнергә өйрәтеү.
Көн тәртибе барышындағы тәрбиә
Көн тәртибендә ашатыу, йоҡонан торғоҙоу, тышҡа сығырға йыйыныу һәм тыштан инеү, гигиена сараларын үткәреү балаларҙың күп ваҡытын ала. Һәр сараны үткәргәндә тәрбиәсенең түҙемле һәм тейешле ярҙам итеүенә балалар мохтаж була.
Гигиена-әҙәп ҡағиҙәләре тәрбиәләү һәм үҙ-аллылыҡ тәрбиәләү. Һәр бер баланы көн тәртибенә күнектереү әкренләп башҡарыла һәм бәләкәй генә төркөмсәләргә бүлеп эш ителә.
Беренсе төркөмсә балаларын аш алдынан ҡул йыуырға, ҡалаҡ менән бутҡа ашарға, 1,5 йәштә аш ашарға өйрәтәләр. Төрлө аш ризыҡтарын ашарға, ололар ярҙамында ауыҙ-морон һөртөргә, ҡулъяулыҡ (салфетка) ҡулланырға, ашап бөткәс, рәхмәт әйтергә өйрәтәләр.
Ошо рәүештә сиратлап һәр төркөмсә балаларын аш алдынан һәм бысраған һайын ҡулдарын йыуырға, үҙенең шәхси таҫтамалы менән ҡулланырға, өлкәндәрҙең ярҙамы менән бирелгән ризыҡты ашарға өйрәтеү.

Ашап туйғас, рәхмәт әйтергә һәм үҙ ултырғысын этеп ҡуйырға күнектереү.
Бер йәштә ете айлыҡ бала үҙ-аллы сисенә башлай, тик ҡайһы саҡта уға әҙерәк ололар ярҙамы талап ителә (бүреген, быймаһын, итеген, салбарын сисә, төймәһе ысҡындырылған туфлиҙе үҙаллы һала, колготкаларын сисә белә).
Ике йәштә бала ололар күҙәтеүе аҫтында кейемдәрен билдәле тәртиптә кейә һәм сисергә өйрәнә.
Бөхтәлеккә, әҙәплелеккә өйрәтеү. Ике йәшлек бала ололар ярҙамында ҡулъяулыҡ менән һөртөнә белә һәм өҫ, аяҡ кейемдәрен тейешле тәртиптә йыйып ҡуя башлай. Төркөм бүлмәһендә тәртип һаҡларға тырыша. Үҙ-аллы үҙенең физиологик ихтыяждарын башҡара ала башлай.
Ябай әҙәп ҡағиҙәләренә өйрәтеү: өҫтәл артына ашарға таҙа ҡулдар менән ултырырға һәм үҙен әҙәпле тоторға, бүлмәлә ҡысҡырмаҫҡа, йоҡо бүлмәһендә ҡысҡырып һөйләшмәҫкә, ололарҙы тыңларға, уларҙың үтенесен, әйтеүен башҡарырға күнектереү.
Ҡабул итеү бүлмәһендә, йоҡо бүлмәһендә үҙенең әйберҙәре ятҡан урынды танып, унда үҙ әйберҙәрен матурлап ҡуя белергә өйрәтеү һ.б.
2-3 төркөмсәнән торған балалары әкренләп үҙҙәре ҡуллана торған Әйберҙәрҙең атамаһын (һабын, таҫтамал, күлдәк һ.б.), көнкүрештә башҡарылған ябай хәрәкәттәрҙең, тән өлөштәренең әйтелешен аңлы рәүештә үҙ телмәрендә ҡуллана башлай. Ябай ғына эш-хәрәкәтте аңлатҡан һүҙҙәрҙе аңлы ҡулланырға өйрәтеү (миңә бир, өҫтәлгә ҡуй һ.б.).
Шул уҡ ваҡытта предметтарҙың тәғәйенләнешен, төҫөн, дәүмәлен, ятҡан урынын аңлап әйтергә өйрәтәләр. Берәй эш башҡарғанда уның бер-береһе менән бәйле булған ниндәй хәрәкәттәрҙән тороуын аңлатыу(ҡул йыуыу, сисенеү һ.б.). Үтенесте, теләкте 2-3 һүҙҙән торған һөйләмдәр, фразалар аша әйтергә күнектереү.
Тирә-яҡ мөхиттә предметлы - арауыҡ төшөнсәләрен киңәйтеү.Бөтә эш төрҙәрен кескәйҙәрҙе ике төркөмсәгә бүлеп эш итеү уңышлы була: беренсе төркөм уйын менән мәшғүл ваҡытта икенсе төркөмсә менән аң-белемгә өйрәтеү, күнектереү саралары үтәлә.
Бүлмәлә йүнәлештәрҙе аңлай һәм билдәләй белеү һәләтен формалаштырыу. Беренсе төркөмсә менән шәхси кейем-һалымдар һаҡлай торған урындар һәм өҫтәл артында ултырыу урындары менән,өйҙән алып балалар майҙансығына тиклемге юл менән таныштырыу. Аҙаҡ төркөмсәләр алмашыналар.
Телмәрҙе аңлау үҫеше.
Балаларҙың һүҙлек запасын киңәйтеү, көндәлек кәрәк-яраҡтарҙың (һабын,таҫтамал һ.б),кәүҙә өлөштәренең атамалары менән таныштырыу. Кейенеү һәм сисенеү тәртибенә өйрәтеү. Балаларҙы көндәлек шәхси кәрәк-яраҡтар менән ҡулланыу ҡағиҙәләренә өйрәтеү, уларҙың ятҡан урындары, төҫтәре, ҙурлыҡтары, ҡулланыу ҡағиҙәләрен аңлатыу.
Әүҙем һөйләшеүҙең үҫеше.
Беренсе төркөмсә балаларын ябай ғына бер йәки ике һүҙҙән торған фразалар әйтергә өйрәтеү, ә икенсе төркөмсә балалары менән кейем–һалымдың, аяҡ кейеменең, йыһаздарҙың атамаларын, уларҙы ҡулланыу ҡағиҙәләренә өйрәтеү

буйынса эш ойоштороу. Әйтергә теләгән теләктәрҙе, һорауҙарҙы, тойғоларҙы бәләкәй һөйләмдәр менән аңлата белеү һәләтенә булышлыҡ итеү.
Бер йәштән йәш ярымға тиклемге осор
Телмәрҙе аңлау үҫеше.Бала аңлаған һүҙҙәрҙең һанын арттырыу. Ололар әйткән һүҙ буйынса уйынсыҡты, кейем-һалымды, һауыт-һабаны көндәлек тормошта, һүрәттә таба белергә, күрһәтергә өйрәтеү.
Нәфис әҙәбиәт менән таныштырыу
Йөкмәткеһе буйынса балалар аңлай алырлыҡ ҡыҫҡа күләмле халыҡ йырҙарын, һамаҡтарҙы, әкиәттәрҙе һәм шиғырҙарҙы, яҙыусылар әҫәрҙәрен тыңларға, уларҙың йөкмәткеһенә төшөнөргә өйрәтеү. Әҫәрҙе уҡыуҙы һүрәт, уйынсыҡтар күрһәтеү, хәрәкәттәр ярҙамында аңлатыу.
Таныш әҫәрҙәрҙе күргәҙмәлелекһеҙ тыңларға күнектереү.
Ололар артынан шиғыр юлдарын ҡабатлатыу һәм әҫәр йөкмәткеһе буйынса хәрәкәттәр башҡарырға өйрәтеү. Баланың тауыш интонацияһына иғтибар биреү.
Хәрәкәттәр үҫеше.
Хәрәкәт әүҙемлеген үҫтереүгә тейешле
Шарттар булдырыу; тура йүнәлештә тигеҙлек һаҡлап, ҡулдарҙы әкренләп хәрәкәтләндереп йөрөү.
Тәпәш кенә баҫҡысҡа менеү һәм төшөү; униң аша сығыу; аҫтынан сығыу; предметтарҙы ташларға, шылдырырға, йыйырға, этергә өйрәтеү; ҡайһы бер хәрәкәттәрҙе бергәләп башҡарырға өйрәтеү.
Хәрәкәтле уйындар
Балаларҙа хәрәкәтле уйындарға ҡарата ыңғай ҡараш тәрбиәләү. Көн һайын уйынсыҡтар һәм уйынсыҡһыҙ хәрәкәтле уйындар уйнау.
Музыкаль тәрбиә
Балаларҙың музыкаль хәтерен һәм ишетеп төшөнөү һәләтен үҫтереү.
Таныш музыкаль әҫәрҙе ишетеүҙән шатлыҡ кисереү тойғолары уятыу, әҫәрҙе аҙағына тиклем тыңларға күнектереү.
Музыка ҡоралдарын тауыш тембры буйынса танырға өйрәтеү (һыбыҙғы, ҡурай, барабан, гармун, дөңгөр), музыка ҡоралдарын күрһәтеп, уларҙа уйнап күрһәтеү.
Йырлағанда балаларҙың үҙ-аллы әүҙемлеген хуплау(ҡушылып йырлау, өн оҡшаш тауыштар сығарып, ҡулдар, бармаҡтар менән ритмға ярашлы сәпәкәйләү, тыпылдау, туҡылдау һ.б.).
Музыкаға ярашлы хәрәкәтләнергә өйрәтеү, көйҙөң үҙгәреүенә ҡарап, хәрәкәтте үҙгәртә белергә күнектереү (атлауҙан тыпылдауға йә әйләнеүгә күсеү һ.б.), уйын хәрәкәттәре башҡарыу(айыуҡай атлай, ҡуян һикерә, ҡошсоҡ суҡый). Көйҙөң юғарылығына, түбәнлегенә иғтибар тәрбиәләй башлау.
Музыкаль уйындар, күңел асыуҙар һәм байрамдар
Сюжетлы музыкаль уйындар уйнатыу. Көй төрөнә ҡарап, уны хәрәкәттәр Менән һүрәтләргә өйрәтеү.
Ябай эстәлекле музыкаль әҫәрҙәрҙе сәхнәләштерергә өйрәтә башлау.

2.1.1.СОЦИАЛЬ-КОММУНИКАТИВ ӨЛКӘ.

Социаль-коммуникатив өлкә баланың йәмғиәттә ҡабул ителгән ҡағиҙәләрҙе һәм нормаларҙы өйрәнеүен; социаль һәм әхләҡи үҙ ҡиммәттәрҙе дөрөҫ ҡабул итеүен; үҙ-ара һәм ололар менән ыңғай мөнәсәбәттә аралаша белеүен; үҙ-аллылыҡҡа

өйрәнеүен; алдына ҡуйған маҡсаттарға ирешә белеүен; характерында социаль һәм эмоциональ сифаттарҙы формалаштырыуын; ярҙамсыл, иғтибарлы, ихтирамлы булыуын;
Йәштәштәре менән бергә дөйөм эшмәкәрлектә әүҙем ҡатнашыуын; хеҙмәткә һәм ижадҡа ҡарата ҡыҙыҡһыныуын; тирә-яҡ мөхиттә, тәбиғәттә үҙен дөрөҫ тотоу күнекмәләрен күҙаллай.
Төп маҡсаттар һәм бурыстар
Йәмғиәттә йәшәй белеү күнекмәләре, аралашыу үҫеше һәм әхләҡи
тәрбиә. Йәмғиәттә ҡабул ителгән әхләҡи нормаларҙы һәм үҙ ҡиммәттәрҙе
өйрәнеү, тиҫтерҙәренең һәм үҙенең холоҡ-фиғеленә дөрөҫ баһа бирә белеү
сифатын формалаштыра башлау.
Балаларҙың аралашыу, ололар һәм балалар менән хеҙмәттәшлек итеү
һәләтен үҫтереү.
Тирә-яҡҡа ҡарата ҡыҙыҡһыныусан һәм ыңғай ҡарашлы булырға,
тәбиғәтте һаҡлау, ҡайғыртыу тойғоларын тәрбиәләү. Балаларҙың бер-
береһенә ҡарата дуҫ һәм татыу булыуҙы, килеп сыҡҡан аңлашылмаусанлыҡтарҙы үҙ-аллы хәл итергә өйрәтеүҙе дауам итеү.
Үҙ-үҙеңде хеҙмәтләндереү, үҙ-аллылыҡ һәм хеҙмәт тәрбиәһе. Үҙ-
үҙеңде хеҙмәтләндереү күнекмәләрен үҫтереү. Үҙ-аллылыҡҡа, үҙ-үҙенә
маҡсат ҡуя белеүгә, эш-хәрәкәттәрҙәрҙе маҡсатҡа ярашлы ҡулайлап эш
итеүгә нигеҙ һалыу.
Әхлаҡи һәм гигиена ҡағиҙәләренә өйрәтеү.
Хеҙмәт төрҙәренә һәм ижадҡа ҡарата ыңғай ҡараш тәрбиәләү. Үҙеңдең,
башҡа кешеләрҙең хеҙмәтен һәм эштең һөҙөмтәһен күреп, шатлыҡ хисе
кисереү һәләтен үҫтереү.
Кеше һәм тәбиғәт өсөн ҡурҡынıслы булған хәүефле осраҡтарҙа үҙ-үҙен
ҡурсылай һәм һаҡлай белергә өйрәтеү.
Ябай ғына кимәлдә юл хәрәкәтендә хәүефһеҙлек сараларын үтәү
тураһындағы төшөнсәләрҙе формалаштырыу.

Кескәйҙәр төркөмө(3 йәштән 4 йәшкә тиклем)

Балалар баҡсаһында, өйҙә, урамда коллективта үҙ-үҙеңде тотоу күнегеүҙәрен нығытыу. Нимә яҡшы, нимә насар төшөнсәһе менән таныштырыуҙы дауам итеү. Балаларға әхлаҡи яҡтан тәрбиәләү өсөн шарттар булдырыу. Тиңдәшеңде яҡлау, ҡурсалау, ярҙам итеү теләге уятыу. Яҡшы һәм насар ҡылыҡтарға баһа бирә белеү, бер-береңә ҡарата һәйбәт мөнәсәбәт булдырыу. Бер-берең менән дуҫ-татыу йәшәү; уйынсыҡтар, китаптар менән уртаҡ бүлешеү, бер-береңә ярҙам итеү теләге уятыу. Балаларҙы әҙәпкә өйрәтеү (һаулыҡ һорашыу, һаубуллашыу, рәхмәт әйтеү һ.б.). Төркөмдөң ҡабул итеү, йыуыныу, йоҡо бүлмәһендә, ашау урынында үҙүҙен тоторға, әҙәп-гигиена ҡағиҙәләрен үтәргә өйрәтеү.

Уртансы төркөм(4 йәштән 5 йәшкә тиклем)

Баланың үҙенең булмышын аңлауға һәм холоҡ-фиғелен әхлаҡи яҡтан дөрөҫ тәрбиәләүгә йүнәлтелгән уйындар һәм күнекмәләр үткәреү. Улар балалар араһында ыңғай мөнәсәбәттәр булдырырға һәм бер-береһе өлгөһөндә бала тәртибен, холҡон яҡшы яҡҡа үҫтереүгә ярҙам итә.

- уй-фекерҙе һәм хис-тойғоно һүҙҙәр менән билдәләргә, телмәрҙә эмоциональ торошто аңлатҡан һүҙҙәрҙе ҡуллана белергә өйрәтеү;
- ым-ишараның тасуирлығын үҫтереү.

Улар ярҙамында матур мөнәсәбәттәр урынлаштырып булыуҙы аңлатыу;
- дуҫлыҡ, дуҫлашыу, дуҫ төшөнсәләренең айышын аңларға өйрәтеү;
- үпкәләшеү, асыуланышыу кеүек насар сифаттарҙы бөтөрөү юлдарына өйрәтеү (ғәфү үтенеү, йылмайыу, арҡанан һыйпау һ.б.);
тиҫтерҙәренең һәм өлкәндәрҙең кәйеф торошон һиҙемләй, аңлай белергә өйрәтеү, кәрәк ваҡытта ярҙам итә белеү һәләтен тәрбиәләү;
- асыуланышҡан саҡта һүҙ ярҙамы менән генә түгел, ым-ишара аша ла килешеп булыуҙы төшөндөрөү.

Балаларҙа бөхтәлеккә, үҙенең тышҡы ҡиәфәтендә матурлыҡ, таҙалыҡ һаҡлауға ынтылыш тәрбиәләүҙе дауам итеү. Үҙаллы йыуынырға, аш алдынан, бәҙрәфтән һуң һабын менән ҡулдарҙы йыуып, ҡоро итеп үҙ таҫтамалына һөртөргә ғәҙәтләндереү. Тараҡ, ҡулъяулыҡ менән ҡулланырға күнектереү. Йүткергәндә, сөскөргәндә икенсе яҡҡа әйләнеп, ауыҙ-морондо ҡулъяулыҡ менән ҡапларға өйрәтеү. Ашағанда өҫтәл артында үҙ-үҙен тотоу һәм ашау ҡағиҙәләрен дөрөҫ үтәүҙе ныҒытыу: аҙыҡты әҙләп алыу, ауыҙҙы йомоп сәйнәү, ҡалаҡты, сәнскене, бысаҡты, салфеткаларҙы дөрөҫ ҡулланыу. Ашағас, ауыҙ сайҡатырға күнектереү.

Өлкәндәр төркөмө(5 йәштән 6 йәшкә тиклем)

Баланың үҙе тураһындағы төшөнсәләрен әүҙем үҫтереү. Үҙенең хистойғоларын һиҙемләп, улар тураһында һөйләргә өйрәтеү. Тиҫтерҙәре араһында үҙ урынын табырға, үҙенең «мин-минлеген» иҫбатларға, башҡаларҙан үҙенең нимә менән айырылыуын һәм оҡшашлығын табырға ярҙам итеүсе саралар үткәреү. Башҡаларҙың үҙен ҡабул итеүе, дөрөҫ мөнәсәбәттә ихтирамлы, хөрмәтле булыуы
- уның үҙенең тәртибенә, холоҡ-ҡылығына, әйткән һүҙҙәренә бәйле икәнлекте төшөндөрөү. Социаль яҡтан шәхси үҫештә хис-тойғоноң тотҡан урынын төшөндөрөү. Был эште өс йүнәлештә үткәреү: 1. «Мин башҡалар араһында»
- балаға үҙ-үҙен асыу, өйрәнеү өсөн яҡындары, яратҡан дуҫтары, әйберҙәре, уйынсыҡтары, шөғөлө, хистойғолары тураһында һөйләргә өйрәтеү. «Мин кем?», «Мин ниндәй?», «Беҙ нимә менән оҡшашбыҙ, нимә менән айырылабыҙ?», «Беҙ – төрлөләр», «Минең кәйефем», «Кәрәк булһа – өйрәнәм», «Мин һәм минең ғаиләм», «Минең хыялдарым», «Үҙем тураһында», «Минең яратҡан шөғөләм» һәм башҡа темаларға дәрестәр үткәреү. 2. «Мин нимә эшләй алам?» Был бүлектә һиҙеп-тойоу ағзалары аша донъяны танып-белеүгә бағышланған дәрестәр үткәреү ҡарала. Дәрестәрҙә әкиәт донъяһына сәйәхәт рәүешендә үткәреү: ҡом, һыу, боҙ, әкиәт терапияһы һәм башҡалар ҡулланыу. «Үткер күҙ Бөркөт иленә» - күҙҙәр һәм улар эшмәкәрлеге тураһында, «Тылсымлы өндәр утрауына» - телмәр ағзалары төҙөлөшө һәм эшмәкәрлеге, «Һиҙгер ҡолаҡ Ҡуянҡай» - ишетеү һәләте тураһында, «Һиҙгер танау Аҡбай» - еҫтәрҙе һиҙеү һәм айырыуға бағышланған һәм башҡа дәрестәр үткәреү. Шатлыҡ, күңелһеҙлек, ҡурҡыу, асыу кеүек эмоциональ тороштарға төшөнөргә өйрәтеү. 3. «Мин һәм башҡалар». Бергәләп эш иткәндә, уйнағанда балаға үҙ урынын табырға, башҡалар менән тигеҙ, тыныс мөғәләмәлә булырға ярҙамлашыу. «Һин ниндәй?», «Улар кемдәр?», «Мин ниндәй яҡшы эш башҡара алам?», «Батырлыҡ», «Үсекләшеү – яҡшымы?», «Кемде яҡларға?» һәм ошондай башҡа темаларға дәрестәр үткәреү. Тән, кейем-һалым таҙалығына иғтибарлы һәм бөхтәлеккә ынтылыш тәрбиәләүҙе дауам итеү: үҙаллы теш таҙарта, тырнаҡтарҙы тәрбиәләргә, сәсте тарап йөрөргә, ҡулъяулыҡ менән ҡуллана белергә. Тиҙ һәм билдәле тәртиптә сисенергә һәм кейенергә, кейемдәрҙе үҙ урынына ҡуйырға, үҙенең йоҡлаған урынын йыйыштыра белергә өйрәтеүҙе дауам

итеү. Ашағанда кәүҙә торошон кәрәкле рәүештә тота, ашау ҡағиҙәләрен үтәй, ашау кәрәк-ярағын (ҡалаҡ, сәнске, бысаҡ) дөрөҫ ҡулланырға күнектереү.

Мәктәпкә әҙерлек төркөмө(6 йәштән 7 йәшкә тиклем)

Алты йәшлек баланың бөгөнгө заман тормошона тулы хоҡуҡлы йәмғиәт ағзаһы булып инеп китеүен тәьмин итеү өсөн балалар баҡсаһында түбәндәге бурыстар ҡуйыла: - баланың социаль яҡтан шәхси үҫешен уның предметлы донъяны һәм кешеләр араһындағы мөнәсәбәттәрҙе үҙләштереү эшмәкәрлеге аша башҡарыу;

- баланың тирә-йүндәге предметтарҙы, күренештәрҙе, ваҡиғаларҙы хистойғо аша ҡабул итә алыуына ирешеү;

- һәр төр эшмәкәрлекте үҙе теләп, үҙ ихтыяжын ҡәнәғәтләндереү маҡсатында башҡарырға ынтылыу теләген уятыу;

- бөтә төр эшмәкәрлектәрҙе бергә ҡушып, бер маҡсатта башҡарыу;

- бала ҡыҙыҡһыныуының бөтә төрҙәренә лә таянып (яңы асышҡа ынтылыу, хис-тойғо, үҙенең практик тәржибәһе аша) эш итеү;

- балалар баҡсаһы хеҙмәткәрҙәренең, ата-әсәләрҙең, мәктәп уҡытыусыларының берлектә эш итеүенә ирешеү;

- төрлө педагогик баһалауҙы ҡулланыу;

-баланың социаль яҡтан үҫеш кимәлен йәш, енси, шәхси үҙенсәлектәрен иҫәпкә алып күҙәтеп барыу һәм кәрәкле төҙәтмәләр индереү. Социаль яҡтан шәхси үҫеште тәьмин итеү йүнәлештәре: Минең хис-тойғоларым (нимәгә шатланам, ҡыуанам, ҡайғырам, үпкәләйем, илайым); Мин үҙем тураһында нимәләр беләм? (йыр яратам, рәсем төшөрәм, бәләкәй туғанымды яратам, атайым-әсәйем менән һөйләшергә, уйнарға яратам, олатайым-өләсәйем менән осрашырға ынтылам, уларға ярҙамлашам); Аралашыу саралары (һүҙ менән, күҙ ҡарашы, тышҡы ҡиәфәт, йыр-моң аша һ.б.); Беҙ бер-беребеҙҙе ниндәй итеп күрәбеҙ? (аҡыллы, тәртипле, уҫал, хәйләкәр, ярҙамсыл, йомарт, тырыш, уңған); Башҡалар араһында үҙеңде нисек тотаһың? (үсекмәй, үпкәләмәй, ыҙғышмай, тыныс, мөләйем, урын бирәм, ярҙам итәм, йәлләйем, яҡшы һүҙҙәр әйтәм, йыуатам һ.б.); Үҙ-ара аралашыу мәҙәниәте (ихтирамлы, иғтибарлы булып, йылмайып, тылсымлы һүҙҙәр ҡулланып, ололап, тыныс тауыш менән өндәшеп һ.б.). Тиҙ һәм дөрөҫ итеп үҙ-аллы йыуына, ҡоротҡансы һөртөнә, тешен таҙарта, ашағандан һуң ауыҙ сайҡата, йоҡо алдынан аяҡтарын йыуа белергә күнектереүҙе дауам итеү. Шәхси гигиена әйберҙәрен (тараҡ, теш щеткаһы, таҫтамал, ҡулъяулыҡ һ.б.) тотона белеүҙе нығытыу. Үҙенең тышҡы ҡиәфәтенә иғтибарлы булып, бөхтәлек, таҙалыҡ һаҡлап, кейемендәге етешһеҙлектәрҙе үҙ-аллы йүнәтә белергә күнектереүҙе дауам итеү.

2.1.2.ТАНЫП-БЕЛЕҮ ӨЛКӘҺЕ.

Танып-белеү өлкәһе йөкмәткеһе балаларҙың тирә-йүнде тәрәнерәк өйрәнеү, төшөнөү, ҡыҙыҡһыныу теләген ҡәнәғәтләндерә; аңзиһенден үҫешен, ижади әүҙемлекте, хыял, фараз итеүҙе үҫтерә; баланың үҙе һәм башҡа кешеләр, тирә-яҡ донъя, ундағы предметтар, объекттар, улар араһындағы мөнәсәбәттәр һәм үҙенсәлектәр (формаһы, төҫө, үлсәме, материалы, тауышы, ритмы, темпы, һаны, киҫәге-бөтөнө, бәләкәй һәм ҙур һ.б.) тураһында ябай ғына кимәлдә белемдәрен формалаштыра; тыуған ил, социаль-мәҙәни ҡиммәттәр, традициялар, йолалар һәм байрамдар, Ер шарының кешеләрҙең дөйөм өйө булыуы, Ерҙәге тәбиғәттең үҙенсәлеге, илдәрҙең, халыҡтарҙың күптөрлөлөгө һ.б. тураһында төшөнсә биреүҙе күҙаллай.

Төп маҡсаттар һәм бурыстар
Башланғыс ябай математик төшөнсәләр. Элементар математик Төшөнсәләрҙе формалаштырыу.
Тирә-яҡтағы объекттарҙың төп үҙенсәлектәре һәм улар араһындағы мөнәсәбәттәр тураһында ябай ғына төшөнсәләр биреү: формаһы, төҫө, үлсәме, күләме, һаны, бүлеме, ваҡыт һәм арауыҡтағы йүнәлештәре.
Танып-белеүҙә эҙләнеү эшмәкәрлеге үҫеше. Баларҙың танып-белеү ҡыҙыҡһыныусанлығын үҫтереү, тирә-йүндә ориентирҙы дөрөҫ табырға өйрәтеү, сенсор яҡтан үҫтереү (объекттың үҙенсәлектәрен тойомлап, һиҙеп аңлау, төшөнөү).
Тирә-йүнде өйрәнеүҙә ижади әүҙемлекте һәм фантазияны үҫтереү.
Тирә-яҡ мөхиттәге объекттар һәм предметтар тураһында тәү төшөнсәләр биреү, улар араһындағы бәйләнештәрҙе һәм үҙенсәлектәрҙе өйрәнеү ысулдарын үҙләштереү (формаһы, төҫө, күләме, материалы, яңғырашы, ритмы, темпы, сәбәбе һәм һөҙөмтәһе һ.б.).
Балаларҙың объекттарҙы, предметтарҙы дөрөҫ ҡабул итеү һәләтен, иғтибарын, хәтерен, күҙәтеүсәнлеген, уларҙы анализлай, сағыштыра белеүен, предметтың йәки тирә-йүндәге ниндәйҙер бер объекттың тик үҙенә генә хас булған билдәләрен асыҡлай, таба белеүен формалаштырыу.
Предметтар һәм тәбиғәт күренештәре араһындағы ябай ғына бәйләнештәрҙе табып, һығымта яһарға өйрәтеү.
Тирә-йүндәге предметтар менән таныштырыу.
Тирә-яҡтағы әйберҙәр, предметтар менән таныштырыу (исем-атамаһы, башҡарған функцияһы, тәғәйенләнеше, үҙенсәлеге, сифаты).
Тирә-йүндәге предметтарҙың кеше уй-фекере һәм хеҙмәте ярҙамында барлыҡҡа килеүен төшөндөрөү. Эшләнгән әйберҙәр һәм предметтар кешеләр өсөн уңайлы, кәрәкле, көндәлек йәшәйештә тағы ла еңеләйтһен өсөн һәр саҡ үҙгәртелеп, яңыртылып тороуҙы аңлатыу.
Йәнле һәм йәнһеҙ тәбиғәттең бер-береһе менән бәйләнешле булыуын ябай ғына кимәлдә аңлатыу.
Социаль донъя менән таныштырыу. Баланы уратып алған социаль донъя менән таныштырыу, балаларҙың тирә-йүнде танып-белеү даирәһен киңәйтеү, донъяны бер бөтөн итеп ҡабул итеүен формалаштырыу.
Бәләкәй һәм ҙур тыуған ил тураһындағы тәүге төшөнсәләрҙе биреү;
Рәсәй һәм Башҡортостан халҡының мәҙәниәте, традициялары һәм байрамдары менән таныштырыу.
Гражданлыҡ тойғоларын тәрбиәләү. Тыуған илгә, ергә, милләтенә, халыҡҡа ҡарата мөхәббәт, яратыу тойғолары, тарихы,мәҙәниәте, ҡаҙаныштары менән ғорурланыу хистәре тәрбиәләү.
Кешелектең дөйөм өйө - Ер шары һәм унда йәшәгән төрлө халыҡтар, илдәр тураһында элементар төшөнсәләр биреү.
Тәбиғәт донъяһы менән таныштырыу. Тәбиғәт күренештәре менән таныштырыу. Ер планетаһында тәбиғәттең күп төрлө булыуын аңлатыу.
Элементар экологик төшөнсә биреү, кеше тәбиғәттең бер өлөшө, ул уны һаҡларға, яҡларға тейешлекте, тәбиғәттә бөтә нәмә бер-береһе менән бәйле һәм Ерҙә кешенең тормошо, тәбиғәт торошо тирә-яҡ мөхиттең таҙа, яҡшы булыуына бәйле икәнлекте аңлатыу.

Тәбиғәттә үҙенде дөрөҫ тоторға өйрәтеү. Тәбиғәткә ҡарата һөйөү тойғоһо уятыу, уны һаҡларға теләк уятыу.

Кескәйҙәр төркөмө(3 йәштән 4 йәшкә тиклем)

Балаларҙы тирә-йүндәге предметтар,(уйынсыҡтар, йорт кәрәкяраҡтары,транспорт төрҙәре һ.б.),уларҙың башҡарған функциялары һәм ҡулланышы менән таныштырыуҙы дауам итеү. Көнкүрештәге предметтарҙың ҡайһы бер үҙенсәлектәрен (өлөштәре, дәүмәле, формаһы, төҫө) айыра белергә өйрәтеү, уларҙың төҙөлөштәре һәм функциялары араһындағы бәйләнеште төшөндөрөү. Предметтың бер генә өлөшө етмәһә лә,уны тормошта ҡулланып булмаясағын аңлатыу. Балаларҙың предметтың билдәләре (ныҡ, ҡаты, йомшаҡ) һәм эшләнгән материалдары (ағастан, балсыҡтан, ҡағыҙҙан) тураһындағы белемдәрен киңәйтеү.Ябай ғына тәжрибәләр ярҙамында предметтарҙы тикшереү ысулдарына өйрәтеү (бата-батмай, йыртыла-йыртылмай). Таныш булған предметтарҙы дөйөмләштереү (һауыт-һаба, аш-һыу) һәм төркөмләү (кейем-һалым, һауыт -һаба). Предметтарҙың ҡайһы берҙәрен кеше үҙҡулы менән эшләүен (йорт йыһаздары, һауыт-һаба), ә ҡайһы берҙәре тәбиғәттә (таш, тубырсыҡ) барлыҡҡа килеүен аңлатыу. Кеше предметтарҙы үҙе һәм башҡалар көнкүрештә ҡулланһын өсөн эшләгәнлеген төшөндөрөү.

Уртансы төркөм(4 йәштән 5 йәшкә тиклем)

Балаларҙы уратып алған объекттар тураһындағы мәғлүмәттәрҙе киңәйтеү. Эшмәкәрлектең бөтә төрҙәрендә лә (уйын,хеҙмәт,һынлы сәнғәт) ҡулланырға кәрәк булған предметтар менән таныштырыу. Йәмәғәт транспорттары тураһындағы белемдәрҙе киңәйтеү (автобус, самолет, поезд). Предметтарҙы билдәләре, төҫө, ҙурлығы, ауырлығы һәм эшләнгән материалы буйынса (быяла, пластик, металл, резина) айыра белергә өйрәтеү. Һәр бер предметтың айырым бер материалдан эшләнелеүе тураһында (машинаның корпусы металдан, тәгәрмәсе резинанан) аңлатыу. Уйынсыҡтар һәм тормош кәрәк-яраҡтарының барлыҡҡа килеү тарихы миҫалында кеше хеҙмәте төрҙәренең үҙгәреп тороуо тураһында һөйләү. Тормош-көнкүреш әйберҙәре, йорт йыһаздары менән таныштырыу (һыуытҡыс, газ плитәһе, саң һурҙырғыс, радио, компьютер, телевизор һ.б.). Уларҙы формаһына, күләменә, ҙурлығына, төрөнә, төҙөлөшөнә ҡарап, төркөмләргә өйрәтеү. Электр лампаһы, электр энергияһы тураһында мәғлүмәт биреү.

Өлкәндәр төркөмө(5 йәштән 6 йәшкә тиклем)

Предметтар доньяһы тураһындағы белемдәрҙе байытыу. Таныш булмаған предметтарҙың ҡулланышы менән таныштырыу. Кеше тормошон еңеләйткән әйберҙәр (миксер, кер йыуыу машинаһы, ит үткәргес), йортҡа йәм биреүсе предметтар (картина, ковер, люстра һ.б.) тураһындағы төшөнсәләрҙе формалаштырыу. Предметтың тиҙ боҙолмауы һәм оҙаҡ хеҙмәт итеүе уның ниндәй материалдан эшләнеүен, уның сифаттарына бәйле булыуын аңлатыу. Предметтың ниндәй материалдан эшләнеүен, төҙөлөшөн, тышҡы-ҡиәфәтен, ҡатылығын, йомшаҡлығын үҙ-аллы билдәләргә өйрәтеү. Предметтарҙыүҙенсәлектәре буйынса (ҡулланышы, төҫө, формаһы, эшләнгән материалы) сағыштырып, төркөмләргә өйрәтеү, мәҫәлән: һауытһаба фарфорҙан, быяланан, керамиканан, пластмассанан эшләнгән булырға мөмкин. Предметтарҙың барлыҡҡа килеүендә кеше хеҙмәтенең ҙур роль уйнауы тураһында аңлатыу: «Был өҫтәл ҡайҙан килгән?», «Ҡартатайым түбәтәйе», «Өләсәйемдең еләне», һ.б.

Мәктәпкә әҙерлек төркөмө(6 йәштән 7 йәшкә тиклем)

Предметтар доньяһы тураһындағы белемдәрҙе байытыу. Транспорт төрҙәре тураһында белемдәрен киңәйтеү (һыу, һауа, ер өҫтө, ер аҫты транспорттары). 57 Кешеләрҙең көнкүрешен еңеләйтеүсе предметтар (компьютер, робот, станок, телефон, микротулҡын мейесе һ.б) тураһындағы төшөнсәләрҙе формалаштырыу. Тормошта йәшәүе еңел һәм уңайлы булһын өсөн предметтарҙың яңынан-яңы үҙгәртеп торолоуы тураһында аңлатыу. Предметтарҙың барлыҡҡа килеү тарихы менән таныштырыу. Тәбиғәт обьекттары һәм кеше ҡулы ярҙамында эшләнгән предметтар менән һоҡлана белеү тойғоһо тәрбиәләү. Тәбиғәттә булмаған предметтарҙы кеше үҙенең хеҙмәте менән барлыҡҡа килтергән: ҡанатһыҙ оса алмағас, самолет уйлап сығарған. Буйы тәпәш булып, бейектә эштәр башҡара алмағас, кран эшләгән. Былар барыһы ла кешенең аҡыл һәм ҡул көсө хеҙмәте һөҙөмтәһе икәнлекте аңлатыу. Предметтың билдәләре һәм материалдарының сифаттары тураһындағы төшөнсәләрҙе дөйөмләштереү. Нимәлер эшләү өсөн кеше тәбиғәттәге төрлө материалдарҙы ҡулланырға өйрәнә. Тәбиғәттә булмаған объекттарҙы ҡул эше һөҙөмтәһендә барлыҡҡа килтереүҙе аңлатыу һәм унда кеше хеҙмәтенең ҙур роль уйнауы тураһында һөйләү. Предметтарҙы тикшереүҙә төрлө ысулдарҙы, алымдарҙы ҡуллана белергә өйрәтеү (эргәһенә һалып, терәтеп ҡуйып, өҫтөнә һалып сағыштырыу һ.б.).

2.1.3.ТЕЛМӘР ҮҪТЕРЕҮ ӨЛКӘҺЕ

Телмәр үҫеше: телмәрҙе аралашыу һәм тирә-йүнде өйрәнеү сараһы
итеп ҡабул итергә күнектереү. Балаларҙың һүҙ байлығын, грамматик яҡтан
дөрөҫ ҡоролған бәйләнешле телмәрен, уның диалог һәм монолог
формаларын үҙләштереүен ойоштороу; өндәр мәҙәниәтен тәрбиәләү һәм
тауыш менән идара итә белеү өҫтөндә эш алып барыу.
Ижади телмәр нигеҙҙәрен, фонематик ишетеү һәләтен үҫтереүҙе, китап
мәҙәниәте һәм балалар әҙәбиәте,әҫәрҙең төрлө жанрҙары менән таныштырыуҙы, өндөң аналитик-синтетик әүҙемлеге аша грамотаға
өйрәтеүҙе формалаштырыу.
Төп маҡсаттары һәм бурыстары
Телмәр үҫтереү. Ололар һәм балалар менән ирекле аралашыу
телмәрен конструктив алымдар менән үҙләштереү һәм тирә-йүндең
йоғонтоһо булараҡ үҫтереү. Балаларҙың һөйләү телмәрен, грамматик яҡтан
төҙөлөшөн, бәйләнешле телмәрҙең диалогик һәм монологик формаларын
үҙләштереү,һүҙлек байлығын,өндәрҙең дөрөҫ әйтеү мәҙәниәтен үҫтереү.
Нәфис әҙәбиәт. Нәфис әҙәбиәткә һөйөү һәм ҡыҙыҡһыныу тәрбиәләү,
әҙәби телмәрҙе үҫтереү, әҙәби әҫәрҙәрҙе теләк менән тыңларға һәм әҫәрҙәге
хәл-ваҡиғаларҙы тойғолар аша кисерә белергә өйрәтеү.

Кескәйҙәр төркөмө(3 йәштән 4 йәшкә тиклем)

Телмәр үҫешенә тәьҫир итеүсе мөхит булдырыу өҫтөндәге эште дауам итеү: балаларҙы тиҫтерҙәре һәм уларға таныш ололар менән төрлө йомоштар аша аралашыуҙы үҫтереү (һора, әйт, ярҙам ит, рәхмәт әйт һ.б.) «Ҡарағыҙ әле, беҙгә кем килгән?», «Был кемдең ҡурсағы?», «Уйынсыҡтар ҡайҙа, кем таба?» һ.б. Уйнағанда үҙ-ара килешеп, бер-береһен ҡыйырһытыу, рәнйетеү осраҡтары килеп сыҡмаһын өсөн алдан өйрәтелгән телмәр үрнәктәрен ҡулланырға өйрәтеү:

«Саматҡа ярҙам ит?», «Кирбесте машинаға икәүләп һалығыҙ?», «Һин ҙур, аҡыллы малай, улай эшләмә?» һ.б. Үҙ-аллылыҡ үҫтереү һәм аҡыл-зиһен кимәлен үҫтереү маҡсатында балаларға китаптар, һүрәттәр ҡарарға, төрлө тәбиғи предметтар (таш, ҡабырсаҡ, сәтләүек, ағас ҡайрылары, кипкән япраҡтар һ.б.) менән үҙ-аллы уйнау мөмкинлеген тыуҙырыу. Балаларға аңлайышлы, фәһемле, уларға ҡыҙыҡ булған экиәттәр уҡыу, саф һауала йөрөгәндә күҙәтеүҙәр ойоштороу, улар тураһында бергәләп һөйләшеү һ.б.

<u>Һүҙлек эше</u>. Өҫ, аяҡ, баш кейемдәрен, һауыт-һабаны, бүлмә йыһаздарын, транспорт төрҙәрен аңлатҡан һүҙҙәрҙең мәғәнәһенә һәм тәғәйенләнешенә төшөндөрөүҙе дауам итеү. Предметтарҙың өлөштәрен айыра һәм әйтә белергә өйрәтеү (мәҫәлән, күлдәктең еңе, яғаһы, кеҫәһе, төймәләре, итәге бар), сифаттарын (төҫ һәм уның сағылыштары, формаһы, дәүмәле); тышҡы яҡтан үҙенсәлектәре (шыма, йомшаҡ, ҡытыршы һ.б.); ҡайһы бер материалдар һәм уларҙың сифаттары тураһында төшөнсәләр биреү (ҡағыҙ йыртыла, һыулана; быяла ярыла; резина әйберҙәр ҡыҫыла, ебәрһәң – яңынан элекке формаһын ала); урынлашҡан урынын аңлатҡан һүҙҙәр (тәҙрә артында; өҫтәл өҫтөндә; юғары, бейек, алыҫ, карауат аҫтында һ.б.). Балалар иғтибарын ҡайһы бер предметтың ҡулланыу буйынса оҡшаш булыуҙарына йәлеп итеү: тәрилкә, сынаяҡ аҫты, сеүәтә һ.б. – ашау өсөн кәрәкле әйберҙәр; ултырғыс, диван, эскәмйә – ултырыу өсөн кәрәкле йыһаздар һ.б. Дөйөмләштереүсе һүҙҙәрҙе әйтергә һәм уларҙың мәғәнәһенә төшөнөргә өйрәтеү: кейем-һалым, һауыт-һаба, йорт йыһаздары, емеш-еләк, йәшелсәләр, ҡоштар һ.б. Тәүлек өлөштәрен әйтергә өйрәтеү: иртәнсәк (иртән), көндөҙ (төш), кис, төн. Тышҡы ҡиәфәтенә ҡарап йорт хайуандарын һәм уларҙың балаларын айырырға, әйтергә өйрәтеү. Күҙ ҡарашы менән йәшелсәләрҙе һәм емеш-еләкте таный һәм атамаһын әйтә белергә өйрәтеү.

<u>Өндәр өҫтөндә эш</u>. Башҡорт теленең бөтә һуҙынҡы һәм тартынҡы өндәрен дә дөрөҫ әйтергә өйрәтеү. Өндәр әйтелешендәге кәмселектәрҙе асыҡлау. Һәр бала менән айырым эш алып барыу. Тын, һулыш менән идара итә белергә өйрәтеү. Фонематик ишетеү һәләтлеген үҫтереүгә күнекмәләр үткәреү. Ҡ-к, ғ-г, ҙ-з, ҫ-с, һ-ф, һ-х, а-ә, у-ү, о-ө өндәренең айырмаһын ишетә, дөрөҫ итеп әйтә белергә күнектереү. Телмәр тасуирлығын (баҫым, тауыш тембры, темпы, көсө) тәрбиәләү. Телмәрҙең грамматик яҡтан төҙөлөшөн үҙләштереү. Телмәрҙә исемдәрҙе һәм ҡылымдарҙы (терминды әйтмәйенсә) берлектә һәм күплектә ҡуллана белергә өйрәтеү. Исемдәрҙе алмаштар менән алыштырып һөйләргә күнектереү. Эйәлек заты ялғауын дөрөҫ ҡулланырға, бирелгән һорауҙарға тулы яуап бирергә күнектереү. Ябай һөйләмдәргә тултырыусы, аныҡлаусы һәм хәлде, урынды белдереүсе һүҙҙәр индереп һөйләргә тырышыуҙы хуплау, һөйләм өлгөләре биреп, уларҙы хәтерҙә ҡалдыртырға өйрәтеү. Төрлө һүҙҙәр уйлап табып, уларҙы рифмаға һалыуҙы ҡеүәтләү. Бәйләнешле телмәр үҫтереү. Һөйләмдә һүҙҙәрҙе бер-береһенә бәйләп, килеш ялғауҙарын дөрөҫ ҡулланып, уй-фекерҙе эҙмә-эҙлекле, йөкмәткеле итеп һөйләргә өйрәтеү. Балалар тормошонан ҡыҙыҡлы ваҡиғаларҙы һөйләү. Уйындар уйнағанда ябай ғына һөйләмдәр төҙөү, ҡапма-ҡаршы һөйләшеүҙәр ойоштороу. Бала телмәрендәге «ижади асыштар»ҙы хуплау. Шиғырҙар ятлатыу, экиәтте ҡабатлатып һөйләтеү, йомаҡтар ҡойоу. Китапҡа ҡарата ҡыҙыҡһыныу, һаҡсыл ҡараш тәрбиәләү. Сәхнәләштерелгән уйындарға ылыҡтырып, тасуири һөйләү мәҙәниәтен үҫтереү. Үҙ ғаиләһе тураһында һөйләргә өйрәтеү.

Уртансы төркөм(4 йәштән 5 йәшкә тиклем)

Тирә-йүндәге күренештәрҙе, предметтарҙы өйрәнеүҙе, үҙләштереүҙе тәрәнәйтеү аша балаларҙың һүҙ байлығын арттырыу. Телмәр үҫтереүгә ярҙам итеүсе шарттар булдырыу: төркөмдә китапхана мөйөшө ойоштороу; өҫтәлмә мәғлүмәттәр алырлыҡ төрлө ҡыҙыҡлы 77 әйберҙәр (глобус, карталар, ер шарындағы төрлө хайуандар, йәнлектәр, үҫемлектәр, бөжәктәр, транспорт төрҙәре, тәбиғәт ҡомартҡылары һүрәтләнгә фотолар, журналдар, төрлө халыҡтың милли кейемдәре, эш ҡоралдары, һүрәттәр менән биҙәлгән һүҙлектәр, белешмәләр йыйынтығы һ.б.) урынлаштырылған мөйөш; тикшереү-эксперимент үткәреү мөйөшө ойоштороу. Аралашҡанда бер-береһе менән ыңғай мөнәсәбәттә булырға өйрәтеү, «тылсымлы һүҙҙәр»ҙе ҡулланырға күнектереү. Баланы ҡыҙыҡһындырған күренештәрҙең айышына төшөнөргә, төрлө һорауҙарын яуапһыҙ ҡалдырмаҫҡа тырышып, ярҙам итеү. <u>Һүҙлек эше.</u> Һүҙлеккә яңы һүҙҙәр, һүҙбәйләнештәр индереү (исем, сифат, ҡылым, рәүеш, алмаш, һан һ.б.). Һүрәттән һәм ысынбарлыҡтан кейем-һалым (күлдәк, бүрек, яулыҡ, түбәтәй һ.б.), уйынсыҡ (ҡурсаҡ, айыуҡай, ат, туп, бесәй, ҡуян, һ.б.), һаутһаба (сәйнүк, сынаяҡ, ҡалаҡ, тәрилкә, самауыр һ.б.), йәшелсә (ҡыяр, кишер, һуған һ.б.), еләк-емеш (алма, сейә, еләк һ.б.), бүлмә йыһаздары-өҫтәл, ултырғыс, карауат, һике һ.б.; ауыл, ҡала йорттары айырмаһын (ҙур, бейек һ.б.); ғаилә ағзалары һәм яҡын кешеләренең (атай, әсәй, ҡусты, һеңле, апай, ағай, олатай, өләсәй, ҡартатай) нисек аталыуын; кеше кәүҙәһе өлөштәре (кеше, ҡул, аяҡ, баш, бармаҡтар); предметтарҙың сифаттары: төҫтәре (ҡыҙыл, күк, йәшел, аҡ, ҡара); сифаты, дәүмәле (ҙур, бәләкәй, бейек, тәпәш, таҙа, бысыраҡ); миҡдары (әҙ, күп, әҙерәк, күберәк); бер, ике, өс һандары төшөнсәләрен; көнкүреш һөм уйын хәрәкәттәрен аңлаткан (йыу(-а, -алар, -ҙы, -ына), аша (-а, -й, -ҙар), эс (-ә, -ләр), кей (-ә, -ен, -әләр) сис (-ә, -енә, -ендек, -енделәр), йоҡлай, йөрөй, ултыра, атлай, ята, кил, баҫ, бир, мә, ал, тор, алып бир, һәм башҡа хәҙерге һәм үткән заман ҡылымдары, уларға күплек ялғауҙары ҡушыуҙы: (йыуҙы (-лар), ашаны (-лар); балаларҙың үҙ-үҙҙәрен нисек тотарға кәрәклеген аңлата торған һүҙҙәр: ярай, ярамай, кәрәк, кәрәкмәй, яҡшы, насар, теймә, ташла, алма, тапама, түкмә һәм башҡалар; предметтың урынын билдәләй белеү (унда, һулда, арала, эргәлә, янында, тегендә, бында); тәүлек ваҡытын (иртә, кис, төш, төн, кис, таң);кешенең кәйеф торошон билдәләүсе (асыулы, күңелһеҙ, шат, бойоҡ); һүҙҙәрҙең мәғәнәһенә төшөндөрөү; телмәрҙә предметтарҙың өлөшөн, сифатын, ниндәй материалдан эшләнгәнде аңлатҡан һүҙҙәрҙе, кеше һөнәрҙәре һәм улар башҡарған эшхәрәкәтте аңлатыусы һүҙҙәрҙе ҡулланырға өйрәтеү; Телмәрҙә дөйөмләштереүсе һүҙҙәрҙән һуң тиң киҫәктәрҙе теҙә белеү (мал-тыуар: һарыҡ, кәзә, ат, һыйыр, тана, үгеҙ, быҙау, бейә, айғыр, ҡолон һ.б.;кейем-һалым: башлыҡ, бүрек, кәпәс, ҡолаҡсын, шәл, яулыҡ, пальто, тун, бийма, итек, калуш, бейәләй һ.б.). Ҡапма-ҡаршы мәғәнәле һүҙҙәрҙе аңлы рәүештә ҡулланырға өйрәтеү: йыуан-нәҙек, таҙа-бысраҡ, төҙ-ҡыйыш, ҡаты-йомшаҡ. Бер үк төрлө әйтелгән, ләкин төрлө мәғәнә аңлатҡан һүҙҙәр менән таныштырыу: май, баҫма, тартма, ҡала.

<u>Өндәр өҫтөндә эш</u>. Башҡорт теленең өндәрен дөрөҫ әйтергә өйрәтеү өҫтөндә даими эш алып барыу. Өндәр әйтелеше ирен, тел һәм тештәрҙең торошона бәйле булыуын аңлатыу һәм күрһәтеү. Башҡорт теленең үҙенсәлекле һуҙынҡы (ә,ө,ү) һәм тартынҡы (ҫ,һ,ҙ, ғ,ң, ҡ) өндәрен дөрөҫ әйтергә күнегеүҙәр үткәреү. Кескәйҙәрҙең телмәр аппаратын (ирендәр, тештәр, тел, тамаҡ) төрлө позицияларға ҡуйып, күнегеүҙәр үткәреү, уларҙы дөрөҫ итеп тын алырға өйрәтеү, тынды кәрәгенсә сығара белергә өйрәтеү. Тауыш менән идара итә белергә өйрәтеү.

Ҡалын һәм нәҙек һуҙынҡылыарҙың айырмаһын ишетә, айыра белеүҙе, уларҙың әйтелешен үҙләштереүҙе нығытыу. Һуҙынҡы һәм тартынҡы өндәрҙең әйтелешен нығытыу. Өндөң һүҙҙә урынын билдәләргә өйрәтеү (башында, аҙағында). Рус теленән ингән ц, ч, ш, щ өндәренең әйтелешен үҙләштереү һәм нығытыу. Телмәрҙең грамматик яҡтан төҙөлөшөн үҙләштереү. Эйәлек заты ялғауын дөрөҫ ҡулланыуҙы үҙләштереү: минең әсәйем (ҡурсағым, ҡалағым, бармағым һ.б.). Ҡыҙыл туп, татыу ғаилә, тәпәш тәрилкә, һ.б. ошоларға оҡшаш һүҙбәйләнештәрҙә исемдәрҙең сифатын аңлаткан һүҙҙәрҙе мәғәнәһе буйынса дөрөҫ ҡуллана белергә өйрәтеү. Эйә менән хәбәрҙе яраштыра белеү: мин уйнайым, ашайым, ҡоям, бирәм һ.б. Мин әсәйемде яратам (атайымды, ағайымды, өләсәйемде, ҡурсағымды, бесәйемде һ.б.) Күплек ялғауҙарының яңғырашына һәм дөрөҫ ҡулланышына иғтибар йүнәлтеү. Ябай ғына һүҙъяһалыш ысулдары менән таныштырыу: ҡурай - ҡурай – сы (һүҙ яһаусы ялғау ярҙамында); билбау, Аҡъяр (һүҙҙәрҙе ҡушып; матурматур (һүҙҙәрҙе ҡабатлау юлы менән). Бәйләнешле телмәр үҫтереү. Балаларҙы ябай һәм ҡушма һөйләмдәр ярҙамында әйтелгән үтенестәрҙе аңларға һәм үтәргә өйрәтеү: Зифаға ҡурсағыңды биреп тор, уның да уйнағыһы килә. Гүзәлгә ярҙам ит, ул бәләкәй генә әле. «Мин, һин, беҙ, һеҙ, ул, улар» алмаштарының һәм «Унда, бында, аҫта, өҫтә» рәүештәренең мәғнәләрен аңлы рәүештә һөйләмдә ҡуллана белергә өйрәтеү. Балаларҙы уларҙың үҙҙәре күҙәткән, күргән ваҡиғалар хаҡында һәм шулай уҡ сюжетлы һүрәттәр буйынса өлкәндәрҙең хеҙмәте тураһында ябай ғына хикәйә төҙөргә өйрәтеү. Телмәрҙә 3-4 һүҙле һөйләмдәр ҡуллана, алмаштар, сифаттар, рәүештәр һәм һандар индереп, һөйләмдәр төҙөй белергә өйрәтеү. Диалогик телмәр үҫтереү өҫтөндә даими рәүештә эш алып барыу. Уйынсыҡтар менән бер-ике күренештән торған кескәй генә әҫәрҙе, йә уның өҙөгөн уйнарға өйрәтеү. Балаларҙы нәфис әҙәбиәт һәм ауыҙ-тел ижады өлгөләре менән таныштырыу. Уйынсыҡтар йәки һүрәттәр ярҙамында еңел аңлашыла торған, бәләкәй күләмле хикәйәләрҙе, шиғырҙарҙы, әкиәттәрҙе тыңларға һәм уларҙың йөкмәткеһен аңларға күнектереү, яттан һөйләргә өйрәтеү.

Өлкәндәр төркөмө(5 йәштән 6 йәшкә тиклем)

Аралашыу аша телмәр үҫтереүгә булышлыҡ итеү. Ололар һәм тиңдәштәре менән аралашыу-һөйләшеү мөмкинлеге тыуҙырыу өсөн балаларға төрлө эштәр ҡушыу: («Сисенеү бүлмәһенә сығып ҡара әле, кем килгән», «Апайҙан һора һәм миңә һөйлә!», «Таһирға нимә тип әйттең?. Ул һиңә нимә тип яуап бирҙе?». Баланың тәрбиәселәр менән үҙенең күргәне, уҡығаны, кемдер менән бергә аралашҡандағы тәьҫораттары тураһында әңгәмәләшергә теләүен хуплау. Телмәр үҫтереү маҡсатында балаларға башҡорт халҡының кәсептәре (бал ҡорто, йылҡы малы һ.б. үрсетеү); биҙәнеү-төҙәнеү әйберҙәре эшләү (мамыҡ шәл бәйләү; нағыш сигеү; ҡашмау, селтәр һ.б. тегеү, көмөштән алҡа, беләҙек, балдаҡ сүкеү); милли аштар төрө (ҡымыҙ, ҡорот, ҡатыҡ, сәк-сәк, бауырһаҡ һ.б.) милли кейем төрҙәре (сарыҡ, камзул, елән һ.б.), музыка ҡоралдары (ҡурай, ҡумыҙ, думбыра) менән таныштырыу. Баланың телмәрен байытыуға Башҡортостан һәм Рәсәй тарихындағы иҫтәлекле ваҡиғалар (Башҡортостандың Рәсәйгә үҙ-аллы ҡушылыуы, 1812 йылда, шулай уҡ Бөйөк Ватан һуғышында бергәләп күрһәткән батырлыҡтары һ.б.), «Урал батыр» эпосында һүрәтләнгән күренештәр, республика сәнәғәтенең үҫеше (нефть табыусы һәм эшкәртеүсе заводтар, файҙалы ҡаҙылмалар табыу, ауыл хужалығындағы уңыштар, мәҙәниәт өлкәһендәге ҡаҙаныштар һ.б. мәғлүмәттәр менән таныштырыу ярҙам итә. Тыуған ерҙең тәбиғәте, халҡының

йолалары, ғөрөф-ғәҙәттәре, йырбейеүҙәре, ауыҙ-тел ижады әҫәрҙәре һ.б. был юҫыҡта әүҙем ҡулланылырға тейеш. Балаларға күргәҙмә материал булараҡ ололар һәм үҙ-ара аралашыу өсөн үҙ-аллы өйрәнергә китаптар, һүрәттәр, уйынсыҡтар тәкдим итеү. Балаларға ҡыҙыҡлы ваҡиғалар һөйләү (мәҫәлән, йорт хайуандарының ҡылыҡтары тураһында кешеләрҙең һәм хайуандарҙың хәл-торошон аңлатҡан һүрәттәр күрһәтеү (шатлана, моңһоулана һ.б.).

<u>Һүҙлек эше.</u> Тирә-йүндәге өйберҙәр, ваҡиғалар һәм күренештәр тураһында төшөнсәләр биреү аша балаларҙың һүҙ байлығын арттырыуҙы һәм әүҙемләштереүҙе дауам итеү. Әйберҙәрҙең ҡайҙа, нисек урынлашыуын (артында, алдында, юғарыла, түбәндә, аҫта, өҫтә, унда, һулда), тәүлектең ҡайһы ваҡыты булыуын (иртә, кис, көндөҙ, төнөн), кешеләрҙең хәлен (шатланыу, ҡыуаныу, үпкәләү) белдерә торған һүҙҙәрҙе әйтә һәм һөйләшкәндә ҡуллана белеү. Предмет өлөштәренең исемдәрен әйтеп, уларҙың үҙенсәлеген белдерә торған сифаттарҙы, рәүештәрҙе һәм ялғауҙарҙы дөрөҫ ҡулланып һөйләү. Үҫемлектәр, ҡоштар, емештәр, иген кеүек дөйөм төшөнсә белдерә торған һүҙҙәрҙе аңларға һәм һөйләмдә ҡулланырға өйрәтеү. Балаларҙың һүҙлеген ташсы, тракторсы, табиб, таусы, осоусы, малсы, уҡытыусы, кейем тегеүсе һөнәрҙәрен аңлата торған һүҙҙәр; һыуытҡыс, саңһурғыс, үтек, компьютер, кеҫә телефоны, кер йыуғыс, ит турағыс, ҡар таҙартҡыс кеүек көнкүреш техникаһы исемдәре; күрән, зәңгәр, яҡты, ҡараңғы, әсе, шифалы, күңелһеҙ, йомшаҡ кеүек сифаттар; уңған, оҫта, батыр кеүек рәүештәр; кешенең эш-хәрәкәтен, хеҙмәт эшмәкәрлеген белдерә торған ҡылымдар иҫәбенә байытыу һәм ҡулланыуға индереү. Мәғәнәһе яғынан бер булған (синоним) һүҙҙәрҙе ҡулланыу буйынса күнегеүҙәр үткәреү, ябай ғына кроссвордтар сисеү. Һүҙ яһаусы ялғауҙарҙы, күплек ялғауҙарын, дөйөмләштереүсе һәм ҡушма һүҙҙәрҙе, алмаш, һандарҙы телмәрҙә урынлы ҡулланырға өйрәтеү.

<u>Өндәр өҫтөндә эш.</u> Балаларҙың артикуляция аппаратын нығытыу, фонематик ишетеү һәләттәрен үҫтереү, өндәрҙе дөрөҫ әйтеү йүнәлешендә элек башланған эштәрҙе дауам итеү. Теге йәки был өндөң яһалышында ҡатнаша торған телмәр органдары тураһында төшөнсә биреү. Һүҙҙәрҙәге айырым өндәргә баҫым яһатып, уларҙы асыҡ һәм дөрөҫ әйттереү күнекмәләре башҡартыу (ааа-т, а-ттт, бббал, бааа-л, ба-ллл). Өндәрҙе һәм һүҙҙәрҙе, шул һүҙҙәр ингән һөйләмдәрҙе, балаларҙың асыҡ тауыш менән дөрөҫ итеп әйтә белеүҙәренә өлгәшеү. Балаларҙың үткән йылдарҙа (төркөмдәрҙә) өйрәнгән һуҙынҡыларҙы һәм тартынҡыларҙы дөрөҫ итеп әйтә һәм уларҙы бер-береһенән айыра белеүҙәренә өлгәшеү. Өндәрҙең һүҙ яһауҙағы әһәмиәтен асыҡ миҫалдар аша төшөндөрөү. Телмәрҙең грамматик яҡтан төҙөлөшөн үҙләштереү. «Ҡайсан?», «Нисәнсе?», «Был нимәнән эшләнгән?», «-мы, -ме, -мо, -мө» һорау киҫәксәләрен ҡушып, һорау бирә белеү. «Ошо, шул, теге, был» күрһәтеү алмаштарын, рәт һандарын (беренсе, икенсе) ҡуллана белеү. 82 Һүҙҙәргә күплек (-лар, -ләр, -тар, -тәр, -дар, -дәр, ҙар, -ҙәр) һәм эйәлек заты һәм килеш ялғауҙарын ҡушырға (әсәйем, атайым, ҡурсағым һ.б.), сифат һәм ҡылымдар менән яраштырып, һөйләмдәр төҙөү; ҡылымдарҙың хәҙерге, үткән, киләсә заман формаларын дөрөҫ ҡулланырға өйрәтә башлау (ашай, ашаны, ашар); тәрбиәсе үрнәге буйынса тамырҙаш һүҙҙәр төҙә белеү; ҡояш-ҡояшкай, ҡояшлы; тау-тауҙар, таулы, тауҡай; һүҙъяһалыштың төрлө ысулдары менән таныштырыу. Ижад итеү мөмкинлеген биреү һәм хуплау. Балаларҙы өлгө буйынса ябай һөйләмдәр төҙөргә өйрәтеүҙе дауам итеү. Бәйләнешле телмәр үҫтереү. Балаларҙың диалогик һәм монологик телмәрен үҫтереүҙе дауам итеү: уларҙың әңгәмәгә

ҡатнаша белеүҙәренә ирешеү, бер-береһенә һорауҙар бирҙертеү, шул һорауҙарға яуап ҡайтара белергә өйрәтеү. Яуап ҡайтарғанда, һүҙҙәрҙе асыҡ һәм башҡалар аңларлыҡ итеп, тамамланған һөйләмдәр менән әйтергә күнектереү. Ябай һәм ҡушма һөйләмдәр төҙөп, һөйләргә өйрәтеү. Ҡыҙыҡлы әңгәмәләргә йәлеп итеп, балаларҙың ижад итеү һәләте үҫешенә булышлыҡ итеү. План йәки өлгө буйынса үҙ-аллы берәй предмет тураһында яңы ишеткән һәм уҡылған бәләкәй күләмле хикәйәне, йә әкиәтте эҙмә-эҙлекле һәм тасуири һөйләй белергә өйрәтеү. Һүрәт буйынса хикәйәләр, әкиәттәр төҙөү. Телмәрҙә тура һәм ситләтелгән телмәрҙе ҡулланыу. Кескәй күләмле әҫәрҙәрҙе сәхнәләштергәндә тура һәм ситләтелгән телмәр ҡуллана белергә өйрәтеү. Әҙәби һәм халыҡ ижады әҫәрҙәрен уҡыу. Китапҡа ҡыҙыҡһыныу һәм һөйөү тәрбиәләү.

Мәктәпкә әҙерлек төркөмө(6 йәштән 7 йәшкә тиклем)

Телмәр саралары аша һөйләшеүҙе, аралашыуҙы үҫтереүҙе дауам итеү. Балаларға тирә-яҡ донъяның күп төрлө булыуы тураһындағы төшөнсәләрҙе киңәйтеү. Халыҡ кәсептәре әйберҙәре, мини-коллекциялар (төрлө материалдарҙан эшләнгән открыткалар, маркалар, тәңкәләр, уйынсыҡтар йыйылмаһы), иллюстрациялы китаптар (төрлө рәссамдар төшөрөүендәге әкиәттәр һүрәттәре), электрон аң-белем биреү саралары аша башҡорт телендәге видеояҙмалар, роликтар, йырҙар, спектаклдәр ҡарау һ.б. аша башҡортса һөйләшеү, аралашыу телмәрен үҫтереү. Башҡортостандың, тыуған яҡтың (ҡаланың/ауылдың) иҫтәлекле урындарын сағылдырған фотолар, презентациялар, альбомдар;Өфөнөң, Мәскәүҙең элекке тормошон сағылдырған картиналар, һүрәттәр, музей экспонаттары менән таныштырыу, улар тураһында һөйләргә өйрәтеү. Баланың төрлө информация сығанаҡтарынан алған тәьҫораттары (телетапшырыу, яҡындарының һөйләүе, күргәҙмәләргә барып, балалар өсөн ҡуйылған спектаклдәр ҡарап), улар тураһында ябай ғына кимәлдәүҙ фекерен әйтергә өйрәтеү. Көндәлек тормошта, уйнағанда балаларҙың бер-береһенә ҡарата яғымлы мөнәсәбәттә булырға өйрәтеү (ғәфү үтенеү, рәхмәт әйтеү, хуплау әйтеү). Балаларҙы төрлө бәхәстәрҙе, конфликтлы моменттарҙы дәлилләп, аңлатып сисергә өйрәтеү. Яңы һүҙҙәр үҙләштереп, телмәрҙе байытыу.

<u>Һүҙлек эше.</u> Тирә-йүнде күҙәтеү аша кейем-һалым (көҙгө, яҙғы, ҡышҡы, йәйге кейемдәр), кешеләрҙең өйҙәге көндәлек эштәре (мал ҡарау, аш-һыу әҙерләү, өй йыйыштырыу), өлкәндәрҙең баҫыуҙа, фермала, заводта, фабрикала башҡарған хеҙмәттәре атамаларын, сифатын, эш-хәрәкәтен, эшләү рәүешен аңлатҡан һүҙ-төшөнсәләрҙе дөрөҫ ҡулланырға өйрәтеү. «Ҡыш», «Яҙ», «Йәй», «Көҙ» темаларына үткәрелгән күҙәтеүҙәр балаға миҙгелдең төп билдәләрен белдергән һүҙҙәрҙе төшөнергә һәм ҡулланырға ярҙам итә. Телмәрҙә (терминдың үҙе менән таныштырмайынса) бер үк мәғәнәле һүҙҙәр-синонимдар (яғымлы, һөйкөмлө) менән, шулай уҡ дөйөм төшөнсә белдергән һүҙҙәрҙе үҙ телмәрендә ҡуллана белергә өйрәтеүҙе дауам итеү. Балалар телмәренә антонимдар (ҡапма-ҡаршы мәғәнәле һүҙҙәр) индереү: ҡараңғы-яҡты, тәпәш-бейек; эшсән, тырыш, уңған. Һүҙъяһалыш ысулдары менән таныштырыуҙы дауам итеү: һүҙҙәрҙе ҡушып – билбау, ҡулъяулыҡ; һүҙ яһаусы ялғауҙар ярҙамында – ташсы, уҡыусы, ҡайынлыҡ. Өндәрҙе дөрөҫ әйтеү мәҙәниәтен тәрбиәләү. Фонематик ишетеү һәләтен үҫтереү,

телмәр аппаратын формалаштырыу йүнәлешендә даими эшләү. Өндәр әйтелешен нығытыу буйынса күнегеүҙәр үткәреү. Башҡорт теленең барлыҡ һуҙынҡыларын, бигрәк тә ышҡыулы [ж, ш, щ, х, в, ф, ҙ, ҫ, һ, й, уа], ҡуш [ц, ч] тартынҡыларҙы дөрөҫ әйтергә иғтибар биреү. Шулай уҡ [сз], [с-ц], [ш-ж], [ч-ц], [с-ш], [ж-з], [к-ҡ], [л-р] һәм шуның кеүек йыш ҡына бутап әйтелә торған өндәрҙе айыра белергә өйрәтеү, уларҙы аҫыҡ, дөрөҫ итеп әйтә алыуҙарына ирешеү. Фонематик ишетеү һәләтен камиллаштырыу: балаларҙы билдәле өнгә һүҙ таба белергә, ошо өн булған һүҙҙе һөйләмдән айырып ала белергә һәм һүҙҙә ул өндөң урынын (һүҙҙең башында, уртаһында, аҙағында) билдәләй белергә өйрәтеү. Өндәргә ябай ғына анализ биреү: һуҙынҡы өндәр һуҙылып әйтелә, уларҙы йырлап була; тартынҡы өндәр ҡаршылыҡ аша әйтеләләр. Телмәрҙең грамматик яҡтан төҙөлөшөн үҙләштереү. Балаларҙы һөйләмдә эйә менән хәбәрҙәре һәм һөйләмдең башҡа киҫәктәрен яраштырып һөйләргә, берлек һандағы һүҙҙәрҙе күплек формаһына әйләндерә белергә өйрәтеүҙе дауам итеү. Исемдәрҙе алмаштар менән алмаштырыу буйынса күнегеүҙәр үткәреү: Сания ҡалаҡ йыуа. Ул-ярҙамсы. Балаларҙың һөйләмдәге һәр һүҙҙе үҙ урынына ҡуйып, ялғауҙарҙы дөрөҫ ялғап һөйләй белергә өйрәтеү. Телмәрҙә ябай һәм ҡушма һөйләмдәр ҡулланырға өйрәтеүҙе дауам итеү. Әкиәттәрҙе ролдәргә бүлеп һөйләгәндә геройҙарҙың кисерештәренә бәйле рәүештә интонацияны үҙгәртеп, кәрәкле урында пауза яһап һөйләшергә өйрәтеү. Бәйләнешле телмәр үҫтереү. Диалогик һәм монологик телмәр формаларын камиллаштырыу. Һорауҙарға тулы, һәр кем ишетерлек һәм аңларлыҡ итеп, һорауҙарҙы ҡабатлатмайынса, яуап бирергә күнектереү эшен дауам итеү. Балаларҙың үҙҙәренең дә һорау бирә белеү күнекмәләрн нығытыу; телмәр, үҙ-ара аралашыу мәҙәниәтен тәрбиәләү. Балаларҙы бәләкәй күләмле хикәйә һәм экиәттәрҙе тәрбиәсе һорауҙарынан башҡа бәйләнешле, эҙмә-эҙлекле һәм тасуири итеп һөйләргә өйрәтеү. Балаларҙы билдәле бер әйбер тураһында йәки сюжетлы һүрәттәргә ҡарап, тәрбиәсе өлгөһөндә йәки сюжетлы һүрәттәргә ҡарап, тәрбиәсе өлгөһөндә йәки бирелгән план һәм схема-модель нигеҙендә бәләкәй генә хикәйәләр төҙөп һөйләргә, иптәшенә йәки тәрбиәсегә фекерен үҙ һүҙҙәре менән әйтеп бирергә күнектереү. Баланы үҙ кисерештәрен, хистәрен кәрәкле һүҙҙәр менән һөйләп бирергә өйрәтеү. Грамотаға өйрәтеү. Һөйләм тураһында ябай төшөнсә биреү (грамматик билдә бирмәйенсә). Ике-өс һүҙҙән торған һөйләмдәр төҙөп, уларҙы һүҙҙәргә бүлеү. Һүҙҙәрҙе ижеккә бүлеү. Ижектәрҙән һүҙҙәр төҙөү. Ижектәрҙең һәм һүҙҙәрҙең тартынҡы һәм һуҙынҡы өндәрҙән тороуон төшөндөреү. Ике һәм өс һүҙҙән торған һөйләмдәрҙең схемаһын төҙөргә һәм ошо схемаларҙы ҡулланып, һөйләм төҙөргә өйрәтеү. Өндәрҙең билдәһе булған киҫмә хәрефтәр менән таныштыра башлау.

Нәфис әҙәбиәт

Кескәйҙәр төркөмө(3 йәштән 4 йәшкә тиклем)

Балаларға таныш булған һәм улар яратҡан әҙәби әҫәрҙәрҙе уҡыу. Яңы әҫәрҙәрҙе уҡып, эстәлеге буйынса әңгәмәләшеп, ундағы персонаждар менән бергә шатланырға, ҡыуанырға өйрәтеү, уларҙың насар ҡылыҡтарына кире ҡараш тәрбиәләү. Әҫәр өҙөктәрен ҡат-ҡат уҡып, һөйләмдәрҙе бергә ҡабатлау, йә балаларҙың үҙҙәренән әйтеп бөтөртөү. Тәрбиәсе күрһәтеүе һәм өйрәтеүе буйынса бәләкәй генә әҫәр өҙөктәрен сәхнәләштереп уйнау. Яттан һамаҡтарҙы, ҡыҫҡа күләмле шиғырҙарҙы һөйләү. Китаптарҙың һүрәттәрен бергәләп ҡарау. Һүрәт буйынса әҫәрҙең эстәлеген иҫкә төшөрөү, 2-3 һөйләм менән һөйләргә өйрәтеү.

Уртансы төркөм(4 йәштән 5 йәшкә тиклем)

Балаларҙы уҡыған әҫәрҙе иғтибар менән тыңларға, уның эстәлегенә төшөнөргә, сюжетҡа ҡарап, үҙенең хис-тойғоларын һүҙҙәр ярҙамында аңлата белергә өйрәтеү. Әҫәрҙең ҡыҙыҡлы урындарынан өҙөктәрҙе һайлап алып, уларҙы ҡат-ҡат уҡып сығыу, балаларҙың үҙҙәренән уның йөкмәткеһен ҡабатлап һөйләтеү. Һүҙҙәрҙең матур әйтелешенә, уларҙың аңлатҡан мәғәнәһенең тәрәнлегенә балаларҙың иғтибарын йәлеп итеү. Китапҡа ҡарата ҡыҙыҡһыныу тәрбиәләүҙе дауам итеү, таныш әҫәрҙәр эстәлегенең һүрәттәр аша асылышын төшөндөрөү. Китап ҡарағанда уны биҙәгән рәссамдар менән таныштырыу.

Өлкәндәр төркөмө(5 йәштән 6 йәшкә тиклем)

Нәфис әҙәбиәткә ҡыҙыҡһыныу тәрбиәләүҙе дауам итеү. Әкиәттәрҙең, хикәйәләрҙең, шиғырҙарҙың эстәлегенә төшөнөргә, уларға ҡарата хистойғоларҙы сағылдыра белергә өйрәтеү. Әҫәр персонаждарының холоҡ- фиғеленә, башҡарған эштәренә үҙ фекерен әйтә белергә өйрәтеү, уларҙың ниндәй маҡсатта тегеләй, йә былай эш итеүенә төшөндөрөү. Әҫәрҙәге һүҙ матурлығына иғтибар биреү, жанр төрҙәрен айыра белеү һәләтен үҫтереү (әкиәт, хикәйә, шиғыр, йомаҡ, мәҡәл). Шиғырҙарҙы тасуири һөйләргә, сәхнәләштерелгән әҫәрҙе башҡарғанда тауыш менән идара итергә өйрәтеү. Китап биҙәктәренә, һүрәттәренә баланың иғтибарын йәлеп итеү. Рәссамдар тураһында мәғлүмәттәр биреү, бер үк әҫәрҙең төрлө рәссамдар тарафынан биҙәлгән өлгөләрен сағыштырыу. Балаларҙың үҙҙәренә лә уҡылған әҫәр буйынса һүрәттәр төшөрөргә тәҡдим итеү.

Мәктәпкә әҙерлек төркөмө(6 йәштән 7 йәшкә тикле

Нәфис әҙәбиәткә һөйөү тәрбиәләүҙе дауам итеү. Әҫәр геройҙары менән бергәләп шатланыу, ҡайғырыу, борсолоу, ҡыуаныу тойғолары кисереү һәләтен тәрбиәләү. Әҙәби әҫәрҙәге төрлө һүрәтләү сараларына балаларҙың иғтибарын йәлеп итеү. Яттан шиғыр һөйләгәндә, әҫәрҙәрҙе сәхнәләштергәндә тауыш, ымишара, бит мускулдары менән әҫәргә үҙ ҡарашын сағылдырып, күрһәтә белергә өйрәтеү. Әҙәби жанрҙар тураһында төшөнсәләр биреү: әкиәт, хикәйә, ҡобайыр, һамаҡ, шиғыр, йомаҡ, мәҡәл.

2.1.4.ХУДОЖЕСТВОЛЫ-ЭСТЕТИК ӨЛКӘ.

Донъялағы тәбиғәт күренештәре матурлығын, кешеләр араһындағы яҡшы мөнәсәбәттәрҙе дөрөҫ ҡабул итә һәм баһалай белеү нигеҙҙәре ғүмерҙең тәүге йылдарында – бала саҡта формалаша.

Балаларҙың төрлө сәнғәт әҫәрҙәре (һөйләү, йыр-моң, һынлы сәнғәт), тәбиғәт күренештәре аша матурлыҡты күрә, тоя, һиҙә, ҡабул итә алыу һәләтен үҫтереү.

Тирә-йүндәге матур предметтарға, күренештәргә иғтибар итеүҙе, улар менән һоҡлана, шатлана, ҡыуаныс хистәре кисерә белеүҙе ябай ғына саралар аша төшөндөрөү.

Матурлыҡҡа ҡарата хис-тойғоларҙы үҫтереүсе мөхит булдырыу, сәнғәттең төрҙәрен һәм жанрҙарын билдәләй белергә өйрәтеү, музыка һәм халыҡ сәнғәте төрҙәре менән таныштырыу.

Сәнғәткә ҡарата ҡыҙыҡһыныу тәрбиәләү, уның ижади эшмәкәрлек булыуы һәм сәнғәттең төрлө төрҙәре тураһында төшөнсәләр биреп, уларҙы айыра, төркөмләй, атай белергә өйрәтеү (көнкүреш өсөн зауыҡлы әйберҙәр

эшләү сәнғәте, һынлы сәнғәт, әҙәбиәт, музыка, архитектура, театр, бейеү, кино, цирк һ.б.).
Үҙ-аллы ижад итеүҙе хуплау һәм үҫтереү (һынлы сәнғәт, музыка, ҡоролмалар төҙөү һ.б.).
Төп маҡсаттары һәм бурыстары
Балаларға сәнғәт әҫәрҙәрендә матурлыҡты күрә белергә өйрәтеү, уға ҡарата ыңғай мөнәсәбәт формалаштырыу; сәнғәт төрҙәрен айыра, төркөмләй, телмәрҙә уларҙы ҡуллана белергә өйрәтеү (музыка, әҙәбиәт, һынлы сәнғәт).
Балаларҙы ижади яҡтан үҫтереү, ижади эшмәкәрлеккә ҡыҙыҡһыныу уятыу, шөғөлләнеү өсөн шарттар тыуҙырыу (һынлы сәнғәт, музыка, ҡоролмалар төҙөү һ.б.).
Сәнғәт төрҙәре менән таныштырыу. Әҙәби һәм музыка әҫәрҙәре, башҡорт халҡының биҙәнеү сәнғәте менән таныштырыу.Тирә-йүндең матурлығын күрә белеүҙе, сәнғәт әҫәрҙәрен ҡабул итеп, автор тарафынан һалынған идеяны аңлай белергә өйрәтеү.
Донъя, Рәсәй һәм Башҡортостан халыҡтарының сәнғәт әҫәрҙәре аша балаларҙы сәнғәт төрҙәре менән таныштырыу, уларҙың йөкмәткеһен аңларға, төрҙәрен һәм жанрҙарын билдәләргә өйрәтеү.
Һынлы һәм музыка сәнғәтендәге жанрҙар менән таныштырыу. Һынлы сәнғәттәге, музыка һәм театр эшмәкәрлегендәге һүрәтләү саралары менән таныштырыу.
Буяу менән һүрәт төшөрөү сәнғәте (живопись) әҫәрҙәре һәм рәссамдар, тыуған яҡ һүрәтләнгән әҫәрҙәр менән таныштырыу.
Графика тураһындағы төшөнсәләрҙе киңәйтеү, китап биҙәүсе рәссамдар менән таныштырыу.
Архитектура менән таныштырыуҙы дауам итеү: кешеләр йәшәгән йорттар, театр, мәсет, йәмғиәт йорто тигән төшөнсәләрҙе аңлатҡан ҡоролмалар менән таныштырыу.
Әкиәттә һүрәтләнгән йорттар төрө менән таныштырыу: тирмәкәй, бейәләй, ҡомған, япраҡ һ.б.
Ижади һөнәр эйәләренең эше менән таныштырыу. Телевидение, музей, театр, цирк, кино тураһында төшөнсәләр биреү һәм уларға ҡарата ҡыҙыҡһыныу тәрбиәләү.
Халыҡ сәнғәте һәм уларҙың төрҙәре тигән төшөнсәләрҙе һиҙемләргә өйрәтеү. Ҡобайыр, башҡорт халыҡ йыры, бейеүе, һөнәрҙәре менән таныштыра башлау.
Библиотека,музейтураһындағы белемдәрҙе киңәйтеү.
Сәнғәт әҫәрҙәренә ҡарата һаҡсыл ҡараш, ҡурсылыҡ тәрбиәләү.
Һынлы сәнғәт эшмәкәрлеге. Һынлы сәнғәт эшмәкәрлеге төрҙәре тураһында төшөнсәләр биреү; һүрәт төшөрөү, әүәләү, йәбештереү, биҙәү-ҡулланма әйберҙәренең төрҙәре (камзул, тәбәтәй, түшелдерек, балдаҡ, беләҙек, билбау, елән, кейеҙ, таҫтамал һ.б.), уларҙың яһалышы менән таныштырыу; балаларҙың практик яҡтан уларҙы башҡарыуҙа ижады һәләтен үҫтереү һәм камиллаштырыу.
Һынлы сәнғәт мәҙәниәте әҫәрҙәрендә матурлыҡты күрә белергә өйрәтеү, матурлыҡҡа ынтылыш, ыңғай ҡараш һәм ошо матурлыҡты барлыҡҡа

килтергән һөнәр эйәләренә ҡарата хөрмәт тәрбиәләү.
Коллектив эштәр башҡарғанда йәштәштәре менән бергә эшләү теләген үҫтереү.
Конструкция һәм модель ҡороу эшмәкәрлеге. Төрлө ҡоролмалар төҙөүгә ҡыҙыҡһыныу тәрбиәләү, конструктор төрҙәре менән таныштырыу, күмәкләп эшләү күнекмәләрен нығытыу, кемдең эштең ниндәй өлөшөн башҡарыуҙы билдәләү, алдан нисек ҡоролма төҙөүҙө планлаштырыу, һәр баланың башҡаларға ҡамасауламай дөйөм планға ярашлы эшләй белеү күнекмәләрен ойоштороу.
Музыкаль эшмәкәрлек.
Музыка сәнғәтенә ҡыҙыҡһыныу тәрбиәләү,унын ижади эшмәкәрлек булыуын төшөндөрөү.
Төрлө инструменттарҙа, яҙмаларҙа башҡарылған музыкаль пьесаларға, бәләкәй күләмле йырҙарға ҡыҙыҡһыныу тәрбиәләү.
Төрлө жанрҙағы музыка әҫәрҙәренең йөкмәткеһен аңлау һәләтен үҫтереү, музыканыңкеше күңеленә нисек тәъҫир итеүен, ниндәй хис-тойғолар уятыуын төшөндөрөү.
Музыканы ҡабул итеү һәләтен үҫтереү, ритмды, көйҙө тыңларға, һәм уның характерын тойорға өйрәтеү. Музыкаға һөйөү тәрбиәләү, унан алған тәьҫораттарҙы байытыу, көй-моң аша баланың сенсор һәләтен һәм үҙ-аллы ижад итеү эшмәкәрлеген үҫтереү.

Сәнғәт төрҙәре менән таныштырыу

Кескәйҙәр төркөмө(3 йәштән 4 йәшкә тиклем)

Балаларҙы тирә-йәндәге предметтарҙа, күренештәрҙә матурлыҡты күрергә, тойорға, һиҙергә, уны ыңғай хис-тойғолар аша ҡабул итергә, күңелендә шатлыҡ, ҡыуаныс тойғолары кисерергә өйрәтеүҙе дауам итеү (китаптағы сағыу һүрәттәр, халыҡ кәсептәре әйберҙәре, көнкүреш предметтары аша, кейем-һалымда, йорт биҙәлешендә һ.б.). Тирә-йүндә сәнғәттең ябай ғына саралар аша сағылыуына төшөндөрөү (төҫ, тауыш, форма, хәрәкәт, ым-ишара аша). Балаларҙы ҡурсаҡ театрына, һүрәттәр күргәҙмәһенә, балалар баҡсаһындағы этномузейға барыуға әҙерләү һәм ойоштороу. Ауыҙ-тел ижадына ҡыҙыҡһыныу тәрбиәләү (әкиәттәр, һамаҡтар, халыҡ уйындары), биҙәү-көнкүреш әйберҙәре менән, халыҡ йырҙары, музыкаль әҫәрҙәр һәм музыка ҡоралдары менән таныштырыу; йыл миҙгелдәренең матурлығын таба, күрә һәм һоҡлана белергә өйрәтеү. Балаларҙың матурлыҡҡа булған хис-тойғоларын үҫтереүсе мөхит булдырыу: бүлмәләрҙәге йыһаздарҙың, уйынсыҡтарҙың, һауыт-һабаның стена-тәҙрәләр биҙәлешенең эстетик талаптарға тура килеүе; һәр нәмәнең үҙ урыны булып, кәрәкле тәртиптә урынлаштырылыуы; таҙалыҡ, бөхтәлек булдырыу.

Уртансы төркөм(4 йәштән 5 йәшкә тиклем)

Балаларҙа сәнғәткә ҡарата ҡыҙыҡһыныу уятыуҙы дауам итеү, халыҡ сәнғәте әҫәрҙәре менән таныштырыу (биҙәнеү әйберҙәре, һүрәттәр, йорт йыһаздары, көнкүреш предметтары һ.б.), музыка әҫәрҙәрен тыңлатыу аша уларҙа төрлө хис-тойғолар тыуҙырыуға ынтылыу. Артист, рәссам, композитор һөнәрҙәре менән таныштырыу. Башҡортостан Республикаһының арҙаҡлы сәнғәт оҫталары менән таныштырыу (Арыҫлан Мөбәрәков, Хөрмәтулла Үтәшев, Камиль Вәлиев, Хөсәйен Әхмәтов, Рудольф Нуриев, Әхмәт Лотфуллин һ.б.) Әҙәби, музыка әҫәрендә,

һүрәттә тасуирланған образдарҙа таныш предметтарҙы, күренештәрҙе таный белеү. Ҡурсаҡ театрына, һынлы сәнғәт күргәҙмәләренә йөрөргә күнектереү. Сәнғәт төрҙәрен һәм жанрҙарын билдәләй белергә өйрәтеү: әҙәби әҫәрҙә: шиғыр, сәсмә әҫәр, йомаҡ һ.б.; йыр, бейеү, музыка, һүрәт (репродукция), скульптура (һынлы сәнғәт), бина һәм ҡоролмалар (архитектура). Тасуирлауҙың төп төрҙәрен айырырға һәм атарға өйрәтеү (төҫ, форма, дәүмәл, ритм, хәрәкәт, ым-ишара, тауыш). Архитектура менән таныштырыу. Балалар баҡсаһы, мәктәп, өйҙәр – бөтәһе лә архитектура ҡоролмалары. Балаларға биналарҙы ҡарап, уларҙың өлөштәрен айырып, формаһын, урынлашҡан урынын әйтергә өйрәтеү. Йорттарҙың айырмаһын һәм оҡшашлығын билдәләү. Балаларҙың һүрәттә, әүәләүҙә, йәбештереүҙә ысынбарлыҡтағы йәки әкиәт донъяһындағы ҡоролмаларҙы һүрәтләүен хуплау. Музейға ата-әсәләр менән берлектә экскурсия ойоштороу. Музей тураһында мәғлүмәттәр биреү, унда үҙ-үҙеңде тотоу ҡағиҙәләре менән таныштырыу. Китапхана менән таныштырыу, уның сәнғәттә тотҡан урыны – шағирҙар һәм яҙыусылар ижад иткән китаптар йыйыла һәм кешеләргә уларҙы уҡый 92 алыу мөмкинлеген бирә. Китапханала үҙ-үҙеңде тотоу ҡағиҙәләре менән таныштырыу. Халыҡ сәнғәте менән таныштырыу (ауыҙ-тел ижады, халыҡ йырҙары, ҡурай моңо, көнкүреш һәм биҙәнеү-төҙәнеү әйберҙәре, йорт-ҡура йыһаздары, һауыт-һаба өлгөләре һ.б.). Балаларҙы төркөм бүлмәләренең һәм балалар баҡсаһы бинаһы эсенең нисек йыһазландырылыуы менән таныштырыу. Балаларҙа сәнғәт әҫәрҙәренә ҡарата һаҡсыл булыу сифаттарын тәрбиәләү.

Өлкәндәр төркөмө(5 йәштән 6 йәшкә тиклем)

Тирә-йүндә һәм сәнғәт әҫәрҙәрендә (музыка, һынлы сәнғәт, әҙәбиәт, халыҡ кәсептәре, архитектура, балет, театр, цирк, фотография һ.б.) матурлыҡты күрә белергә, аңларға өйрәтеүҙе һәм уға ҡарата ыңғай мөнәсәбәт формалаштырыуҙы дауам итеү. Эстетик хис-тойғоларҙы, зауыҡлы әҫәрҙәрҙән алынған тәьҫораттарҙы үҫтереүҙе, сәнғәт әҫәрҙәренең төрҙәрен айыра белергә өйрәтеүҙе дауам итеү. Зауыҡлы сәнғәт әҫәрҙәрендә тыуҙырылған образды һәм уның ниндәй саралар аша һүрәтләнеүен танырға, уның тураһында һөйләй, үҙ-аллы эшмәкәрлек өсөн тейешле материалдар һәм әсбаптар һайларға күнектереү. Сәнғәт әҫәрҙәрен төрҙәре буйынса (әҙәбиәт, музыка, һынлы сәнғәт, архитектура, театр һ.б.) айырырға, уларҙы һүҙ ярҙамында әйтергә, төркөмләүҙе формалаштырыу. Һынлы сәнғәт һәм музыка жанрҙары менән таныштырыуҙы дауам итеү. Баланы һынлы сәнғәттә, музыкаль һәм әҙәби әҫәрҙәрҙе театрлаштырыу эшмәкәрлегендә тәъҫирле сараларҙы һайлау һәм ҡуллана белеү нигеҙҙәренә өйрәтеү, төрлө эшмәкәрлектә әүҙем ҡатнашыу теләге уятыу, уларҙы башҡарыуға кәрәк-яраҡтарҙы әҙерләү, башҡарыу ысулдарына, алымдарына өйрәтеү. Һынлы сәнғәт һәм музыкаль әҫәрҙәр менән таныштырыуҙы дауам итеү. Рәссамдарҙың (И.Шишкин, И. Левитан, В. Серов, И. Грабарь, Ә. Лотфуллин, М.Нестеров, һ.б.) тыуған яҡтың матурлығын һүрәтләгән живопись әҫәрҙәрен өйрәнеүҙе дауам итеү. Графика тураһында төшөнсәләр биреү, уның һүрәтләү ысулдары менән таныштырыу. Китап биҙәүсе рәссамдар ижады тураһында һөйләү, уларҙың әҫәрҙәрен ҡарау, йөкмәткеһен һөйләргә өйрәтеү. Архитектура тураһындағы белемдәрҙе киңәйтеү. Башҡарған функцияһы буйынса йорттарҙың, биналарҙың төрлө булыуын аңлатыу: кеше йәшәү өсөн төҙөлгән йорттар, һатыу итеү өсөн магазиндәр, күңел асыу өсөн һалынған театр биналары, мәсет, йәмғиәт йорто һ.б. (Мәскәүҙәге Останкино

телебашняһы, Өфөләге Конгресс-холл, Өфө-Арена, Мәжит Ғафури исемендәге Башҡорт дәүләт драма театры бинаһы һ.б.), уларҙың оҡшашлығын һәм айырмаларын билдәләргә өйрәтеү. Балаларға ҡоролмаларҙың төҙөлөшө унаң ниндәй маҡсатта ҡулланыуына бәйле икәнлекте төшөндөрөү. Иғтибарлыҡ тәрбиәләү: биналарҙың төрлө пропорцияла, ҡоролошо буйынса төрлө формала, биҙәлештәренең дә бербереһенән айырылып тороуын күҙәтеп, айырырға һәм әйтергә өйрәтеү. Әҙәби әҫәрҙәр, әкиәттәр менән таныштырғанда төрлө ҡоролмаларға иғтибар итергә өйрәтеү (тирмә, бейәләй өй, тауыҡ тәпәйендәге өй, боҙҙан ҡоролған өй, ҡомған, япраҡ һ.б.) «Халыҡ сәнғәте», «халыҡ сәнғәте төрҙәре һәм жанрҙары» тигән төшөнсәләр менән таныштырыу. Ҡобайыр, халыҡ йыры, бейеүе, сигеү, балаҫ һуғыу, кейеҙ баҫыу халыҡ һөнәрҙәре төрҙәре менән таныштыра башлау. Сәнғәт әҫәрҙәренә ҡарата һаҡсыл ҡараш тәрбиәләү.

Мәктәпкә әҙерлек төркөмө(6 йәштән 7 йәшкә тиклем)

Сәнғәткә ҡыҙыҡһыныу тәрбиәләүҙе дауам итеп, унаң ижади эшмәкәрлек булыуы һәм сәнғәттең төрлө төрҙәре тураһында төшөнсәләр биреү (көнкүреш өсөн зауыҡлы әйберҙәр эшләү сәнғәте, һынлы сәнғәт, әҙәбиәт, музыка, архитектура, театр, бейеү, кино, цирк, һ.б.). Һынлы сәнғәт тураһындағы төшөнсәләрҙе киңәйтеү. Рус һәм башҡорт рәссамдары әҫәрҙәре менән таныштырыу: И. Шишкин «Арыш», И. Левитан «Алтын көҙ», А. Саврасов «Ҡара ҡарғалар ҡайтты», В.Васнецов «Аленушка», «Батырҙар»; К.Дәүләткилдеев «Башҡорт һунарсыһы», Б.Домашников «Ҡыш», М. Елгаштина «Сим йылғаһы». Лотфуллин «Алтын көҙ», «Өс ҡатын», А. Кузнецов «Салауат Юлаевтан һорау алыу», «Динислам бабай», А. Ситдикова «Башҡорт балы», «Зәңгәр мендәрҙәр», А. Тюлькин «Башҡорт урамы», «Архиерей биҫтәһе», М.Нестеров «Ағиҙел йылғаһы». Бәләкәй формалағы скульптура тураһындағы төшөнсәләрҙе киңәйтеү (форма, пропорция, төҫ, хәрәкәт торошо һ.б.), китап биҙәүсе рәссамдар 94 менән таныштырыуҙы дауам итеү (И. Билибин, Ю.Васнецов, В.Конашевич, Е. Чарушин, А.Мөхтәруллин, Ф.Ислахов, Л.Фролова, А.Василов һ.б.). Халыҡ көнкүреш сәнғәте менән таныштырыу: кейеҙ баҫыу, келәм туҡыу, шәл бәйләү, ағас семәрләп биҙәү, таҫтамал сигеү, тире иләү һ.б. Архитектура өлгөләре менән таныштырыуҙы дауам итеп, архитектура ҡоролмаларының төрлө тәғәйенләнешле булыуын (Карауан һарай, Конгресс-холл, Ләлә-тюльпан мәсете, Спорт-арена һарайы, Башҡортостан опера һәм балет театры һ.б.), йәшәү өсөн төҙөлгән йорттар, мәктәптәр, дауаханалар, санаторийҙар, магазиндар һ.б. тураһында төшөнсәләр биреү. Ер шарында бөтә донъяға танылған билдәле архитектура ҡомартҡылары булыуы тураһында таныштырыу: Мәскәүҙәге Кремль, Санкт-Петербургтағы Исаакиев соборы, Франциялағы Эйфелево башняһы, Бөйөк Ҡытай стенаһы, Өфөләге Конгресс-холл бинаһы һ.б. Зауыҡлы эшмәкәрлектә архитектура ҡоролмаларының матурлығын һүрәтләргә өйрәтеү: семәрле тәҙрә ҡапҡастары, өй ҡыйығы ситтәре, мөһабәт ҡапҡалар һ.б. Зауыҡлы ижад итеүсе сәнғәт эйәләренең һөнәре тураһында төшөнсәләр (рәссам, композитор, артист, бейеүсе, йырсы, пианист, ҡурайсы, режиссер, архитектор һ.б.) биреү. Һиҙеү-тойоу ағзалары үҫешенең сәнғәт төрөнә тәьҫире: йырҙы, музыкаль әҫәрҙе тыңлайҙар; һүрәтте ҡарайҙар һ.б.). Сәнғәт төрҙәре һәм уларҙың үҫеш тарихы менән таныштырыу. Халыҡ һәм профессиональ сәнғәт менән таныштырыу, уларға ҡарата ҡыҙыҡһыныу тәрбиәләү, үҙ көсөн ниндәйҙер сәнғәт төрөндә һынап ҡарау теләге уяты

ҺЫНЛЫ СӘНҒӘТ ЭШМӘКӘРЛЕГЕ

Кескәйҙәр төркөмө(3 йәштән 4йәшкә тиклем)

Тирә-йүндәге матурлыҡҡа балаларҙың иғтибарын йәлеп итеү. Һынлы сәнғәт дәрестәренә ҡыҙыҡһыныу тәрбиәләү. Рәсем төшөргәндә, әүәләгәндә, ҡорамалар йәбештергәндә ябай ғына предметтар һәм күренештәр аша ниндәйҙер образ тыуҙырырға тырышыуҙы хуплау, айырым һәм күмәкләп эш итә белергә өйрәтеү. Предметты тикшергәндә уны ике ҡул ярҙамында ҡапшап, һыйпап уның үҙенсәлектәрен билдәләргә өйрәтеү. Предметлы һүрәт төшөрөү. Бумала, ҡәләм, граттаж таяҡсаһын ҡулланырға, буяуҙар менән эш итергә өйрәтеү. Алһыу, күкһел (зәңгәр), буҙ (серый) төҫтәр менән таныштырыу. Әйберҙәрҙе һәм тирә-йүн күренештәрен оҡшатып һүрәтләгәндә баланың үҙ-аллы төҫлө буяу һайларға һәм уны ҡуллана белергә төшөндөрөү. Бумаланың артыҡ һыуын йомшаҡ сепрәктә киптереп эш итергә күнектереү. Предметлы һүрәт төшөрөү ысулдары: бумала осо менән төртөп алыу, өҙөк һәм тура һыҙыҡтар ярҙамында, үндан һулға, өҫтән аҫҡа, төрлө киңлектә һәм оҙонлоҡта булған һыҙыҡтарҙы бер-береһе аша үткәреү (таҫма, балаҫ, билбау, таҫтамалдар төшөрөү). Тура дүртмөйөшлө, түңәрәк формалағы предметтарҙы һәм улар менән сиратлашып килгән, түңәрәк һәм тура һыҙыҡтарҙан торған йәки түңәрәк һәм өсмөйөштән торған башҡа предметтарҙы төшөрөү: ҡар бабай, себеш, машина, вагон и др. (бер үк формалы, ләкин төрлө күләмдәге). Һүрәтте ҡағыҙ битендә дөрөҫ (уртаһында, йә бөтә яҫылығында) урынлаштыра белеү. Төрлө формалағы ҡалып (шаблон) ярҙамында биҙәк төшөрөү. Халыҡтың биҙәү-ҡулланма сәнғәте буйынса биҙәктәр эшләй белеү (А.В.Молчева методикаһы буйынса). Бер үк предметтың ҡабатланып килеүе аша ябай ғына сюжетҡа ҡоролған һүрәт төшөрөргә өйрәтеү (беҙҙең баҡсалағы шыршылар, ҡоштар оса, сәскәләргә һыу һибәбеҙ һ.б.). Башҡортостан һәм Рәсәй рәссамдарын һәм уларҙың әҫәрҙәрен (4-5) белеү. Ҡорама йәбештереү. Балаларҙа ҡорама йәбештереүгә ҡыҙыҡһыныу тыуҙырыу. 2-3 өлөштән торған һәм төрлө формалағы, ҙурлыҡтағы предметтарҙың һүрәтен (тәрбиәсе алдан әҙерләй) ҡағыҙ битендә йыйыу һәм елем менән йәбештереү. Елемде бумалаға аҙлап алырға, предметтың өлөштәрен клеенка өҫтөнә һалып, әкрен генә елем һөртөргә һәм уларҙы ҡағыҙ битенә йәбештерергә өйрәтеү. Йәбештергәндә сепрәк ҡулланырға күнектереү. Төҫө, формаһы, ҙурлығы буйынса төрлөсә булған геометрик фигураларҙан (алдан әҙерләнгән) өсмөйөш, дүртмөйөш һәм түңәрәк эсендә бер-береһен аралаштырып, биҙәктәр төҙөргә өйрәтеү. Ошо уҡ эште фланелеграфта, магнит таҡтала башҡартыу. Төрлө предметтарҙы айырым өлөштәрҙән йыйырға төшөндөрөү. Ҡайсы менән ирекле эш итергә өйрәтеү. Квадрат, дүртмөйөш ҡырҡа белеү. Квадраттан – түңәрәк, дүртмөйөштән – оҙонса түңәрәк (овал) ҡырҡыу. Төрлө ҡалыптар (шаблон) ярҙамында биҙәк төшөрөү. Предметтарҙы ҡағыҙ битендә дөрөҫ урынлаштырырға өйрәтеү. Дүртмөйөшлө һәм түңәрәк формалағы предметтарҙы ҡағыҙ бите өҫтөндә таратып һала һәм йәбештерә белеү (алма, шар); ике йәки унан да күберәк бер үк формалағы, әммә ҙурлығы буйынса төрлө булған (пирамида, ҡар бабай), формаһы һәм ҙурлығы буйынса төрлө булып, бер нисә өлөштән торған предметтарҙы (өй, машина) йыя, йәбештерә белергә өйрәтеү.

Әүәләү.Балсыҡтың һәм пластилиндың үҙенсәлектәре менән таныштырыуҙы дауам итеү.Балсыҡтан һәм пластилиндан өйрөлтөп тәгәрәтеп йомарлау, йәйеү, йәлпәштереү, нык итеп устар араһында ҡыҫыу, бармаҡ батырыу, таяҡтанбөгөп түңәрәк яһау, ситтәрен семтеү ысулдарын ҡулланып, таныш предметтарҙы әүәләү, стека менән эш итә белеү. Ике-өс өлөштән торған, бер үк формалы һәм

ҙурлыҡтағы йәки төрлө формалы һәм күләмле предметтарҙы әүәләй белеү: самолет, баҫҡыс, себеш һ.б. Башҡорт халҡының көнкүреш-ҡулланыу әйберҙәре менән таныштырыу, һауыт-һаба (туҫтаҡ, тәпән, ижау һ.б.) әүәләү һәм уларҙы халыҡ биҙәктәре менән матурлау. Тәрбиәсе ҡарамағы буйынса 1-2 халыҡ уйынсыҡтары менән таныштырыу (башҡорт, дымка, филимон һ.б.).

Уртансы төркөм(4 йәштән 5 йәшкә тиклем)

Һынлы сәнғәткә ҡыҙыҡһыныу тәрбиәләү. Ҡәләм, буяу (гуашь), фломастер, төҫлө аҡбур, ҡом һ.б. ҡулланып, төрлө предметтарҙы һәм күренештәрҙе һүрәтләү мөмкин икәнлекте аңлатыу. Рәсем төшөрөүгә, ҡорамалар йәбештереүгә, балсыҡтан төрлө әйберҙәр әүәләүгә теләк, ынтылыш уятыу. Предметтарҙы тикшереп ҡарарға, ҡулдар ярҙамында ниндәй образдар тыуҙырып була алғанлығын күҙаллап, күрһәтергә өйрәтеү. Төрлө формалағы, төҫтәге, дәүмәлдәге предметтарҙы эстетик яҡтан дөрөҫ ҡабул итергә өйрәтеү. Шул предметтарға оҡшатып эште нисек башҡарыу кәрәклеген балаларға алдан планлаштырырға өйрәтеү. Уларға эштең үтәлеү ысулын күрһәтеп, тәүҙә балалар менән бергә, аҙаҡ – уларҙан үҙ-аллы был эште башҡартыу. Коллектив эштәр башҡарырға өйрәтеү. Предметлы һүрәт төшөрөү.Тасуири образ тыуҙырыу өсөн **төҫ**тәрҙе һәм уларҙың сағылышын дөрөҫ ҡуллана, аҡ һәм ҡара буяуҙы ҡушып, төҫтәрҙең тон ҡуйылығын үҙгәртеү. Контурҙан сыҡмай, асыҡ урын ҡалдырмай, һүрәттәрҙе буяй, бумаланың бөтә яҫылығын ҡулланып, киң һыҙыҡтар, ә осо менән нөктә һәм нәҙек һыҙыҡтар үткәрә белеү тәжрибәһе биреү. Бер нисә өлөштән торған түңәрәк, дүртмөйөш, өсмөйөш формаһындағы предметтарҙы яҫылыҡта урынлашҡан урындарын билдәләп (өҫтә, аҫта, уңда, һулда) төшөрә белеү. Бер һыҙыҡ кимәлендә бер-бер артлы 2-3 предметты төшөрә белеү: себештәр урамда йөрөй. Төшөрөлгән һүрәттең формаһын һәм уның яҫылыҡта урынлашҡан урынын дөрөҫ күрһәтеү ниәтендә ҡағыҙ битенең торошон һайлай белеү. Балаларға рәсемдең төп мәғәнәһен аңлатҡан өлөшө ҡағыҙ битенең уртаһында урынлаштырылыуын һәм уның һүрәттәге башҡа предметтарҙан ҙурлығы менән айырылыуын аңлатыу һәм һүрәт төшөргәндә был ҡағиҙәне ҡуллана белергә өйрәтеү. Декоратив рәсем төшөрөү. Биҙәк элементтарын халыҡ орнаменты мотивтары менән төшөрә белеү (рустарҙың – мазки, нөктә, тура һыҙыҡтар, дуға һ.б., башҡорттарҙың – ҡусҡар, кәкерсә, ромб, әүернә).Төрлө биҙәктәрҙе киң таҫмала (ҡашмау, һарыуыс), квадрат эсендә (келәм, балаҫ), дүртмөйөштә (алъяпҡыс, ашъяулыҡ) һ.б. төшөрөү. Рус халыҡ биҙәктәре (дымка, филимон, городец) менән таныштырыу. Дымка һәм филимон биҙәктәрен ҡулланып, сюжетлы композиция төҙөргә өйрәтеү. Дымка һәм филимон биҙәктәре аша зауыҡлыҡты һәм матурлыҡты күрә белеү һәләтен үҫтереү, был биҙәктәрҙе өлгө өсөн ҡулланыу (өлгө өсөн балаларҙың элек әүәләп һәм ҡырҡып эшләнгән уйынсыҡтарын ҡулланырға була). Городец биҙәктәре менән таныштырыу. Городец биҙәгенең төҫөн күрә һәм уның элементтарын айыра белергә өйрәтеүҙе дауам итеү, төшөрөлгән һүрәттәрҙә городец биҙәктәрен ҡулланыу.

Әүәләү. Балсыҡты тәгәрәтеп йомарлау, бармаҡ батырып соҡоу, йәйеп баҫыу, бармаҡ остары менән ҡыҫып йәмшәйтеү, йоҡартыу, семтеп ситтәрен бөгөү, балдаҡ һымаҡ бөгөү, бармаҡ менән төп деталдән тартып, семтеп сығарып, өҫтәлмә деталдәр эшләү, һылау, һыйпау ысулдарына өйрәтеү. Төрлө ысулдар

менән түңәрәк һәм оҙонса түңәрәк формалы (еләк-емеш, йәшелсәләр, балыҡтар, ҡоштар), конус формалы (сысҡан, кишер), тумалаҡ форманы бармаҡ батырып соҡоп, эсен ҡыуыш итеп (сынаяҡ, тәпән), йәлпәштерелгән түңәрәктең ситен бөгөп (сынаяҡ аҫты, тәрилкә), ике өлөштө бергә йәбештереп һылап ҡуйыу юлы менән (сынаяҡ тотҡаһы, сәйнүк мороно) эшләй белеү. Халыҡ уйынсыҡтары өлгөһө буйынса эшләй белеү: тәпән, тырыз, туҫтаҡ һәм башҡа һауыт-һаба, муйынсаҡтар, беләҙектәр, ҡатлы-ҡатлы рус ағас ҡурсаҡтары, дымка әтәстәре, кәзәләре һ.б. һәм уларҙы стека ярҙамында, йә өҫтөнә йәбештереү ысулы менән биҙәү. Бер нисә предметтан торған (төрлө ҙурлыҡтағы һәм формалағы) композицияны бергәләп эшләргә өйрәтеү.
Йәбештереү.Ҡайсыны дөрөҫ тотоп, уның менән эш итә белеү, тар һәм киң таҫмаларҙы – бер үк хәрәкәтттәр менән, квадратты диагональ буйынса һәм ҡыя һыҙыҡлап киҫә белеү; түңәрәкте, квадраттың, оҙонса түңәрәктең, дүртмөйөштөң остарын (мөйөштәрен) түңәрәкләтеп ҡырҡыу. Бер нисә өлөштән торған предметтарҙы йыйып, йәбештерә белеү. Бер үк йәки бер нисә төрлө геометрик элементтарҙы ҡулланып, киң таҫмала, квадратта, таныш әйберҙәрҙең силуэты эсендә биҙәк, орнамент төҙөп, йәбештерә белеү. **Өлкәндәр төркөмө(5 йәштән 6 йәшкә тиклем)**
Һынлы һәм музыка сәнғәтендәге жанрҙар менән таныштырыу. Һынлы сәнғәттә, музыка әҫәрҙәрендә һәм театр эшмәкәрлегендә һүрәтләү саралары менән таныштырыу. Буяу менән һүрәт төшөрөү сәнғәте (живопись) әҫәрҙәре һәм рәссамдар, тыуған яҡ һүрәтләнгән әҫәрҙәр менән таныштырыу. Графика тураһындағы төшөнсәләрҙе киңәйтеү, китап биҙәүсе рәссамдар менән таныштырыу (А.Мөхтәруллин, А.Хәйруллин, А Чудинов һ.б.). Архитектура менән таныштырыуҙы дауам итеү: кешеләр йәшәгән йорттар, театр, мәсет, йәмғиәт йорто тигән төшөнсәләрҙе аңлатҡан ҡоролмалар менән таныштырыу: «Ихлас» мәсете, «Ҡунаҡ йорто-Гостиный двор», Өфөләге «Даско Гарден» ресторандар комплексы, «Планета» аквопаркы, Башҡортостан Республикаһының Дәүләт йорто, Өфө дәүләт татар театры«Нур» һ.б. Әкиәттә һүрәтләнгән йорттар төрө менән таныштырыу: тирмәкәй, бейәләй, ҡомған, япраҡ һ.б. Ижади һөнәр эйәләренең эше менән таныштырыу. Телевидение, музей, театр, цирк, кино тураһында төшөнсәләр биреү һәм уларға ҡарата ҡыҙыҡһыныу тәрбиәләү. «Башҡортостан» киностудияһы тураһында мәғлүмәт биреү. Халыҡ сәнғәте һәм уларҙың төрҙәре тигән төшөнсәләрҙе һиҙемләргә өйрәтеү. Ҡобайыр, халыҡ йыры, бейеүе, көнкүреш һөнәрҙәре төрҙәре менән таныштыра башлау. Библиотека, музей тураһындағы белемдәрҙе киңәйтеү: Третьяков исемендәге дәүләт галерияһы, Зәки Вәлиди исемендәге милли библиотека, Башҡортостан Республикаһының милли музейы һ.б. Сәнғәт әҫәрҙәренә ҡарата һаҡсыл ҡараш, ҡурсылыҡ тәрбиәләү. Предметлы һүрәт төшөрөү. Натуранан һәм күҙ алдына килтереп, сәскә, еләк-емеш, уйынсыҡ һ.б. төшөрә белеү, уларҙың формаһын, пропорцияһын, төҫөн; яҫылыҡта нисек урынлашыуына ҡарап, форманың үҙгәреүен күрһәтә белеү. Натюрморт төшөрөү. Таныш төҫтәрҙе нығытыу, көрән, зәңгәр, күк, миләүшә (фиолетовый) һәм төҫтәрҙең сағылыштары – зәңгәр, алһыу, аҡһыл йәшел (салатный), сейә (вишневый) менән таныштырыу. Гуашь менән эш иткәндә төҫтәрҙе бер-береһе менән ҡушып, яңы төҫтәр алырға, уларҙы ҡуйы йәки асыҡ итер өсөн һыу өҫтәргә өйрәтеү. Акварель, гуашь һәм башҡа материалдар менән, төрлө ысулдарҙы ҡулланып, һүрәт төшөрә белеү (штрих, тушевка,

размывка, по-сырому, «сухая кисть» һ.б.). Төрлө һүрәт төшөрөү материалдарын ҡулланып (төҫлө аҡбур, фломастер, гуашь, акварель, күмер ҡәләм, төрлө бумалалар һ.б.) эш итергә өйрәтеү. Предметтың контурын ябай ҡәләм менән ныҡ баҫмай төшөрөргә һәм рәсемде буяғанда бысраҡ эҙҙәр ҡалдырмай эшләргә күнектереү. Бумала менән төрлө ысулдар ҡулланып буярға өйрәтеү: киң һыҙыҡтарҙы бумала өбөрөһөнөң (ворс) бөтә киңлеге менән, нәҙек кенә һыҙыҡтарҙы – өбөрөнөң осо менән; бумаланың тик осо ярҙамында нөктәләр төшөрөргә өйрәтеү. южетлы һүрәт төшөрөү. Тирә-яҡ мөхиткә һәм әҙәби әҫәрҙең йөкмәткеһе буйынса сюжетлы композиция төҙөргә өйрәтеүҙе дауам итеү(«Йомро икмәк үҙ юлында кемдәрҙе осратҡан?», «Ике һаран айыу»). Һүрәттә предметтарҙың, тирә-йүндәге күренештәрҙең һәм әҙәби әҫәр геройҙарының образын бирергә ынтылдырыу. Предметтарҙы яҫылыҡта төрлөсә урынлаштырып булыуҙы төшөндөрөү (ята, тора, тәгәрәй, йәнле предметтар хәрәкәтләнә, ел иҫкәндә ағастар бөгөлә һ.б.). Һүрәттә кешенең һәм йәнлектәрҙең ябай ғына хәрәкәтен ҡул һәм аяҡ тороштарын үҙгәртеү аша күрһәтә белеү. Ҡағыҙҙа композицияны дөрөҫ урынлаштыра белеү һәләтен үҫтереү. Сюжеттағы предметтарҙың дәүмәленә, формаһына балаларҙың иғтибарын йәлеп итеү (өйҙәр ҙур, ағастар тәпәш һәм бейек). Декоратив һүрәт төшөрөү. Халыҡ биҙәнеү-төҙәнеү әйберҙәренең, көнкүреш кәрәк-яраҡтарының биҙәктәре менән таныштырыу. Башҡорт һәм рус халыҡ биҙәктәре элементтарын (әүернә, ромб; сәскә, япраҡ, сәскә бөрөһө, япраҡ мыйығы) ҡулланып, биҙәктәр, орнаменттар төҙөү һәм улар менән һүрәттәрҙе биҙәү (ҡулъяулыҡ, һарауыс, таҫтамал, билбау). Һынлы сәнғәттең төрлө төрҙәрендә тасуирлау сараларын айыра белергә өйрәтеү (формаһы, төҫө, композицияһы һ.б.). Һүрәтләү материалдарының үҙенсәлектәре, тасуирлау маҡсатында төрлө төҫтәрҙе һәм уларҙың сағылыштарын ҡуллана, башҡорт һәм рус халыҡ биҙәү сәнғәте биҙәктәрен айыра һәм төшөрә белеүҙәге күнекмәләрен үҫтереү.

Әүәләү. Балсыҡтан, пластилиндан, тоҙло ҡамырҙан һ. б. әүәләү ысулдарына өйрәтеүҙе дауам итеү. Һәр төрлө әүәләү ысулдарын белеү: скульптуралы һәм конструктив әүәләү йәки икеһен бергә ҡатнаштырып эшләү ысулы; стеканы ҡуллана белеү, әүәләгән предметтың өҫтөн еүеш сепрәк менән һылау, һыйпау. Натуранан йәки күҙ алдына килтереп, 2-3 таныш предметты ябай хәрәкәттәрҙә күрһәтеп, скульптура төркөмө әүәләү. Үҙаллы сюжет таба, төрлө алымдар ҡулланып, үҙенең планы буйынса эш итергә өйрәтеү. Һауыт-һабаны, төрлө ҙурлыҡтағы балдаҡтарҙы бер-береһенең өҫтөнә һалыу, йә стека ярҙамында йомро балсыҡ киҫәгенең эсенән балсыҡ соҡоп сығарыу ысулы менән эшләй белеү. Әүәләнгән предметтың өҫтөн стека менән эшкәртә, рельеф, йә буяуҙар менән биҙәй белеү. Үҙләштерелгән ысулдар һәм алымдар ҡулланып, төрлө формалағы предметтарҙы, уларҙың хәрәкәтен, торошон һүрәтләп, ябай ғына сюжетлы композиция уйлап әүәләү. Декоратив әүәләү. Натуранан, йә күҙ алдына килтереп, балсыҡ киҫәгенән формаһы буйынса ҡатмарлы булған уйынсыҡтар, декоратив пластиналарға йәбештереп, йә соҡоп эшләнгән рельеф ысулын ҡулланып, орнаменттар төшөрә белеү. Халыҡ уйынсыҡтарына (филимон, дымка, һ.б.) оҡшатып ҡоштарҙы, хайуандарҙы, кешеләрҙе әүәләргә өйрәтеү (ҡошсоҡ-һыҙғыртҡыс, утын ҡырҡҡан айыу, ем сүпләгән тауыҡ һ.б.). Коллектив эште бергәләп башҡарыу. Ҡорама йәбештереү. Ҡайсы менән эш итә белеү күнекмәһе: тура һыҙыҡ буйынса, йә төрлө йүнәлештәрҙә киҫеү, тиражлап киҫеү ысулы;

ҡатмарлы һүрәтте силуэты буйынса киҫеү. Икегә, йә гармун һымаҡ бөкләнгән ҡағыҙҙан дүртмөйөш, түңәрәк, оҙонса түңәрәк формалар киҫеү. Һүрәтте бер нисә өлөштән йыйып йәбештерә, уларҙан сюжетлы композиция төҙөй белеү. Башҡорт һәм руҫ халҡының биҙәү-ҡулланма сәнғәтенә таянып, геометрик фигураларҙы, үҫемлек элементтарын, ҡош, йәнлек һүрәттәрен ҡулланып, орнамент төҙөй, киҫә, йыя белеү. Биҙәк (орнамент) элементтарын квадрат, тура дүртмөйөш, киң таҫма, силуэт эсендә симметрия һаҡлап урынлаштырыу ҡағиҙәләрен белеү һәм ҡулланыу. Көнкүреш өсөн зауыҡлы әйберҙәр эшләү ижады.Ҡағыҙ менән эш итеү алымдарын камиллаштырыу. Ҡағыҙҙы төрлө йүнәлештә дүрт өлөшкә бөкләү, әҙер өлгөләр буйынса эшләү (кәпәс, кәмә, өй). Ҡағыҙҙан күләмле фигуралар эшләү: тура дүртмөйөшлө ҡағыҙҙы бер нисә тигеҙ өлөшкә бүлеү, бөкләү, бөкләнгән урындан уны ҡырҡып, төрлө күләмле әйберҙәр эшләүҙе нығытыу (кәрзинә, өй). Тәбиғәт (тубырсыҡ, ботаҡ, япраҡ) һәм башҡа материалдарҙан (тимер сыбыҡ, коробка) төрлө уйынсыҡтар, сувенирҙар эшләргә өйрәтеү (ҡульяулыҡ, сәскә һ.б). Ата-әсәйҙәргә, балалар баҡсаһының хеҙмәткәрҙәренә, сюжетлы-ролле уйындар уйнау өсөн үҙллы уйынсыҡтар эшләй белеү һәләтен үҫтереү. Материалдарҙы һаҡсыл ҡулланырға кәрәклеген аңлатыу.

Мәктәпкә әҙерлек төркөмө(6 йәштән 7 йәшкә тиклем)

Һынлы сәнғәткә тотороҡло ҡыҙыҡһыныу тәрбиәләү. Предметты ҡул суҡтары ярҙамында тикшереп, өйрәнеп, уның нимәнән эшләнгәнлеген һәм ниндәй сифаттарға эйә булыуын белергә өйрәтеү. Күренештәрҙе, предметтарҙы эстетик яҡтан образлы итеп ҡабул итергә, һынлы сәнғәт саралары ярҙамында һүрәтләргә өйрәтеү. Өйрәнелгән алымдарҙы ҡулланып, үҙ-аллы һүрәт төшөрөргә, әүәләргә, ҡорамалар йәбештерергә ылыҡтырыу. предметтың үҙенә ҡарап (натуранан); уның формаһын, дәүмәлен, өлөштәренең пропорцияһын дөрөҫ итеп биреп, һүрәт төшөрөргә өйрәтеүҙе дауам итеү. Күмәкләп ижад итеүҙе хуплау. Үҙенең эшендә етешһеҙлекте табып, төҙәтә белергә күнектереү. Предметлы һүрәт төшөрөү.Предметтарға ҡарап һәм хәтер буйынса һүрәт төшөрөү. Күҙәтеүсәнлек тәрбиәләү, предметтарға хас һыҙаттарҙы билдәләй һәм рәсемдә уны сағылдырып, төшөрә белергә өйрәтеү (формаһын, пропорцияһын һаҡлау, альбом битендә дөрөҫ урынлаштырыу). Рәсем төшөрөү ысулдарын нығытыу. Төрлө материалдар ҡулланып (гуашь, акварель, күмер, аҡбур, фломастер, ҡәләм һ.б.) һүрәт төшөрөү. Ҡәләм менән тура һәм тулҡын һыҙыҡтарҙы ҡул суҡтарын төрлө йүнәлештә бороп төшөрә белеү; ҡыҫҡа, оҙон һыҙыҡтарҙы, бөҙрәләнгән түңәрәктәрҙе бармаҡтар ярҙамында башҡара белеү. Төҫтәрҙең һәм улар сағылыштарының төрлө булыуын, төп төҫтәрҙе бербереһенә ҡушып, төрлө буяу сағылыштарын алып булыуҙы төшөндөрөү. Төҫтәрҙең тәбиғәттә лә төрлөсә үҙгәреүен күҙәтеүҙе ойоштороу (бер үк предметты уйынсыҡ майҙансығында көҙөн, яҙын, ҡышын, йәйен);. Төҫтәрҙең атамаларын әйтә, уларҙың айырмаһын, төрлө сағылыштарын билдәләй һәм рәсемдә ҡуллана белергә өйрәтеү.

Сюжетлы һүрәт төшөрөү. Сюжетлы рәсем төшөрөүгә өйрәтеүҙе дауам итеү. Предметтарҙың дәүмәл буйынса айырмаһын һүрәтләй белеү (турғай бәләкәй, ҡарға ҙур), кешеләрҙең, йәнлектәрҙең хәрәкәтен күрһәтеп төшөрөү. Һүрәтте ҡағыҙҙа нисек урынлашҡан, шулай уҡ урынлаштырырға өйрәтеү, һүрәтләнгән предметтарҙың ҙурлығына иғтибарҙарын йәлеп итеү (ағас бейек, сәскә тәпәшерәк). Һүрәттә композиция төҙөгәндә кешеләрҙең, йәнлектәрҙең хәрәкәтен,

үҫемлектәрҙең елгә эйелеүен дөрөҫ күрһәтеү. Халыҡ ижадын һәм автор әҫәрҙәренең сюжетын дөрөҫ һүрәтләү һәләтен үҫтереү. Үҙ-аллылыҡты үҫтереү һәм композицияның темаһын, төҫөн үҙаллы һайлау. Декоратив һүрәт төшөрөү.Халыҡ биҙәктәрен төҙөү: рус, башҡорт халыҡ биҙәктәрен айыра, төшөрә, буяй белеү. Көнкүреш әйберҙәре силуэттарын биҙәү. Балаларҙа декоратив ижадты үҫтереү. Халыҡ сәнғәте менән (гжель, городец, хохлома) таныштырыуҙы дауам итеү. Халыҡ декоратив сәнғәтенең айырым төрҙәрендәге төҫтәрҙе айырырға һәм дөрөҫ ҡулланырға өйрәтеү. Төрлө формалағы ҡағыҙҙа, уйынсыҡтар һәм предметтар силуэтында композиция төҙөү һәләтен үҫтереү. Декоратив композиция төҙөгәндә халыҡ 104 сәнғәтенең биҙәктәрен һәм төҫтәрен урынлы ҡулланырға өйрәтеүҙе дауам итеү.
Әүәләү. Предметтың төп һәм башҡа өлөштәренең пропорцияһын һаҡлап хәрәкәтләнеүен, кәүҙә торошон сағылдырып әүәләргә өйрәтеүҙе дауам итеү. Әүәләгән предметтың өҫтөн бармаҡтар һәм стека ярҙамында тигеҙләү, матурлау, биҙәкләү. Бергәләп төрлө сюжетҡа скульптура төркөмөнән композиция төҙөп әүәләү. Ҡатмарлы формалы предметтарҙы әүәләгәндә пропорция һаҡларға, стека менән соҡоп биҙәргә өйрәтеүҙе дауам итеү. Декоратив әүәләү. Декоратив әүәләү алымдарын үҫтереүҙе дауам итеү, төрлө әүәләү алымдарын ҡулланыу (һылау, соҡоп, тәрән рельеф). Балсыҡтан әүәләгәндә пластинаны таяҡса ярҙамында биҙәргә өйрәтеү. Төрлө төҫтәге пластилиндан һәм балсыҡтан предметлы, сюжетлы, коллектив композиция төҙөүҙө дауам итеү. Ике-өс предметты әүәләп, уларҙан сюжетлы композиция төҙөү, әүәләнгән предметтарҙы халыҡ биҙәктәре һәм орнаменттары менән биҙәй белеүҙе камиллаштырыу.
Ҡорама йәбештереү. Предметты һәм берәй темаға бәйле сюжетты ҡорамаларҙан йәбештерә белеүҙе дауам итеү: альбом битендә дөрөҫ урынлаштырып, һәр өлөштөң пропорцияһын һаҡлап, эш итергә күнектереү. Төрлө биҙәктәрҙе, орнаменттарҙы һәм композицияларҙы геометрик фигуралар һәм үҫемлектәр элементтарын ҡулланып төҙөү. Ҡоштарҙы, йәнлектәрҙе балалар уйы буйынса йәки халыҡ сәнғәте өлгөһөндә йыйып, йәбештерә белеү. Ҡағыҙҙы төрлө ысул менән ҡырҡыу, йыртыу, өҙөү, күләм биреп йомарлау, елем менән кәрәкле урынын һылап йәбештерергә өйрәтеү. Ҡәләм менән предметтың силуэтын төшөрөп, мозаика ысулы менән йәбештереү. Биҙәү-ҡулланма ижады: ҡағыҙ һәм ҡатырға менән эш. Дүртмөйөшлө,тура дүртмөйөшлө, түңәрәк формалы ҡағыҙҙы төрлө йүнәлештә бөкләү һәләтен үҫтереү (пилотка); төрлө фактуралы ҡағыҙҙы ҡулланыу, шаблон ярҙамында билдәләп эшләү, уйынсыҡтар төҙөргә өйрәтеүҙе дауам итеү. Төҫлө ҡағыҙ киҫәгенән предметтар эшләү (балаҫ, юл), уйынсыҡтар, сувенирҙар, байрам өсөн биҙәүестәр эшләгәндә төҫтәрҙе дөрөҫ һайлау. Өлгө буйынса эшләү һәләтен үҫтереү. Оригами ысулын ҡулланып күләмле уйынсыҡтар эшләргә өйрәтеүҙе дауам итеү. Биҙәү-ҡулланма ижады: туҡыма менән эш. Энәгә еп һаплау, төйөн төйнәү, төймә тегеү, ябай әйберҙәр тегеү һәләтен үҫтереү (ҡурсаҡ өсөн алъяпҡыс, орлоҡтар өсөн тоҡ), төрлө фактуралағы туҡыма киҫәген ҡулланып, аппликация эшләү, алдан уйланылған сюжеттың контурын аҡбур ярҙамында һыҙыу һәм дөрөҫ итеп ҡырҡыу алымдарын нығытыу. Биҙәү-ҡулланма ижады: тәбиғи материалдар менән эш. Тубырсыҡтан, ботаҡтан, үләндән һәм башҡа тәбиғи материалдарҙан кешеләрҙең, йәнлектәрҙең, ҡоштарҙың һындарын эшләү һәләтен үҫтереү, дөйөм композиция төҙөү (әкиәт геройҙары, ялан),

образдарҙы дөрөҫ тасуирларға өйрәтеүҙе дауам итеү. Күҙ алдына килтерә белеү һәм фантазияны үҫтереү. Материалдар менән һаҡ һәм һаҡсыл эш итергә өйрәтеү.

ҠОРОЛМАЛАР ҠОРОУ ҺӘМ МОДЕЛЛӘШТЕРЕҮ ЭШМӘКӘРЛЕГЕ

Кескәйҙәр төркөмө (3 йәштән 4 йәшкә тиклем)

Формаһы, ҙурлығы буйынса төҙөү-ҡороуҙа ҡулланылған материалдарҙы танып, атамаларын әйтә белергә өйрәтеү. Тар, киң, бейек, тәпәш, оҙон, ҡыҫҡа төшөнсәләрен аңлап, ҡоролмаларҙа ҡуллана белеү. Ҡоролма өлгөһөн ябай ғына анализлап, уның өлөштәрен айырып, һәр өлөштөң ниндәй форманан тороуын билдәләп, күрһәтә белеү. Ҡоролманың яҫылыҡтағы йүнәлештәрен билдәләй белеү күнекмәләрен формалаштырыу. Ябай ғына төҙөү-ҡороу ысулдарын үҙләштереү: кубиктарҙы, кирбестәрҙе, пластиналарҙы горизонталь рәүештә бер йәки ике рәткә теҙеү (машиналар өсөн юл) һ.б., төҫө, формаһы буйынса уларҙы сиратлатып бербереһенән әҙ генә айырып баҫтырып ҡуйыу (ҡапҡа, өй), ҡоролмаларҙың өҫтөн ҡаплай белеү һ.б. Ололарҙың күрһәтеүе буйынса, ҡоролмаларҙы ҡабатлап төҙөй белеү. Бер төрлө ҡоролманы икенсегә әйләндереү; уның бер өлөшөн икенсеһе менән алмаштырыу; ҡоролманы йә юғарыға, йә буйға дауам итеп төҙөү. Шарт буйынса, һүрәткә ҡарап, йәки үҙенең уйы буйынса төҙөй белеү. Төрлө төҫтәге фигураларҙы ҡулланып, төҫлө ҡоролма-моделдәр эшләү. Төҙөлөш материалдарын таный, атамаһын әйтә һәм ҡоролмаларҙы ҡуллана белә. Кирбестәрҙе, пластиналарҙы вертикаль рәүештә урынлаштыра ала.

Уртансы төркөм(4 йәштән 5 йәшкә тиклем)

Төҙөү-ҡороуҙы башҡарғанда конструкцияның деталдәрен белеү: кубик, кирбес, призма, пластина, брус. Мәҫәлән: брус – дүрт ҡырлы итеп юнылған ағас. Уларҙы таный, әйтә белеү: конструктив үҙсәнлектәренә (тотороҡлоғона, һығылмалығына, йомшаҡлығына, ныҡлығына, формаһына, ҙурлығына) ҡарап, уларҙы ҡуллана белеү. Төҙөү объекттары тураһында дөйөмләштерелгән төшөнсәләр формалаштырыу. Төрлө күләмдәге, бейеклектәге, төҫтәге ябай ғына бер нисә ҡоролма төҙөү, дөйөм яҡтарын һәм айырмаһын табып, уларҙы сағыштыра белеү. Өлгөһөҙ, тәрбиәсенең тәҡдимдәре, йә билдәле шарт буйынса, ҡоролманың моделен күҙаллай һәм төҙөй белеү, уйынсыҡтарҙың ҙурлығына, бейеклегенә ҡарап, уларҙан төрлө конструкцияларһәм ҡоролмалар төҙә белеү. Ижади эшкә әҙерлек: үҙ-аллы тема, материал һайлап ала белеү, төрлө ҡоролмаларҙың айырым деталдәрен һәм предметты алмаштырған әйберҙәрҙе ҡулланыу күнекмәләренә өйрәтеү. Икәүләп һәм күмәкләп эшләү күнекмәләрен үҫтереү. Тәбиғи материалдарҙың үҙсәнлектәрен белеү һәм, уларҙы (ағас ҡайыры, ботағы, япраҡтары, тубырсыҡтар, сәтләүек ҡабығы, мүк һ.б.) бер-береһенә йәбештереп, төрлө предметтар эшләү. Ҡағыҙ менән эшләүҙең төрлө ысулдарын үҙләштереү (бөтәрләү, йыртыу, бөкләү,төрлө ҙурлыҡтағы һәм төҫтәге йомарлаҡтар һ.б. эшләү), дүртмөйөштө мөйөштәрен һәм ситтәрен тап килтереп, уртаға бөкләп (автобус, байраҡ, өй, гараж һ.б.) эшләү.

Өлкәндәр төркөмө(5 йәштән 6 йәшкә тиклем)

Төрлө төҙөлөш-ҡоролма материалдарын һәм уларҙың үҙенсәнлектәрен белергә, айырырға өйрәтеү. Предметтарҙы һәм өлгөләрҙе үҙ-аллы анализлап, уларҙың төп һәм ярҙамсы өлөштәрен билдәләп, бер-береһе араһында булған бәйләнештәрҙе табып, уларҙың мөһим үҙенсәлектәрен төркөмләп, ҡоролмалар төҙөүҙә төрлө ысул ҡулланып эш итә белеү. Һүрәткә, фотоһүрәткә, чертежға ҡарап, кәрәкле төҙөлөш

материалдары һайлап алып төҙөй белеү (өйҙәр, спорт һәм уйын ҡорамалары һ.б.). Оригами ысулы менән төрлө әйберҙәр эшләй алыу. Тәбиғи һәм ташландыҡ материалдарҙан уйынсыҡтар эшләй белеү. Бер деталде икенсеһе менән алмаштырыу ҡағиҙәһен белеү һәм ҡулланыу. Предметтарҙы төҙөп ҡороу планын күҙ алдына килтереү һәм уны тормошҡа ашыра белеү һәләтен үҫтереү. Кем ниндәй ҡоролма төҙөргә тейешлеген алдан билдәләп, бергәләп эш итергә өйрәтеү. Төҙөлгән ҡоролманы анализлап, баһа бирергә өйрәтеү, етешһеҙлектәрен төҙәтә белеү. Төрлө формалағы һәм ҙурлыҡтағы пластина, брус , цилиндр, конус һ.б. яңы деталдәр менән таныштырыу.

Мәктәпкә әҙерлек төркөмө(6 йәштән 7 йәшкә тиклем)

Төрлө ҡоролмалар төҙөүгә теләк уятыу. Ҡоролмаларҙың төп һәм ярҙамсы өлөштәрен айыра, уларҙың үҙенсәлектәрен, формаһын, дәүмәлен, урынлаштырыу урынын билдәләп, беркетергә өйрәтеү, үҙ-аллы ижади эш итергә күнектереү. Күмәкләп, парлап эшләү күнекмәләрен нығытыу: кемдең эштең ниндәй өлөшөн башҡарыуҙы билдәләү, алдан нисек ҡоролма төҙөүҙе планлаштырыу, бер-береһенә ҡамасауламай дөйөм планға ярашлы эшләүҙе ойоштороу. Ҡулланышы бер үк булған предметты төрлө маҡсатҡа ярашлы итеп ҡороу (йәйәүлеләр өсөн күпер, ауыр йөк машиналары өсөн күпер, поезд үтер өсөн күпер). Дөйөм темаға (сюжетҡа) бәйле ҡоролмалар төҙөү (урам, машиналар, өйҙәр һ.б.). Төрлө пластмасс конструкторҙар менән таныштырыу. Һүрәт, тәрбиәсе әйтеүе буйынса һәм үҙе уйлап ҡоролмалар төҙөү. Өлөштәре ағас сөйҙәр менән беркетелә торған ағас конструкторҙар ярҙамында йорт йыһаздарын, машиналарҙы һ.б. һүрәт, йәки схема, йәки тәрбиәсе әйтеүе буйынса төҙөү. Төҙөлгән ҡоролмаларҙы пластмасс тотҡостар һәм ағас сүкештәр ярҙамында сисеү. Предметтың төҙөлөшөн күреп, уның ниндәй өлөштәрҙән тороуын билдәләй белеү.

МУЗЫКАЛЬ ЭШМӘКӘРЛЕК.

Кескәйҙәр төркөмө(3 йәштән 4 йәшкә тиклем)

Балаларҙа төрлө характерҙағы көйҙәрҙе (бейеү, бишек йыры, марш) музыкаль яҡтан һиҙемләү һәм уларҙы айыра белеү һәләтен тәрбиәләү, уларҙы тыңлау теләген уятыу. Таныш пьесаларҙы һәм йырҙарҙы танырға өйрәтеү. Балаларҙа йырлау һәләтен үҫтереү. Бергәләп йырларға өйрәтә башлау. Хәрәкәттең һәм көйҙөң берҙәм үтәлешенә иғтибарлыҡ үҫтереү.

Тыңлау. Музыкаль әҫәрҙе аҙағына тиклем тыңларға, унда нимә тураһында йырланыуын һөйләргә өйрәтеү. Музыканың характерын (күңелле, тыныс) аңларға өйрәтеү. Ике бүлекле пьесаны таный белеү. Өндәрҙең октава һәм септима араһындағы ҡалынлығын һәм нәҙеклеген айырыу. Яңғырауҙың (көслө, тыныс) үҙгәреүен һиҙемләргә өйрәтеү. Музыкаль ҡоралдарҙың яңғырашын айырыу һәм уларҙың атамаһын әйтә белеү (барабан, шалтырауыҡ, дөңгөр, ҡурай, металлофон, гармун). Боронғо башҡорт халыҡ йырҙарын тыңлау.

Йырлау. Ре (ми) – ля (си) диапазонында музыка ҡоралы уйнауына ҡушылып, күңелле һәм шат кәйеф менән, наҙлы итеп, артыҡ ҡысҡырмай ғына, бер темпта һәм бер-береһенән ҡалышмай, һүҙҙәрҙе асыҡ итеп әйтеп йырларға өйрәтеү. Йыр ижады. Балаларға сәңгелдәк йырҙарын «бәү-бәү» өндәренә, күңелле көйҙәрҙе «лә-лә» өндәр ҡушылмаһына йырларға өйрәтеү. Һалмаҡ һәм күңелле көйҙәрҙе айырырға өйрәтеү.

Музыкаль - ритмик хәрәкәттәр. Ике өлөштән торған көй формаһына ярашлы һәм тауыштың яңғырау көсөнә (көслө, әкрен) ҡарап хәрәкәттәрҙе үҙгәртергә өйрәтеү. Көйҙөң башында һәм аҙағында хәрәкәтте үҙ-аллы башлау һәм тамамлау. Уртаса һәм шәп темптағы, тыныс йәки етеҙ характерлы көйгә ярашлы итеп (бөтәһе менән бергә һәм яңғыҙ) маршта атларға өйрәтеү: парлашып йөрөү, парлашып өйөрөлөү, ике аяҡты алмашлатып тыпырлау, ҡул суғы өсөн күнегеүҙәр башҡарыу, аяҡтарҙы алмашлап һикереп йүгереү (галоп). Төп хәрәкәттәр (йөрөү һәм йүгереү) күнекмәләрен камиллаштырыу. Башҡалар менән бергә һәм яңғыҙ ғына атлап йөрөргә, музыка аҫтында еңел, һалмаҡ һәм тиҙ темпта йүгерергә өйрәтеү. Бейеү хәрәкәттәрен башҡарыу сифатын яҡшыртыу: сиратлаштырып, ике аяҡ һәм бер аяҡ мелән тыпырҙау. Парлашып әйләнеү, тура галоп башҡарыу, музыкаль әҫәрҙең темпына һәм ритмына ҡарап, предметтар, уйынсыҡтар менән һәм уларҙан башҡа көйгә тап килтереп хәрәкәтләнә белеү күнекмәләрен үҫтереү. Уйын һәм әкиәт образдарын тәьҫирле һәм хис-тойғоло итеп сағылдыра алыуға булышлыҡ итеү: айыу килә, бесәй йәшеренеп кенә атлай,сысҡан балалары йүгерешә, ҡуян һикерә һ.б. Музыкаль-уйын һәм бейеү ижады.Көйгә ҡушылып ябай бейеү хәрәкәттәрен үҙ-аллы башҡарыуҙы тәрбиәләү. Йәнлектәрҙең холҡон һүрәтләгән хәрәкәттәрҙе дөрөҫ күрһәтә белеү (айыу килә, бесәй шыуыша һ.б.) Музыкаль ҡоралдарҙа уйнау. Балаларҙы ябай музыка ҡоралдарында уйнап һәм уларҙың яңғырауышы менән таныштырыу: металлафон, ҡыңғырау, шалтырауыҡ, барабан, дөңгөр. Уларҙы һуҡма ҡоралдарҙа уйнарға өйрәтеү. **Уртансы төркөм(4 йәштән 5 йәшкә тиклем)**

Музыкаға һөйөү тәрбиәләүҙе дауам итеү, уны тыңларға теләк, ынтылыш тәрбиәләү, музыканан алған хис-тойғоно һәм тәьҫораттарҙы байытыу, музыкаль яҡтан мәҙәнилекте үҫтереү.

Тыңлау. Көйҙө иғтибар һәм ҡыҙыҡһыныу менән тыңларға, уның характерын тойорға өйрәтеү. Көйө буйынса йырҙы, пьесаны таный белеү. Өндәрҙе юғарылығы буйынса айыра белеү (секта, септима). Башҡорт музыка ҡоралдары – ҡурай һәм ҡумыҙ менән яҡындан танышыу, уларҙа башҡарылған көйҙәрҙе тыңлау, характерҙары буйынса айыра белергә өйрәтеү. Башҡорт халыҡ йырҙарын тыңлау, улар тураһында ҡыҫҡаса төшөнсә биреү.

Йырлау. Йырҙы көсәнмәй, тасуири, етеҙ һәм моңло итеп йырларға, тынды фразалар араһында алырға, һүҙҙәрҙе асыҡ әйтергә, көйҙөң мелодияһын дөрөҫ тапшырырға өйрәтеү. Йырҙы берҙәм башларға һәм тамамларға өйрәтеү, музыка инструменты менән бергәләп йәки яңғыҙ йырлау. Йыр ижады.Бишек йырына көйҙө үҙ-аллы уйлап сығарып, ижад итә белергә өйрәтеү. Йырлап бирелгән һорауҙарға («Һинең исемең нисек?», «Бесәй, һиңә ни кәрәк?», «Һин ҡайҙа?») яуап бирергә өйрәтеү. Бирелгән текстҡа импровизация менән көй сығарыу һәләтен формалаштырыу.

әт итергә өйрәтеү, ике һәм өс өлөштән торған көйгә ҡарап, хәрәкәттәрҙе үҙ-аллы үҙгәртә белергә өйрәтеү. Бейеү хәрәкәттәрен башҡара белеү: аяҡтарҙы алмаш-тилмәш аяҡ осона һәм үксәгә ҡуйыу, ике аяҡты бергә ҡуйып, тубыҡтарҙы ҡыҫып, торған урында әҙ генә бер нисә тапҡыр эйелеү («пружинка»); яңғыҙ һәм парлашып әйләнеү; парлашып түңәрәктә йөрөү; ат булып сабыу; түңәрәктән сығып таралышыу һәм кире түңәрәккә тора белеү; аяҡтарҙы бер-бер артлы алмаштырып баҫып, аҙымдар яһау һәм тыпырлау; предметтар менән хәрәкәттәр башҡарыу; аяҡтан-аяҡҡа һикереү. Музыкаль-уйын һәм бейеү ижады. Уйынлы

образдарҙы тасуири итеп күрһәтергә өйрәтеү (япраҡ өйөрөлә, ҡар яуа). Йырҙарҙы уйнап хәрәкәтләнеп башҡарыу һәм сәхнәләштерә белеү (шаян ҡуян, хәйләкәр төлкө, уҫал бүре һ.б.). Музыкаль ҡоралдарҙа уйнау. Ябай көйҙәрҙе ағас ҡалаҡта, шалтырауыҡта, дөңгөрҙә, металлафонда ябай көйҙәрҙе уйнарға өйрәтеү. Ҡурайға, ҡумыҙға ҡыҙыҡһыныу тыуҙырыу.

Өлкәндәр төркөмө(5 йәштән 6 йәшкә тиклем)

Музыкаға ҡарата ҡыҙыҡһыныу һәм мөхәббәт, уны тоя белеү һәләтен үҫтереүҙе дауам итеү. Классик музыка, халыҡ көйҙәре һәм хәҙерге заман музыкаһы менән таныштырыу нигеҙендә музыкаль мәҙәнилекте формалаштырыу. Балаларҙың музыкаль яҡтан һәләттәрен (тауыш юғарылығын, ритмын, тембрын, динамикаһын) айырыуҙы һәм ишетеүҙе үҫтереүҙе дауам итеү.

Йырлау, музыка аҫтында хәрәкәттәр яһау, балалар музыка уйын ҡоралдарында уйнау һәм импровизациялау күнекмәләрен үҫтереү; балаларҙың ижади әүҙемлегенә булышлыҡ итеү.

Тыңлау. Музыкаль әҫәрҙәрҙең жанрҙарын (марш, бейеү, йыр) айырырға өйрәтеү. Музыкаль хәтерҙе үҫтереү, музыкаль әҫәрҙең айырым өлөштәре (инеш, йомғаҡлау, музыкаль фраза) буйынса уларҙы таныуҙы камиллаштырыу. Квинта сиктәре эсендә өндәрҙең юғарылығын, яңғыраштары буйынса музыка уйын ҡоралдарын (клавишлы-бәрмә һәм ҡыллы: фортепиано, скрипка, виолончель, балалайка) айырыу күнекмәләрен үҫтереү. Төрлө музыка ҡоралдарының яңғырауын таныу (фортепиано, баян, ҡурай, ҡумыҙ). Әйтелгән ҡоралдарҙа башҡарылған йырҙарҙы тыңлатыу. Йырлау. Балаларҙы тасуири итеп, тыныс, ҡысҡырмай, талғын, еңел, реү – доә диапазонында йырларға өйрәтеү; тынды йыр алдынан һәм музыкаль фразалар араһында алырға өйрәтеү; һүҙҙәрҙе асыҡ әйтеү; йырҙы ваҡытында башлау һәм тамамлау; көйҙө дөрөҫ итеп башҡарырға өйрәтеү; элек өйрәнелгән йырҙарҙы яңғыҙ башҡарыу. Йыр ижады. Бирелгән текстҡа ярашлы көй уйлап сығарырға өйрәтеү. Төрлө көйҙәрҙе яңғырашы буйынса ҡабул итеп, уларҙы үҙ-аллы характеры буйынса айыра белергә өйрәтеү: моңло һәм яғымлы бишек йырын, дәртле һәм теремек марш көйөн, һалмаҡ вальсты, шат күңелле бейеү көйөн һ.б.

Музыкаль-ритмик хәрәкәттәр. Көйҙөң характерына, музыкаль фразаларға ярашлы хәрәкәттәрҙе үҙгәртә белергә, төрлө предметтар менән, йәки уларҙан башҡа башҡарырға өйрәтеү. Бейеү хәрәкәттәрен өйрәтеү: аяҡтарҙы алмашлап баҫып, аҙымлап атлау; тубыҡтарҙы күтәрә биреп баҫыу; ҡул суҡтарын һелкетеү; бармаҡтарҙы сиртеү; бер урында тыпырлау; бер аяҡта һикереп, алға табан аҙым яһау һәм икенсе аяҡ менән дә шул уҡ хәрәкәттәрҙе башҡарыу. Балаларға ошо хәрәкәттәрҙән торған бейеүҙәрҙе өйрәтеү. Йырлы түңәрәк бейеүҙәре, шулай уҡ башҡа халыҡтарҙың бейеүҙәре менән таныштырыу. Музыкаль уйындарҙы һәм бейеүҙәрҙе үҙ-аллы башҡарыу. Йырлы түңәрәк бейеүҙәренең йөкмәткеһен сәхнәләштереү. Төрлө уйындарҙа әкиәт хайуандарын һәм ҡоштарын (ат, кәзә, төлкө, айыу, ҡуян, торна, ҡоҙғон һ.б.) кәүҙәләндерергә өйрәтеү. Музыка ҡоралдарында ябай ғына көйҙәрҙе яңғыҙ һәм бәләкәй төркөмдәр менән уйнарға өйрәтеү. Музыкаль-уйын һәм бейеү ижады. Бейеү ижадын үҫтереү; ижадта үҙ-аллылыҡ күрһәтеп, бейеүҙәр өсөн хәрәкәттәр уйлап сығарырға, бейеү композицияһын төҙөргә өйрәтеү. Үҙ-аллы йырҙың эстәлеген сағылдырыусы хәрәкәттәр уйлап сығарырға өйрәтеү. Йырҙарҙың, әйлән-бәйлән уйындарының эстәлеген сәхнәләштереү теләге уятыу. Балалар музыка уйын ҡоралдарында

уйнау. Балаларҙы иң ябай көйҙәрҙебалалар музыка уйын ҡоралдарында уйнарға; көйҙөң үҫеш динамикаһын һәм темпынһаҡлап, таныш йырҙарҙы шәхси рәүештә һәм бәләкәй төркөмдәр менән башҡарырға өйрәтеү. Балалар ижадын үҫтереү, уларҙы әүҙем рәүештә үҙ-аллы башҡарыуға дәртләндереү.

Мәктәпкә әҙерлек төркөмө(6 йәштән 7 йәшкә тиклем)

Балаларҙа төрлө жанрҙағы музыкаль әҫәрҙәргә ҡарата ҡыҙыҡһыныу тәрбиәләү. Музыка тәьҫире аҫтында алынған тәьҫораттарҙы киңәйтеү. Йырлау тауышы аппаратын формалаштырыуға, музыкаға эйәреп хәрәкәт итеү күнекмәләрен үҫтереүгә булышлыҡ итеү. Ябай ғына кимәлдә музыкаль төшөнсәләр менән таныштырыу. Ансамблдә (төрлө музыка ҡоралдарында) уйнарға өйрәтеү. Йырҙарҙы, бейеүҙәрҙе үҙ-аллы башҡарыуға ынтылыш тәрбиәләү.

Тыңлау. Квинта - терция сиктәре эсендә көйҙөң моңон, яңғырау үҙенсәлеген, көсөн ишетә һәм айыра белеү һәләтен үҫтереүҙе дауам итеү. Өндәрҙең юғары, түбән яңғырау нескәлеген айыра белеү. Таныш әҫәрҙе таный белеү. Балаларҙа музыкаль тәьҫирҙәрҙе байытыуҙы һәм музыкаль зауыҡ формалаштырыуҙы дауам итеү, музыкаль хәтерҙе үҫтереү. Фекерләү ҡеүәһен, күҙаллау, хәтер, ишетеү һәләтен үҫтереүгә булышлыҡ итеү. Ябай ғына музыкаль төшөнсәләр (темп, ритм); музыкаль жанрҙар (опера,концерт, симфоник концерт), композиторҙар һәм музыканттар ижады менәнтаныштырыу. Бейеүҙе (полька, вальс, халыҡ бейеүе), йырҙы, маршты айырып әйтә белеү һәм йөкмәткеһенең өлөштәрен таный белергә өйрәтеү (инеш, ҡушымта, аҙағы). Вокаль музыка менән таныштырыу: башҡорт халыҡ йырҙары, башҡа халыҡ йырҙары, хәҙерге заман йырҙары, инструменталь музыка менән таныштырыу: фортепиано, баян, скрипка, ҡурай, оркестр менән таныштырыу: халыҡ инструменттары, тынлы һәм симфоник оркестр. Башҡорт халҡының тормошонда ҡурайҙың, йырҙың, ҡурайсыларҙың тотҡан урынын күрһәтеү. Атаҡлы ҡурайсылар (Ишмулла Дилмөхәмәтов, Роберт Юлдашев, һ.б.) башҡарыуында әҫәрҙәр тыңлау. Халыҡ йырҙарын һәм бейеүҙәрен башҡарыусы арҙаҡлы шәхестәр менән таныштырыу (Рәшиҙә Туйсина, Риф Ғәбитов һ.б.). Ҡобайырҙар менән таныштырыу. Башҡортостан һәм Рәсәй Федерацияһының гимндары менән таныштырыуҙы дауам итеү. Уларҙы көйө аша таный белеү. Классик һәм бөгөнгө заман композиторҙарының балалар өсөн яҙған әҫәрҙәре менән танышыу. Балаларҙы Рәсәйҙең һәм Башҡортостандың Дәүләт гимндары менән таныштырыу. Йырлау. Балаларҙы тасуири итеп, тыныс тауыш менән, талғын, еңел, реү – доә диапазонында йырларға өйрәтеү. Тынды музыкаль фразалар араһында һәм йырҙың башында дөрөҫ итеп алып, фразаның аҙағына тиклем тоторға өйрәтеү. Йырҙы үҙ-аллы башлау һәм тамамлау. Яңғыҙ һәм бергәләп йырлау. Йыр ижады.Халыҡ йырҙарына оҡшатып, үҙ-аллы көйҙәр сығарырға; таныш йырҙарҙы, музыкаль пьесаларҙы һәм бейеү көйҙәрен файҙаланып, өлгө буйынса, йәки унан башҡа бирелгән темаға көйҙәр уйлап сығарырға өйрәтеү. Музыкаль-ритмик хәрәкәттәр. Бейеү хәрәкәттәре күнекмәләрен, бейеүҙә хис-тойғоно сағылдырып, музыканың характерына тап килтереп, ритмик хәрәкәтләнеү күнекмәләрен үҫтереүгә булышлыҡ итеү. Көйҙөң характерына ярашлы итеп ритмлы хәрәкәттәр башҡарыу һәләтен нығытыу. Бейеү хәрәкәттәрен өйрәтеү (аҙымдарҙы алмашлап атлау, полька, галоп, үксә һуғыу, бармаҡ сиртеү, тыпырлау һ.б.) Балаларға ошо хәрәкәттәрҙән торған бейеүҙәр өйрәтеү. Милли халыҡ бейеүҙәре (рус, башҡорт, татар, белорус, украин һ.б.) менән таныштырыу. Бейеү-уйын ижадын үҫтереү; йырҙарҙы, әҙәби әҫәрҙәрҙе

сәхнәләштергәндә төрлө образдарҙы зауыҡлы итеп башҡарыу күнекмәләрен формалаштырыу. Музыкаль-уйын һәм бейеү ижады. Музыкаль үҫеште тәьмин иткән эшмәкәрлектең аңлайышлы төрҙәрендә (оркестрҙа уйнау, йырлау, бейеү хәрәкәттәре һ.б.) балаларҙың ижади әүҙемлеген үҫтереүгә булышлыҡ итеү. Төрлө характерҙағы музыкаға ярашлы импровизациялар уйлап табырға өйрәтеү (саңғысы, конькиҙә шыуыусы, һыбайлы, балыҡсы, хәйләкәр бесәй, асыулы кәзә бәрәсе һ.б.) Йырҙың эстәлеген сағылдырыусы хәрәкәттәр уйлап сығарырға, күҙ алдына килтергән предметтар менән төрлө образдар тыуҙырырға өйрәтеү. Хәрәкәттәрҙә музыкаль образдарҙы сағылдырыу ысулдарын үҙ-аллы эҙләргә өйрәтеү. Музыкаль һәләтте үҫтереү; әүҙемлек һәм үҙ-аллылыҡ күрһәтеүҙе хуплау. Балалар музыка уйын ҡоралдарында уйнау. Төрлө музыка уйын ҡоралдары ярҙамында башҡарылған һәм оркестр өсөн эшкәртелгән музыкаль әҫәрҙәр менән таныштырыу. Балаларҙы металлофонда, һыбыҙғыла, бәрмә музыка ҡоралдарында (барабан, шөңгөр (бубен), шалтырауыҡ), башҡорт халыҡ музыка ҡоралдарында (ҡумыҙ, ҡурай, думбыра, һ.б.) рус халыҡ музыка ҡоралдарында (өсмөйөш, ағас ҡалаҡ, дөңгөр, һ.б.) уйнарға өйрәтеү. Ансамблдә, йә оркестрҙа музыкаль әҫәрҙе уйнарға өйрәтеү

2.1.5.ФИЗИК ҮҪЕШ ӨЛКӘҺЕ

Физик үҫеш эшмәкәрлектең йөкмәткеәүһе үҙ эсенә төрлөсә хәрәкәтләнеүҙе, координация һәм һығылмалылыҡ кеүек физик сифаттарҙы үҫтереүҙе һәм организмдың төп хәрәкәтләнеү системаһының дөрөҫ формалашыуына нигеҙ һалыуҙы күҙаллай.

Баланың үҙ хәрәкәт-торошо менән идара итә белеүенә өйрәнеүҙе, ҡулдарҙың эре һәм ваҡ моторикаһының үҫешенә булышлыҡ итеүсе күнекмәләр башҡара белеүен,организмға зыян килмәҫлек итеп төп хәрәкәттәрҙе дөрөҫ үтәүен (атлау, йүгереү, һикереүҙәр, ике яҡҡа ла боролоу, эйелеү, тәгәрәү һ.б.) өйрәтеү ҙә инә.

Спорттың ҡайһы бер төрҙәре тураһында башланғыс төшөнсәләрҙең формалашыуын, хәрәкәтле уйын ҡағиҙәләре һәм уларҙы уйнау ысулдары менән таныштырыуҙы үҙ эсенә ала.

Сәләмәт тормош алып барыуҙы, сәләмәт һәм хәүефһеҙ йәшәү ҡағиҙәләрен дөрөҫ үтәүҙе (файҙалы ғәҙәттәр, дөрөҫ туҡланыу,сынығыу алымдарын) ала.

Төп маҡсаттары һәм бурыстары

Сәләмәт тормош тураһында башланғыс төшөнсәләр биреү, балаларҙың һаулығын һаҡлау һәм нығытыу эшен даими рәүештә алып барыу; дөрөҫ һын, кәүҙә торошон формалаштырыу; төп хәрәкәттәрҙе һәм тирә-йүндә дөрөҫ хәрәкәтләнә белеүҙе үҫтереү.

Физик культура. Әүҙемлек, үҙ-аллылыҡ, етеҙлек, хәрәкәтте башҡарғанда уларҙың матурлығын, тасуирлығын, һомғоллоғон сағылдырыуға иғтибар биреүҙе, хәрәкәтле һәм спорт уйындарына, физик һәм спорт күнекмәләренә, үҙ-аллы хәрәкәтләнеү эшмәкәрлегенә ҡыҙыҡһыныу һәм спортҡа ҡарата һөйөү тәрбиәләү.

Кескәйҙәр төркөмө(3 йәштән 4 йәшкә тиклем)

Балаларҙың һаулығын һаҡлау һәм нығытыу эшен дауам итеү: дөрөҫ һын, кәүҙә торошон формалаштырыу, төп хәрәкәттәрҙе үтәй белеүҙе нығытыу, үҫтереү. Тирә-йүндә дөрөҫ хәрәкәтләнә белеүҙе үҫтереү. Балаларҙың бергәләп уйнауын, физик күнекмәләр башҡарыуын хуплау. Әүҙемлек, үҙ-аллылыҡ, күтәренке күңел формалашыуына булышлыҡ итеү. Төрлө тәбиғи факторҙарҙы (һыу, һауа, ҡояш)

ҡулланып, медицина хеҙмәткәрҙәрҙе күҙәтеүе аҫтында балаларҙы сыныҡтырыу саралары үткәреү. Төркөм бүлмәһендә балаларҙы еңел кейемдә йөрөргә өйрәтеү. Саф һауала көн тәртибенә ярашлы кейем кейҙереү. Көн һайын 5-6 минутлыҡ иртәнге гимнастика үткәреү. Хәрәкәтле уйындарҙа һәм физик күнекмәләрҙе башҡарыуҙа бергәләп, ҡатнашып эш итергә күнектереү. Физик күнекмәләргә ҡыҙыҡһыныу тәрбиәләү, буш ваҡытта физкультура йыһаздарын ҡулланырға өйрәтеү. Мөмкинлек булғанда балаларҙы йөҙөргә өйрәтеү.

Уртансы төркөм(4 йәштән 5 йәшкә тиклем)

Медицина хеҙмәткәрҙәре етәкселегендә тәбиғи факторҙар ҡулланып, сыныҡтырыу саралары үткәреү. Көн һайын 6-8 минутлыҡ иртәнге гимнастика үткәреү. Йыл миҙгеленә ярашлы төрлө хәрәкәтле һәи спорт уйындары үткәреү (ҡышын – санала, саңғыла шыуыу, боҙ юлдан аяҡ өҫтөндә йәки ултырып шыуыу; йәйен – велосипедта, самокатта йөрөү). Мөмкинлеккә ҡарап, йөҙөргә өйрәтеү. Айына 1 тапҡыр 20 минутлыҡ физкультура буйынса күңел асыуҙар, йылына 2 тапҡыр (йәй һәм ҡыш) 45 минутлыҡ физкультура байрамдары үткәреү.

Өлкән төркөм(5 йәштән 6 йәшкә тиклем)

Һаулыҡты нығытыу сараларын башҡарыу, төп хәрәкәттәрҙе үтәү оҫталығын байытыу. Һәр төр хәрәкәттә кәүҙә торошон дөрөҫ тотоуҙы формалаштырыу, әҙәпгигиена ҡағиҙәләрен үҙ-аллы һәм теләк менән башҡарыуҙы формалаштырыу. Тән, хәрәкәт матурлығына иғтибар тәрбиәләү. Медицина хеҙмәткәрҙәре күҙәтеүе аҫтында тәбиғи сараларҙы ҡулланып, (һыу, һауа, ҡояш) сыныҡтырыу процедуралары физик күнекмәләр менән аралаштырып башҡарыуҙы дауам итеү. Көн һайын 8-10 минутлыҡ иртәнге гимнастика үткәреүҙе дауам итеү. Дәрестәрҙә 1-3 минутлыҡ, улар араһында 10 минутлыҡ ял минуттары үткәреү. Балаларҙы үҙ-аллы спорт һәм хәрәкәтле уйындар уйнарға өйрәтеү: ҡышын санала, саңғыла йөрөү; йәйен – ике тәгәрмәсле велосипедта, тәгәрмәсле конькилә йөрөү, йөҙөргә өйрәтеү һ.б. Айына 1 тапҡыр 25-30 минутлыҡ физкультуранан күңел асыуҙар, 2 тапҡыр 1 сәғәтлек физкультура байрамдары үткәреү. Уларға әҙерлекте бергәләп башҡарыу, сараларҙа балаларҙың һәм ата-әсәләрҙең әүҙем ҡатнашыуын ойоштороу. Физик яҡтан сыныҡтырыу һәм һауыҡтырыу саралары аша балаларҙа үҙаллылыҡ, ижадилыҡ, психик яҡтан тотороҡлоҡ һәм әхлаҡи һыҙаттар тәрбиәләү.

Мәктәпкә әҙерлек төркөмө(6 йәштән 7 йәшкә тиклем)

Балаларҙың һаулығын нығытыуҙы һәм сәләмәт йәшәйеш күнекмәләрен үтәргә күнектереүҙе дауам итеү. Хәрәкәтләнеүҙә ижадилыҡ, үҙ-аллылыҡ, әүҙемлек үҫтереү. Спортҡа ҡыҙыҡһыныу һәм һөйөү тәрбиәләү. Медицина хеҙмәткәрҙәре күҙәтеүе аҫтында һәр баланың шәхси үҙенсәлектәренә ҡарап, төрлө сыныҡтырыу саралары үткәреү. Көн һайын 10-12 минутлыҡ иртәнге гимнастика үткәреү. Дәрестәр араһында һәм психик энергия күберәк талап ителгән дәрестәрҙә 1-3 минутлыҡ физминуткалар үткәреү. Тейешле шарттар булдырыу мөмкинлеге булған осраҡта йөҙөргә өйрәтеү. Баланың үҫеш кимәленә тап килтереп, көн эсендә тейешле хәрәкәтләнеүҙе ойоштороу. Айына бер тапҡыр 40-ар минутлыҡ физкультуранан күңел асыу, йылына ике тапҡыр (ҡыш, йәй) бер сәғәтлек физкультура байрамыүткәре

Физик культура

Кескәйҙәр төркөмө(3 йәштән 4 йәшкә тиклем)

Хәрәкәтләнеүҙең төрлө төрҙәрен үҫтереү. Балаларҙы аяҡтарын һөйрәмәй, баштарын төшөрмәй, ҡулдарҙы сиратлап һелтәп һәм аяҡтарҙы алмашлап атлап, иркен һәм еңел итеп йөрөргә һәм йүгерергә өйрәтеү. Бейеклеккә һикергәндә ике аяҡты ерҙән этеп күтәрелергә һәм ергә дөрөҫ төшөрөргә өйрәтеү, бер урында һәм алға табан ике аяҡта һикереү. Урындан алыҫҡа һәм бейеклеккә һикергәндә, туп ташлағанда, тәгәрәткәндә кәүҙәне дөрөҫ тоторға өйрәтеү. Үрмәләгәндә арҡыры ағасҡа дөрөҫ тотонорға, тупты ике ҡул менән тотоп ташларға өйрәтеү. Берәмләп колоннаға бер-береһе эргәһенә, сафҡа, түңәрәккә теҙелергә һәм үҙ урынын табырға күнектереү. Һәр төр хәрәкәтләнеүҙә дөрөҫ кәүҙә торошон һаҡлауға өйрәтеү. Санала, өс тәгәрмәсле велосипедта үҙ-аллы ултырып йөрөргә өйрәтеү. Саңғыларҙы кейергә, сисергә, шыуырға, аҙаҡ урынына ҡуйырға өйрәтеү. Хәрәкәтле уйындарҙа ҡағиҙәләрҙе үтәргә өйрәтеү. Тәүәкәллек, үҙаллылыҡ, етеҙлек тәрбиәләү. Хәрәкәтле уйындар. Хәрәкәтләнеү эшмәкәрлегендә балаларҙың әүҙемлеген, ижадилығын хуплау. Ҡағиҙәле уйындар уйнауҙы ойоштороу. Тәгәрмәсле уйынсыҡтарҙа, машиналарҙа, велосипедта йөрөүҙе, шар, туп менән үҙ-аллы уйнауҙы ойоштороу. Ябай ғына ҡағиҙәләрҙе үтәп, бер-береһе менән килешеп, тирә-йүндәге арауыҡта үҙҙәре торған ерҙе билдәләй белеү.

Уртансы төркөм(4 йәштән 5 йәшкә тиклем)

Хәрәкәтләнеүҙең төрлө төрҙәрен дөрөҫ башҡарыуҙы нығытыу. Хәрәкәттәрҙе башҡарғанда уларҙың матурлығын, мәғәнәлеген, тасиурлығын, һомғоллоғон сағылдырыуға иғтибар биреү. Кәүҙәнең дөрөҫ торошон формалаштырыу. **А**яҡ һәм ҡул хәрәкәттәрен бер-береһенә тап килтереп атлау, йүгереү күнекмәләрен камиллаштырыу. Аяҡ осона, үксәгә баҫып атлауҙы нығытыу. Темпты, йүнәлеште үҙгәртеп, тубыҡтарҙы юғары күтәреп йүгерергә өйрәтеү. Шыуышыу һәм үрмәләүҙең төрлө төрҙәрен (имгәкләп, шыуышып, эскәмйә буйлап) нығытыу. Гимнастика стенкаһының әле бер яғына, әле икенсе яғына күсеп, үрмәләргә өйрәтеү. Һикереү, ҡом тултырылған тоҡсай ырғытыу, сәпкә бәреү, тупты тотоп алыу төрҙәрен нығытыу. Тигеҙлек һаҡлауҙы нығытыуға айырыуса иғтибар итеү. Сафҡа теҙелеү буйынса күнегеүҙәр башҡарыуға, колоннаға берәрләп, икешәрләп, өсәрләп теҙелергә, төрлө яҡҡа боролорға өйрәтеү. Хәрәкәтле, спорт, халыҡ уйындары менән таныштырыу.

Хәрәкәтле уйындар. Туптар, һикергестәр, ҡоршауҙар һ.б. менән уйындар үткәреп, әүҙем хәрәкәтләнеүҙе үҫтереү. Тирә-йүндә йүнәлеш билдәләүҙе, үҙ-аллылыҡты, осҡорлоҡто, зирәклекте, ижади һәләтлекте үҫтереүгә уйындар үткәреү. Ололар әйтеүен көтмәй, уйында ҡағиҙәләрҙе үҙ-аллы үтәй белеүгә ғәҙәтләндереү.

Өлкәндәр төркөмө(5 йәштән 6 йәшкә тиклем)

Баланың кәүҙәһенең дөрөҫ торошон формалаштырыуҙы дауам итеү. Хәрәкәтләнеү күнекмәләрен камиллаштырыу. Психофизилогик сифаттар – йылғырлыҡ, көс, сыҙамлыҡ, һығылмалыҡ - тәрбиәләү. Терәк предметтан этенеп, еңел генә йүгерә һәм атлай белеү. Баҫтырышып йүгереү, ҡаршылыҡтар үтеп йүгереү. Тиҙлекте үҙгәртеп, гимнастика стенаһынан үрмәләү.Йүгереп килеп оҙонлоҡҡа һәм бейеклеккә һикереү. Һикереү төрөнә ҡарап, аяҡтар менән этенә белеү, йомшаҡ урынға һикергес аша һикереү, тигеҙлек һаҡлап ергә һикереп төшөү. Предметты ташлағанда ҡулдарҙы һелтәү һәм әйберҙе ырғытыуҙы бергә башҡара белеү, тупты һыңар ҡул менән тота белеү, тупты ергә ике ҡул менән алмашлап һуғып, хәрәкәтләнеү. Саңғыла аяҡтарҙы шыуҙырып йөрөү, ҡалҡыу урынға саңғыла менә белеү, тауҙан шыуып төшөү, ике тәгәрмәсле велосипедта йөрөү, самокатта

аяҡтарҙы алмаштырып этеп йөрөү. Түрә-йүндәге аралыҡта йүнәлеште дөрөҫ билдәләү. Спорт уйындарының ябай ғына элементтарына өйрәтеү, ярыш рәүешендә уйындар ойоштороу. Өлкәндәргә спорт йыһаздарын әҙерләргә, аҙаҡ – йыйышырға ярҙамлашыу. Баланың шәхес булараҡ формалашыуына һәр яҡлап ярҙам итеү.

Хәрәкәтле уйындар.Таныш булған уйындарҙы үҙ-аллы ойошторорға тырышыуҙы, уйында әүҙемлек күрһәтеүҙе хуплау. Балаларҙа хәрәкәтле уйындарҙа, ярыштарҙа, эстафеталарҙа ҡатнашырға ынтылыш тәрбиәләү. Спорт уйындарына һәм күнегеүҙәренә өйрәтеү. Уйын ҡағиҙәләрен дөрөҫ үтәп, аҙағына тиклем уйнау. Ярышыу, күмәкләп бер командала уйнау һәләтен үҫтереү.

Мәктәпкә әҙерлек төркөмө(6 йәштән 7 йәшкә тиклем)

Балаларҙың сәләмәтлеген нығытыуҙы, физик үҫешен камиллаштырыуҙы дауам итеү. Көн һуҙымында әүҙем хәрәкәт эшмәкәрлегенә өлгәшеү. Хәрәкәт итеүҙең бөтә төрҙәрен (атлап йөрөү, йүгереү, шыуышыу, үрмәләү, һикереү, туп ырғытыу, уны тотоп алыу, сәпкә бәреү һ.б.) камиллаштырыу. Тирә-йүндә үҙ торошон билдәләп, хәрәкәтләнә, тигеҙлек һаҡлап, күнекмәләр башҡара **б**елеү. Сафта йөрөгәндә хәрәкәт итеү йүнәлешен үҙгәртергә, сафҡа төрлөсә яңынан теҙелергә өйрәтеү. Физкультура күнегеүҙәренең бөтә төрҙәрен дә үҙ-аллы башҡарырға өйрәтеү. Хәрәкәт итеүҙең төп төрҙәрен нығытыу маҡсатында һәр бала менән шәхси эш үткәреү. Йөҙөргә, ике тәгәрмәсле велосипедта йөрөргә өйрәтеүҙе дауам итеү. Еңел атлетика комплекстарын, йүгереү, атлау, һикереү, сәпкә бәреү кеүек төп хәрәкәт төрҙәрен киң ҡулланыу. Физик тәрбиә сараларында халыҡ уйындарын ҡулланыу. Хәрәкәтле уйындарҙы көн тәртибенең икенсе яртыһында йышыраҡ үткәреү. Атаәсәләр менән кәңәшләшеп, медицина хеҙмәткәрҙәре күҙәтеүе аҫтында балалар организмын сыныҡтырыуҙа традицион булмаған алымдар ҡулланыу. Хәрәкәтле уйындар. Балаларҙы төрлө хәрәкәтле уйындарҙы һайлай белергә өйрәтеү (ярышыу элементтары менән), ошо уйындар уларға психофизик яҡтан үҫешергә булышлык итергә тейештәр (йылдамлыҡ, көс, тиҙлек, сыҙамлыҡ, һығылмалыҡ).Хәрәкәттәрҙә үҙенең кәүҙә торошон, хәрәкәтләнеү ысулдарын аңлы рәүештә арауыҡта дөрөҫ башҡара белергә өйрәтеү. Таныш булған уйындарҙы иптәштәре менән берлектә ойоштора белеү, үҙҙәренең һәм дуҫтарынын һөҙөмтәләрен баһалай белергә өйрәтеү. Яңы уйындар уйлап сығарырға, хәрәкәттәрҙе төрлөләндерә белеүҙе хуплау. Спорт уйындарына, күнекмәләренә ҡарата ҡыҙыҡһыныу тәрбиәләү (бура уйыны, бадминтон, баскетбол, өҫтәл теннисы, хоккей, футбол).

2.2.ҒАИЛӘ ҺӘМ БАЛАЛАР БАҠСАҺЫ АРАҺЫНДАҒЫ ҮҘ-АРА БӘЙЛӘНЕШ.

Төп маҡсаттары һәм бурыстары :баланы шәхес булараҡ үҫтереү өсөн иң мөһим шарттарҙың береһе булып ғаилә һәм балалар баҡсаһы араһындағы үҙ-ара бәйләнештең нисек бер-береһенә ыңғай тәьҫир итеүе, йәки йоғонтоһо тора. Төп маҡсат булып, балалар баҡсаһы педагогтары һәм ғаилә ағзалары араһында тығыҙ һәм нәтижәле үҙ-ара бәйләнеште формалаштырыуға кәрәкле шарттар булдырыу, ата-әсәләрҙең компетентлығын (бала тәрбиәләү буйынса килеп тыуған төрлө социаль-педагогик проблемаларҙы сисә белеү һәләтен) үҫтереү; ата-әсәләрҙең хоҡуҡтарын аңлауҙы һәм хөрмәтләүҙе тәьмин итеү тора. Ата-әсәләрҙең һәм педагогтарҙың бер-береһен ғәйепләүҙе, бала тәрбиәләүҙә ҡулланылған алымдарҙы бергәләп кәңәшләшмәй эшләүҙе булдырмай, тулы хоҡуҡлы партнерҙар берҙәм эш

итеүҙе ойоштороу кәрәк. Балалар баҡсаһы һәм ғаилә араһындағы үҙ-ара бәйләнештең төп бурыстары:

- ғаиләлә һәм балалар баҡсаһында балалар тәрбиәләүҙә, уларҙы аңбелемгә өйрәтеүҙә, һәр төрлө үҫтереүсеэшмәкәрлек барышында килеп сыҡҡан һорауҙарға, педагогик ситуацияларға ҡарата ата-әсәләрҙең фекерен өйрәнеү;
- педагогтарҙы һәм ата-әсәләрҙе балалар баҡсаһы шарттарында һәм ғаиләлә тәрбиәләүҙең иң отошло тәжрибәләре менән таныштырыу, шулай уҡ тәрбиә һәм аң-белемгә өйрәтеү эшендә килеп тыуған ҡыйынлыҡтар тураһында мәғлүмәт биреү, уларҙы булдырмау юлдарын өйрәтеү;
- педагогтарҙы һәм ата-әсәләрҙе тәрбиәләү һәм аң-белемгә өйрәтеү процесының көнүҙәк мәсьәләләре менән системалы рәүештә таныштырып тороу, уларҙы тормошҡа ашырыуҙа балалар баҡсаһының һәм ғаиләнең мөмкинлектәре тураһында һөйләшеүҙәр үткәреп тороу;
- педагогтар һәм ата-әсәләр араһындағы бәйләнеште нығытыу һәм үҫтереү маҡсатында балалар баҡсаһында йөкмәткеһе һәм формаһы төрлө булған хеҙмәттәшлек итеү саралары һәм уларҙы ойоштороу шарттары булдырыу;
- районда (ҡалала, республикала) ойошторолған төрлө сараларға атаәсәләрҙе йәлеп итеү һәм мәктәпкәсә белем биреү өлкәһендәге проблемалар, ҡаҙаныштар менән таныштырыу;
- баланың төрлө ынтылыштарына һәм ихтыяждарына ҡарата иғтибарлы мөнәсәбәт күрһәткән ата-әсәләрҙе дәртләндереү, хуплау, ошо ихтыяждарҙы ғаиләлә ҡәнәғәтләндереү өсөн кәрәкле шарттар тыуҙырыу.

Ғаилә менән балалар баҡсаһы араһындағы бәйләнештең төп йүнәлештәре һәм формалары

Балалар баҡсаһы ғаиләнең тәрбиәүи мөмкинлектәре менән таныш булһа, ә ғаиләлә үҙе балаһын ышанып тапшырған балалар баҡсаһы тураһында етерлек кимәлдә мәғлүмәттәр булған осраҡта, үҙ-ара бәйләнештең уңышлы булыуы мөмкин. Бындай бәйләнеш бала үҫешендә бер-береһенә ярҙам итергә һәм дөйөм бурыстарҙы бергәләп тормошҡа ашырырға ярҙам итә. Ике яҡтың да тәрбиә һәм бала үҫеше өлкәһендәге белем кимәлен камиллаштырыуға түбәндәге саралар ярҙам итә: - анкеталар, иншалар, әңгәмәләр аша социаль-педагогик диагностика үткәреү;

- балаларҙың ғаиләһенә барыу, йәшәү шарттары менән танышыу; - балалар баҡсаһында асыҡ ишектәр ойоштороу;
- төрлө йыйылыш-осрашыуҙар үткәреү. Тәүге йыйылыш осрашыуҙарҙың маҡсаты булып, педагогтарҙың ғаиләләр менән һәм ғаиләнең педагогтар менән танышыуы тора. Аралашҡанда ике яҡтың да бербереһенә ҡарата ыңғай ҡарашта, хөрмәтле, итәғәтле булыуы мөһим. Аралашыу файҙалы булһын һәм ата-әсәләр менән педагогтар араһында бербереһенә асылып һөйләшеү мөмкинлеген тыуҙырыу маҡсатында махсус аралашыу алымдары ҡулланыу кәрәк: «Дистанция һайла», «Фотографиялар теле», «Ассоциатив рәт» һ.б. Тәрбиәселәр һәм ата-әсәләр бер-береһенә балалар баҡсаһында һәм ғаиләлә балаларҙың тормошондағы төрлө факттар, хәл-тороштары, балалар һәм ололар араһындағы мөнәсәбәттәр тураһында хәбәр итеп торорға тейеш. Бындай мәғлүмәттәр осрашҡанда (әңгәмә, консультация, йыйылыш, конференция), йә төрлө мәғлүмәти сығанаҡтарҙан алына (стенд, газета, журналдар).

Стендтар. Стендтарҙа стратегик, тактик һәм оператив мәғлүмәттәр урынлаштырыла. Стратегик белешмәләргә балалар баҡсаһы үҫешенең маҡсаттары һәм бурыстары, балалар баҡсаһының инновацион проекттары, өҫтәлмә белем биреү тураһындағы мәғлүмәттәр ҡарай. Тактик белешмәләргә педагогтар һәм уларҙың эш графигы, көндәлек режим, бер йылға планлаштырылған тәрбиәүи-белем биреү эштәренең бурыстары һәм йөкмәткеһе тураһындағы мәғлүмәттәр инә. Оператив стенд белешмәһенә ололарҙы ҡыҙыҡһындырған хәбәрҙәр, төркөмдә (балалар баҡсаһында, районда) буласаҡ һәм булған ваҡиғалар, акциялар, конкурстар, репетициялар, күргәҙмәләр, осрашыуҙар, проекттар, ял көнөндәге экскурсиялар һ.б.тураһындағымәғлүмәттәр ҡуйыла. Был мәғлүмәт төрҙәрен һәр ваҡыт алмаштырып торорға кәрәк. Стендтағы мәғлүмәттәр ата-әсәләрҙә һәм педагогтарҙа ҡыҙыҡһыныу тыуҙырһын өсөн улар биҙәлеше яғынан сағыу булыуы (фотографиялар, төрлө сағыу һүрәттәр ҡулланыла), ғаиләне борсоған һорауҙарға тулы яуаптар бирелеүе, стендты әҙерләүҙә ата-әсәләрҙеңҡатнашыуы менән айырылып тора. Мәғлүмәттәрҙе балалар баҡсаһының сайтында, йә булмаһа ғаилә календарында урынлаштырып, һәр саҡ яңыртып тороу кәрәк.

Педагогтарҙың, ата-әсәләрҙең, балаларҙың берҙәм эшмәкәрлеге «Педагогтар-ата-әсәләр-балалар» өсмөйөшөндә күп яҡлы уртаҡ эшмәкәрлектең төп маҡсаты булып баланың шәхси ынтылыштарын һәм ихтыяждарын ғына түгел, шулай уҡ ата-әсәләрҙең һәм педагогтарҙың да теләген ҡәнәғәтләндереү тора. Дөйөм эштәр күп төрлө традицион һәм инновацион формаларҙа ойоштороланорға мөмкин (акциялар, ғаилә менән мәҙәниәт һәм сәнғәт сараларында ҡатнашыу, ғаилә клубтары, һорау һәм яуап кисәләре, байрамдар, саф һауала йөрөүҙәр, экскурсиялар, проект эшмәкәрлеге, ғаилә театры, һ.б.).

Ғаилә байрамдары. Илебеҙ тормошондағы иҫтәлекле ваҡиғаларға бағышланған байрамдар мәктәпкәсә белембиреү ойошмалары өсөнғәҙәти байрамдар булып торалар. Улар тәрбиәселәр менән ата-әсәләрҙең уртаҡ ижадын үҫтереүҙә, уларҙы байрамды бергәләп әҙерләүҙә, үткәреүҙә яңы этәргес көс булып тора.

Ғаилә байрамдары иртә йәштәге балалар һәм кескәйҙәр төркөмө балалары өсөн үтә лә мөһим .

III.ОЙОШТОРОУ БҮЛЕГЕ

3.1.ПРОГРАММАНЫ ТОРМОШҠА АШЫРЫУ САРАЛАРЫ .

Программаны тормошҡа ашырыу өсөн мөһим шарттар булып, балалар үҫешенә ыңғай тәьҫир иткән һәм төрлө яҡлап уны үҫтереүсе мөхит булдырыу тора. Балалар баҡсаһы балаларға шатлыҡ килтерергә,ә белем биреү эшмәкәрлеге мауыҡтырғыс итеп ойоштороланорға тейеш. Белем биреү эшмәкәрлегенең маҡсаттары:

- балаларҙың эмоциональ яҡтан именлеген тәьмин итеү;
-балаларҙа башҡа кешеләргә ҡарата иғтибарлы һәм яҡшы мөнәсәбәттә булыуҙы тәрбиәләү өсөн шарттар булдырыу;
-балаларҙа үҙ-аллыҡты үҫтереү;
- төрлө эшмәкәрлек төрҙәрендә балаларҙың һәләтен үҫтереү.

Был маҡсаттарҙы тормошҡа ашырыу өсөн педагогтарға түбәндәгеләр тәкдим ителә:

-баланы шәхес булараҡ хөрмәт итеү һәм башҡа педагогтар менән берлектә демократик алымдар ҡулланыу аша уны үҫтереү;
-балаларҙа яуаплылыҡ һәм башҡа кешеләргә ҡарата хәстәрле һәм яуаплы булыу һәләтен үҫтереү өсөн шарттар булдырыу;
-килеп сыҡҡан күңелһеҙ ваҡиғаларҙы бергәләп тикшереү, хәл итеү, кәрәк саҡта ярҙам итеү, йәшәйештә дөйөм әҙәп һәм әхлаҡи ҡағиҙәләр булдырып, уны үтәргә өйрәтеү, бер-береһенә хөрмәтле булырға өйрәтеү;
-балаларҙың йәшәйештәге күренештәргә, хәл-ваҡиғаларға үҙ ҡарашы булыуын формалаштырыу һәм уны дәлилләргә, яҡларға өйрәтеү;
-балаларға һәр бер кешенең үҙ фекере,үҙ баһаһы булыуы менән айырылып тороуын һәм уларҙың нисек итеп кешенең тәртибенә, холоҡфиғеленә тәьҫиритеүен аңлатыу, төрлө осраҡтарҙы бергәләп тикшереү;
-ата-әсәләр һәм педагогтар менән ҡуйылған маҡсаттарҙы үтәүгә йүнәлтелгән сараларҙы бергәләп билдәләү, тормошҡа ашырыу юлдарын асыҡлау. Балалар баҡсаһында **б**аланың уйын аша аң-белемде үҙләштереү даирәһе киң булырға һәм балала был өлкәлә әүҙемлек күрһәтеүгә шарттар тыуҙырылған булырға тейеш. Мәктәпкәсә белем биреү ойошмаларында балаларҙа тормошто яратыу, тирә-йүнде өйрәнеүгә ҡыҙыҡһыныу, һәр бер яңылыҡты белергә һәм үҙләштерергә теләге булыу кеүек сифаттарҙы формалаштырыу өсөн тейешле шарттар булдырыу мөһим. Аң-белемгә өйрәтеү һәм тәрбиәләү мөхитенең заман талаптарына тап килтереп ойошторолоуы балала үҙ-үҙенә ышаныс тойғоһо үҫтереүҙе, йәшәйеште тәрәнерәк өйрәнергә ҡыҙыҡһыныу уятыуҙы, көндәлек тормошта хаталаныу осраҡтарының булыуын, ләкин уларҙы йырып сығыу сараларын өйрәнеү мөмкинлегенең һәр саҡ булыуын тәьмин итә. Баланың ауыр ваҡыттарҙа башҡаларға ярҙам итеү теләген,таныып-белеүгә ҡыҙыҡһыныуын хуплау, уға социаль яҡтан уңышлы шәхес булып үҫергә ярҙам итә. Балалар менән өйрәнелгән темалар аң-белемгә өйрәтеүҙә һәм тәрбиәләүҙә ҡуйылған маҡсаттарҙы үтәү материалдары булып тора. Улар балаларҙың һәләтен һәм үҙ-аллылығын үҫтереү, көндәлектормошта уңышлы йәшәү өсөн кәрәк булған эш-хәрәкәттәрҙе башҡарыу ысулдарын үҙләштереүҙе һәм ҡуллана белеүҙе күҙаллай. Балалар баҡсаһы шарттарында көндәлек йәшәйештә килеп тыуған төрлө осраҡтар баланы шәхес булараҡ тәрбиәләүҙә мөһим урын биләй: бала саф һауала уйнағанда, йәки эшмәкәрлектең башҡа төрҙәрендә башҡалар менән аралаша, тиҫтерҙәре менәнтөрлө мөнәсәбәткә инә, әүҙем булырға, үҙаллы ниндәйҙер ҡарарға килергә, уйлап эш итергә күнегә.

3.2.ПРЕДМЕТЛЫ АРАУЫҠ МӨХИТЕН ОЙОШТОРОУ ҮҘЕНСӘЛЕКТӘРЕ. Балалар баҡсаһындағы белем биреү мөхите булып, балаларҙың йәшәүе өсөн кәрәкле махсус шарттар тора. Предметлы-үҫтереүсе мөхит, балаларҙың талаптарын ҡәнәғәтләндереүсе булараҡ, танып белеүҙә, аралашыуҙа, хеҙмәттә, физик һәм рухи яҡтан үҫеште тәьмин итеүсе бай йөкмәткеле һәм сағыу биҙәлешле махсус ойошторолған йәшәйеш арауығы. Хәҙерге замандағы үҫтереүсе предметлы - арауыҡ мөхите баланың әүҙем йәшәү эшмәкәрлеген тәьмин итеүҙе, уның ижади һәләттәрен төрлө яҡлап һәм төрлө алымдар менән үҫтереүҙе үҙ эсенә ала. Мөхит ойоштороуға төп талаптар: Мәктәпкәсә йәштәге балалар ойошмаһының үҫтереүсе предмет-арауыҡ мөхите түбәндәге талаптарға тап килергә тейеш:
- бай йөкмәткеле һәм үҫтереүсе;

- вариатив, тиҙ йыйылмалы һәм ҡоролмалы;
- күп функционаллы;
- хәүефһеҙ;
- һаулыҡты нығытыуға, һаҡлауға ярҙам итеүсе;
- бала ихтыяжын ҡәнәғәтләндереүсе, йәғни уның теләгән эшмәкәрлек менән шөғөлләнә алыу мөмкинлеге;
- эстетик яҡтан сағыу һәм мауыҡтырғыс булырға тейеш.

Мөхит ойоштороуҙың төп бурыстары: Мәктәпкәсә йәштәге балалар ойошмаһының бүлмәләренең йыһаздары хәүефһеҙ (һаулыҡҡа ҡурҡыныс янамаған), эстетик яҡтан зауыҡлы итеп биҙәлгән булырға тейеш. Йыһаз баланың йәшенә һәм буйына ярашлы булырға, ә уйынсыҡтар һәр йәш төркөмөндәге балаларҙы үҫтереүсе булараҡ тейешле роль үтәүсе дидактик саралар булып ҡулланылырға тейеш. Үҫтереүсе предметлы-арауыҡ мөхите бала һәмололарҙың берҙәм һәм үҙаллылыҡ эшмәкәрлеге булараҡ, бай йөкмәткеле, кәрәкле һәм баланың ихтыяждарын тормошҡа ашырыу талаптарына яуап бирергә тейеш. Кескәйҙәр төркөмөндә балалар уйынының нигеҙендә предмет ята, шуға күрә ололар һәр ваҡыт уйын мөхитен яңыртып торорға тейеш. Төркөм бүлмәһендә балаға үҙ-аллы хәрәкәтләнеү әүҙемлеге өсөн шарттар булдырыу мөһим: көнөнә бер нисә тапҡыр уйын майҙансығын йыһаздарҙан һәм уйынсыҡтарҙан бушатып, хәрәкәтле уйын эшмәкәрлеген үҫтереү өсөн икенсе уйынсыҡтар ҡуйырға, хәрәкәт әүҙемлеген дәртләндереү өсөн был уйынсыҡтарҙы алмаштырып торорға кәрәк. Өлкәндәр төркөмөндә төп теләк уйын темаһына нигеҙләнә, шуға күрә төрлөләнгән күп функциаль үтәүсе предметлы мөхит балаларҙың әүҙем фекерләүен уята һәм улар һәр ваҡыт уйын арауығын һығылмалы модулдар, шаршауҙар, ултырғыстар, кубтар ҡулланып яңыса төҙөйҙәр. Предметлы - уйын мөхите балаларға уйын арауығын икенсе күҙлектән сығып ҡарарға, уйын урынын тулыландырыуҙа әүҙемлек күрһәтергә һәм уның һөҙөмтәһен күрергә ярҙам итә. Үҫтереүсе предметлы-арауыҡ мөхите тәбиғи характерлы объекттар менән тәьмин ителеүҙе күҙаллай: балалар баҡсаһындағы майҙансыҡта үҫкән үҫемлектәрҙе, ҡош-ҡорттарҙы, бөжәктәрҙе күҙәтеү, уларға ярҙам итеү теләген уятырға тейеш., тәбиғәт материалдары менән тәжрибә, тикшереү эштәре үткәреү һ.б. Үҫтереүсе предметлы-арауыҡ мөхите, мәҙәни арауыҡ булараҡ та, балалар тәрбиәләүгә ҙур йоғонто яһай (халыҡ ижады, көнкүреш кәрәк-яраҡтары, репродукциялар, бөйөк кешеләрҙең портреттары, милли биҙәктәр, кейемдәр, музыка ҡоралдары: ҡурай, ҡумыҙ, дөңгәр, думбыра). Төркөм бүлмәһендә һәр береһенә айырым урын бүленгән үҙәктәр йәки мөйөштәр булдырып, уларҙы ҙур күләмле үҫтереүсе материалдар менән байытыу (китаптар, уйынсыҡтар, ижад өсөн материалдар һ.б.). Арауыҡты ошо кимәлдә ойоштороу, балаларға үҙе өсөн ҡыҙыҡлы шөғөл һайлауға, ә педагогҡа баланың шәхси үҙенсәлектәрен иҫәпкә алып, белем биреү эшен файҙалы ойоштороуға мөмкинлектәр бирә. Мөйөштәрҙе (үҙәктәрҙе) тулыландырыу белем биреү эшенең тематик планына ярашлы үҙгәреп торорға тейеш.

Үҫтереү үҙәктәре (мөйөштәре) үҙ эсенә түбәндәгеләрҙе ала:
-сюжетлы-ролле уйындар өсөн мөйөш;
-театр уйындары өсөн мөйөш; -китап мөйөшө;
-өҫтәл-арты уйындары өсөн мөйөш:
-күргәҙмә (балалар һүрәттәре, халыҡ оҫталарының эштәре һ.б.);

-тәбиғәт мөйөшө;
-һыу һәм ҡом менән уйнау, тәжрибәләр өсөн мөйөш;
-баланың үҙ-аллылыҡ эшмәкәрлегендәге төрлө тармаҡтар мөйөшө (һынлы сәнғәт, музыка, ҡоролмалар төҙөү һ.б.);
-ҙур йомшаҡ ҡоролмалар төҙөү мөйөшө (блоктар,өйҙәр, тоннелдар һ.б.);
-уйнау мөйөшө (уйынсыҡтар һәм төҙөлөш материалдары менән) тора. Үҫтереүсе предметлы-арауыҡ мөйөшө динамик арауыҡ булараҡ, хәрәкәтле һәм еңелсә үҙгәреүсән булырға тейеш. Предметлы мөхитте проектлағанда, шуны иҫәптә тоторға кәрәк: «ҡатып»калған (статик), хәрәкәтләнмәгән, бер нәмәгә лә тейергә ярамаған предметлы мөхит үҙенең үҫтереүсе ролен үтәй алмай, ул балаға уйланырға, фекерләргә сәбәпсе, этәреүсе көс булып хеҙмәт итә алмай. Динамик нигеҙ булып уйын арауығының хәрәкәтсәнлеге, предметлы шарттарҙың төрлөлөгө балалар эшмәкәрлегенең ниндәй характерҙа булыуына бәйле. Шуның менән бергә мөхиттең тотороҡло һәм даими булыуы ла мөһим, бигерәк тә балаларҙың дөйөм ҡулланыу урыны өсөн кәрәкле шарттар булдырыу - төп талап булып тора (китапхана, уйынсыҡтар менән кәштәләр, күп функция үтәүсе материалдар һ.б.). Үҫтереүсе предметлы-арауыҡ мөхитен ойоштороу үҙенсәлектәре, төрлө педагогик-психологик бурыстар өсөн, «Программаны тормошҡа ашырыуҙа психологик-педагогик шарттар» булегендә күрһәтелгән.

3.3.ПРОГРАММАНЫ МАТЕРИАЛЬ-ТЕХНИК ЯҠТАН ТӘЬМИН ИТЕҮ
Стандартҡа ярашлы, программаны материаль-техник яҡтан тәьмин итеү үҙ эсенә уҡытыу-өйрәтеү, аң-белемгә өйрәтеү алымдары комплектын, йыһаздарҙы һәм предметтарҙы ала. Программаны тормошҡа ашырыу өсөн, ойошма уҡыу алымдарын техник яҡтан тейешле материалдар менән тәьмин итеүҙе, спорт һәм һаулыҡты нығытыу ҡорамалдарын һайлауҙы үҙ-аллы билдәләй.

Ойошторолған белем биреү эшмәкәрлегенең теҙмәһе

Эшмәкәрлектең базалы төрө	**Кескәйҙәр төркөмө**	**Өлкәндәр төркөмө**
Бүлмәлә физкультура үткәреү	аҙнаһына 2 тапҡыр	аҙнаһына 2 тапҡыр
Саф һауала физкультура үткәреү	аҙнаһына 1 тапҡыр	аҙнаһына 1 тапҡыр
Танып-белеү үҫеше	аҙнаһына 1 тапҡыр	аҙнаһына 2 тапҡыр
Телмәр үҫеше	аҙнаһына 2 тапҡыр	аҙнаһына 2 тапҡыр
Һүрәт төшөрөү	аҙнаһына 2 тапҡыр	аҙнаһына 2 тапҡыр
Әүәләү	2 аҙнаға 1 тапҡыр	2 аҙнаға 1 тапҡыр
Йәбештереү	2 аҙнаға 1 тапҡыр	2 аҙнаға 1 тапҡыр
Музыка	аҙнаһына 2 тапҡыр	аҙнаһына 2 тапҡыр

Өлкәндәрҙең балалар менән төрлө эшмәкәрлектә үҙ -ара бәйләнеше

Әҙәби әҫәрҙәр уҡыу	көн һайын	көн һайын

Конструктив моделләштереү эшмәкәрлеге	аҙнаһына 1 тапҡыр	аҙнаһына 1 тапҡыр
Уйын	көн һайын	көн һайын
Режим моменттарындағы аралашыуҙар	көн һайын	көн һайын
Дежур итеү	көн һайын	көн һайын
Саф һауала	көн һайын	көн һайын

Балаларҙың үҙ-аллы эшмәкәрлеге

Үҙ-аллы уйын	көн һайын	көн һайын
Үҫеш мөйөштәрендә балаларҙың үҙ-аллы эшмәкәрлеге	көн һайын	көн һайын
Танып-белеүэҙләнеү эшмәкәрлеге	көн һайын	көн һайын

Һауыҡтырыу эштәре

Иртәнге гимнастика	көн һайын	көн һайын
Сыныҡтырыу сараларының комплексы	көн һайын	көн һайын
Гигиена саралары	көн һайын	көн һайын

Балаларҙың көн тәртибе

Режим моменттары	**Кескәйҙәр төркөмө**	**Өлкәндәр төркөмө**
Балаларҙы ҡабул итеү, уйнау,үҙ-аллы эшмәкәрлек, иртәнге гимнастика	8.00 – 9.05	8.00 – 9.05
Иртәнге ашҡа әҙерләнеү, иртәнге аш	9.05 - 9.20	9.05 - 9.20
Белем биреү эшмәкәрлегенә әҙерлек,	9.20 – 9.40	9.20 – 9.30
Белем биреү эшмәкәрлеге.	9.40 – 9.55 10.15-10.30	9.30– 9.55 10.05-10.25 16.15-16.40
Тышҡа сығырға әҙерлек, саф һауала булыу (уйындар, күҙәтеүҙәр),	10.25 – 12.10	10.25 – 12.20
Тыштан инеү	12. 10 – 12.30	12.20 – 12.30

Төшкө ашҡа әҙерләнеү, төшкө аш	12.30 – 12.50	12.30 – 12.50
Йоҡларға әҙерләнеү, көндөҙгө йоҡо	12.50 – 15.00	12.50– 15.00
Йоҡонан тороу, һауа һәм һыу процедуралары, уйындар.	15.00 – 15.30	15.00 – 15. 30
Полдникка әҙерлек, туҡлыҡлы полдник.	15.30 – 15.45	15.30 – 15.45
Белем биреү эшмәкәрлегенә әҙерлек.	15.45-16.05	15.45 - 15.55
Белем биреү эшмәкәрлеге	16.05-16.20	15.55-16.20
Тышҡа сығырға әҙерләнеү, саф һауала йөрөү, уйындар, өйгә ҡайтыу	16.20-17.00	16.20-17.00

Кескәйҙәр төркөмө өсөн яҡынса комплекслы тематик план

Тема	Эштең йөкмәткеһе	Йомғаҡлау саралары
Сентябрь Диагностика 1-се-2-се аҙна	Балаларҙа балалар баҡсаһына килеүҙән ҡыуаныс тойғоһо уятыу.Баҡса хеҙмәткәрҙәренең исемдәрен дөрөҫ әйтергә өйрәтеү, уларҙың эше менән таныштырыу. Баланың тиҫтерҙәре, өлкәндәр менән дуҫтарса яҡшы мөнәсәбәтен булдырыу, бер -береһе менән татыу аралашыуға күнектереү. Һорауҙарға өлкәндәрҙе бүлдермәй тулы итеп яуап бирергә өйрәтеү. Үҙ һаулыҡтарына ҡарата һаҡсыл ҡараш тәрбиәләү.	
«Көҙһылыу» 3-сө -4-се аҙна	Балаларҙы көҙ билдәләре менән таныштырыуҙы дауам итеү.Тәбиғәт күренештәре тураһында балаларҙың белемен тәрәнәйтеү (һыу, һауа, ямғыр, ысыҡ, томан, ҡырау, тамсы) Миҙгел байрамдары тураһында балаларҙың белемдәрен киңәйтеү. Йәнле һәм йәнһеҙ тәбиғәт тураһында һәм уларҙың үҙ – ара бәйләнеше тураһында күҙаллауҙар үҫтереү. Тәбиғәткә һаҡсыл һәм аңлы ҡараш тәрбиәләү. Тәбиғәттә үҙ – үҙеңде тотоу ҡағиҙәләрен нығытыу. Йәшелсә – емеш	Фольклор байрамы «Сөмбөлә»; Ижади күргәҙмә “Көҙ биҙәктәре”

	тураһында дөйөмләштерелгән төшөнсәләрҙе нығытыу. Ағасты, ҡыуаҡты тышҡы күренештәренә ҡарап билдәдәргә өйрәтеүҙе дауам итеү. Күсер һәм ҡышлаусы ҡоштар тураһында белемдәрен киңәйтеү.Баҡсала һәм урманда үҫкән ашарға яраҡлы ел	
Октябрь «Башҡортостан – гөлбостан!» 1-се-2-се аҙна	Тыуған ил тураһында төшөнсәләр киңәйтеү. Башҡортостандағы ҡалалар тураһында балаларҙың белемдәрен киңәйтеү Башҡортостандағы төрлө милләт халыҡтары, мәҙәниәте, теле, ғөрөф – ғәҙәте һ.б. буйынса балаларға белемдәр биреү. Башҡортостандың тәбиғәте, ҡурсаулыҡтар, тәбиғәт ҡомартҡылары тураһында балаларҙың белемдәрен киңәйтеү. Башҡортостанда үҫкән үҫемлектәр тураһында белемдәр киңәйтеү.Ҡыҙыл китап. Башҡортостандың файҙалы ҡаҙылмалары. Башҡортостан дәүләт символдарын өйрәнеү	Халыҡ йолаһы; “Өләсәйҙә ҡунаҡта” Конструкторлау: “Мин йәшәгән йорт”
«Һаулыҡ аҙналығы» 3 - сө -4-се аҙна	Сәләмәтлек һәм сәләмәт тормош тураһындағы төшөнсәләрҙе киңәйтеү.Ғаилә һәм туғанлыҡ терминдарын нығытыу(ул, ҡыҙ, атай, әсәй һ.б.) төшөнсәләрен байытыу.Балаларҙың исеме, фамилияһы, йәше, ата-әсәһенең исеме тураһындағы белемдәрен нығытыу.Балала үҙенең тышҡы ҡиәфәте тураһындағы төшөнсәләрҙе үҫтереү, киңәйтеү.Яҡындарына һәм оло кешеләргә ҡарата хөрмәтле, хәстәрле ҡараш тәрбиәләүҙе дауам итеү	Күңел асыу «Һаулыҡ – ҙур байлыҡ! »; Спорт байрамы «Күңелле старттар»
Ноябрь «Халыҡтар берҙәмлеге көнө» «Минең ғаиләм» 1-се-2-се аҙна	Тыуған ил һәм уның байрамдары тураһындағы төшөнсәләрҙе дөйөмләштереү. Тыуған илдең тарихына ҡыҙыҡһыныу үҫтереү, тыуған илгә ҡарата ғорурлыҡ һәм һөйөү тәрбиәләү. Рәсәйҙең, Башҡортостандың тарихы, гербы, флагы, гимны менән таныштырыу. Рәсәй ҙур һәм төрлө милләтле ил тураһында мәғлүмәт биреү. Рәсәйҙең баш ҡалаһы Мәскәү менән таныштырыу. Өфө – беҙҙең баш ҡала. Балала үҙ ғаиләһе менән ғорурланыу хисе уятыу, яҡындарынҡайғыртыу, уларға	Күңел асыу «Рәсәй менән Башҡортостан – мәңге бергә! »; Балалар ижады күргәҙмәһе «Дуҫыма бүләк» Фотокүргәҙмә: “Тыуған илебеҙ – Рәсәй” ;ғаилә байрамы «Шәжәрә»;

	ярҙамлашыу тойғолары тәрбиәләү. Үҙ исемен, фамилияһын, атаһы исемен дөрөҫ әйтергә өйрәтеү. Ғаилә төшөнсәһен аңлатыу - бергә йәшәгән яҡын кешеләр, туғанлыҡ терминдарын аңлатыу. Ғаилә ағзаларының башҡарған эштәре. Буш ваҡытты бергәләп үткәреү формалары. Ғаиләгә ҡарата ғорурланыу хистәре тәрбиәләү	«Тамыры ныҡ ағасты ел йыҡмаҫ» шәжәрәләр күргәҙмәһе
«Хәүефһеҙлек аҙналығы» «Әсәйҙәр көнө» 3 - сө -4-се аҙна	Хәүефһеҙлек тураһында белем даирәләрен киңәйтеү:янғын хәүефһеҙлеге, юл ҡағиҙәләрен үтәү, ҡала урамында үҙ-үҙеңде тотоу тураһында әңгәмәләшеү, уйындар аша белемдәрен нығытыу Әсәйҙәрҙең һөнәрәҙре тураһында балаларҙың белемдәрен киңәйтеү (тапиб, һатыусы, ашнаҡсы, уҡытыусы, сәс киҫеүсе, хат ташыусы, төҙөүсе, тегенсе, 3.б.), уларҙың эш ҡоралдары тураһында балаларҙың белемдәрен киңәйтеүҙе дауам итеү. Әсәйҙәргә ҡарата һөйөү тәрбиәләү. Уларға ҡарата хәсәтрлекле ҡараш үҫтереү. Баланың әсәй өсөн ярҙамсы икәнен аңлатыу эштәрен дауам итеү	Күңел асыу «Ут менән шаярма!»; Ижади күргәҙмә “Ут – дуҫмы, әллә дошманмы?” «Әсәйем һәм мин» фотокүргәҙмә; Балалар ижады күргәҙмәһе «Ҡәҙерле әсәкәйемә»
Декабрь «Гәлсәр ҡыш» 1-се-2-се аҙна	Ҡыш тураһында төшөнсәләр биреү (тәбиғәттәге миҙгел үҙгәрештәре, балалар майҙансығында, кешеләрҙең кейемһалымында). Халыҡ йолалары менән таныштырыу	Фольклор байрамы «Нардуған»; Балалар ижады күргәҙмәһе «Ҡыш биҙәктәре»
«Яңы йыл» 3-сө-4-се аҙна	Байрамдар тураһындағы белемдәрҙе киңәйтеү, Яңы йыл байрамына бергәләп әҙерлек үткәреү, күтәренке кәйеф булдырыу. Яҡындары өсөн үҙ ҡулдары менән бүләк эшләп, уларҙы ҡотларға күнектереү, бергәләп эш итеү барышында әхлаҡи холоҡ сифаттарын тәрбиәләүҙе дауам итеү, башҡа илдәрҙә Яңы йыл байрамдары нисек үтә, шулар менән таныштырыу.	Иртәлек «Һаумы, Яңы йыл!»; Балалар ижады күргәҙмәһе Серле ҡар бөртөктәре»
Ғинуар «Ҡыш» 3-сө-4-се аҙна	Ҡыш миҙгеле һәм тәбиғәттәге үҙгәрештәр тураһындағы белемдәрҙе киңәйтеү. Йәнле һәм йәнһеҙ тәбиғәт араһындағы бәйләнеште асыҡлауҙы камиллаштырыу. Ҡышҡы тәбиғәт, ҡыш миҙгеленең билдәләре (һыуыҡ, ҡар яуа, һыуыҡ ел	Спорт байрамы «Кем етеҙерәк, тиҙерәк!»; Акция «Коштарҙы һыйлайбыҙ!»

	иҫә,туңдыра) тураһындағы белемдәрҙе киңәйтеү һәм байытыу. Ҡала һәм ауылда йәшәүсе халыҡтың тормошондағы ҡышҡы үҙгәрештәр тураһында аңлатыу. Хәүефһеҙлек ҡағиҙәләре тураһындағы төшөнсәләрҙе үҙләштереү. Тәжрибә аша донъяны танып-белергә һәм тәжрибә-эҙләнеүтикшеренеү эштәренә ҡыҙыҡһыныу тәрбиәләү. Ҡышҡы һынамыштарҙы, йомаҡтарҙы өйрәнеү. Ҡышҡы спорт уйындары,Көньяҡ һәм Төньяҡ полюстары менән таныштырыу. Тикшереү-эҙләнеү тәжрибәләре үткәреү.	Балалар ижады күргәҙмәһе «Тылсымлы ҡыш»
Февраль «Әкиәт илендә» 1-се-2-се аҙна	Баланың китап ҡарарға, уҡығанды тыңларға теләү ихтыяжын тәрбиәләү һәм формалаштарыу: телмәрен үҫтереү, һүҙлеген байытыу, әҙәби әҫәрҙе эстетик яҡтан тойомлауҙы формалаштыра башлау; әкиәт аша кәрәкле һәм ҡыҙыҡлы мәғлүмәттәр табырға мөмкинлеген аңлатыу. Уҡылған әҫәрҙәрҙе (әкиәтте, шиғырҙы) сәхнәләштереү. Персонаждарға кейемдәр әҙерләү. Китапты биҙәүсе рәссамдар менән таныштырыу. Балаларҙың үҙҙәренә бәләкәй генә китапсыҡтар эшләү, уларҙың күргәҙмәһен ойоштороу.	Театрлаштырылған тамаша « Әкиәттә ҡунаҡта»; «Әкиәт йомғағы» әкиәт һөйләү бәйгеһе
«Ватанды һаҡлаусылар көнө» 3-сө- 4-се аҙна	Тыуған илдең тыныслығы һәм хәүефһеҙлеген һаҡлауҙың ауыр, маҡтаулы булыуы тураһында һөйләшеү, атай-олатайҙарҙың Тыуған илде һаҡлап батырҙарса көрәшеүен һәм һаҡлап алып ҡалыуы тураһындағы белемдәрҙе киңәйтеү.Бөгөнгө һалдаттарға ихтирам тәрбиәләү, һуғыш батырҙарына һәм тыуған илгә ҡарата һөйөү, улар менән ғорурланыу тойғолары тәрбиәләү. Һауа, пехота, диңгеҙ, танк ғәскәрҙәре менән таныштырыу.Малайҙарға көслө, батыр булып үҫеп, Ватанды һаҡларға кәрәклеген аңлатыу, ә ҡыҙҙарға малайҙарҙы Ватанды һаҡлаусылар булараҡ хөрмәт итергә кәрәклеген төшөндөрөү.	Балалар ижады күргәҙмәһе «Атайыма бүләк»; Фотокүргәҙмә “Минең олатайым /атайым – Ил һаҡсыһы!”.
Март « Ил биҙәге - ҡатын ҡыҙ » 1-се-2 -се аҙна	Балалар эшмәкәрлегенең бөтә төрҙәрендә лә әсәйгә, өләсәйгә ҡарата һөйөү тәрбиәләүҙе дауам итеү, малайҙарҙа ҡатын-ҡыҙға ихтирам һәм хөрмәт итергә	Иртәлек «8 март – ҡатын - ҡыҙҙар көнө»; Балалар ижады

	кәрәклекте аңлатыу, әсәйҙәргә, өләсәйҙәргә бергәләп бүләктәр әҙерләү. Ер шарындағы ҡатын-ҡыҙҙар, әсәйҙәр тураһында һөйләшеү.	күргәҙмәһе «Әсәйҙәргә бүләк»
«Яҙ миҙгеле» 3-сө-4-се аҙна	Яҙ миҙгеле, үҫемлектәр һәм йәнлектәрҙең миҙгелгә ҡарап үҙгәреүе тураһындағы белемдәрҙе дөйөмләштереү.Яҙ миҙгеленең билдәләре(ҡар ирей,ҡоштар йылы яҡтан осоп ҡайта,ҡояш йылыта һ.б.),йәнле һәм йәнһеҙ тәбиғәттең бәйләнеше.Ҡоштар донъяһы тураһындағы белемдәрҙе киңәйтеү.	Фольклор байрамы «Ҡарға бутҡаһы»; Иртәлек «Эх, күңелле яҙ килә!»; Балалар ижады күргәҙмәһе «Яҙ һулышы»
Апрель «Халыҡ мәҙәниәте һәм йолалары» 1-се- 4-се аҙна	Башҡорт халыҡ мәҙәниәте, йолалары һәм һынлы сәнғәте менән таныштырыуҙы дауам итеү,һынлы сәнғәткә ҡыҙыҡһыныу тәрбиәләү, халыҡ сәнғәте төрҙәре менән таныштырыуҙы дауам итеү. Башҡорт һәм рус халҡының йәшәгән йорттары(тирмә, изба), уның төҙөлөшө, милли кейемдәре, йорт кәрәкяраҡтары, һөнәрҙәре менән таныштырыу.	Күңел асыу «Халыҡ уйындары»; "Халыҡ биҙәктәре - милли кейемдә" ата-әсәләр менән берлектә ижади күргәҙмә
Май «Еңеү көнө» 1-се-2-се аҙна	Патриотик тәрбиә биреү. Бөйөк Ватан һуғышы геройҙары, һуғышта беҙҙең еңеү тураһында балаларҙың белемләрен киңәйтеү. Һуғыш геройҙарына һәйкәлдәр, бюстар, таҡтаташтар менән таныштырыу. Балаларға хәрби миҙал – ордендар тураһында белешмәләр биреү. Төрлө ғәскәр төрҙәре менән таныштырыуҙы дауам итеү (йәйәү, һыу, диңгеҙ, һауа, танк). Хәрби техника менән таныштырыуҙы дауам итеү. Гендер тәрбиәһе биреүҙе дауам итеү.	«Мәңгелек ут» мемориалына экскурсия ойоштороу, сәскәләр һалыу; «Бөйөк еңеү» шиғыр бәйгеһе
«Йәй килә!» 3-се-4-се аҙна	Йәй миҙгеле тураһындағы белемдәрҙе дөйөмләштереү,ҡояштың кеше һәм йәнлектәргә, үҫемлектәргә тәьҫире. Емеш-еләк һәм йәшелсәләрҙең өлгөрөүө,ашарға яраҡлы һәм яраҡһыҙ бәшмәктәр,еләктәр, ҡоштар һәм йәнлектәр тураһындағы белемдәрҙе киңәйтеү	Күңел асыу: Фольклор байрамы «Һабантуй»; Балалар ижады күргәҙмәһе « Һаумы, йәй!».

Өлкәндәр төркөмө өсөн яҡынса комплекслы тематик план.

Сентябрь 1-се аҙна

№ п/п	Дәрестәр	Тема	Ҡулланылған әҙәбиәт

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	Тәбиғәткә экскурсия	
2.	Физик культура	№1	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	“Бәшмәктәр”-әүәләү	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	Көн тәртибе	“Балалар баҡсаһында математика”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 2.	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	“Йәй”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	“Урман ҡарауылсыһы менән осрашыу” дәрес-диалог	“Гөлбостан ”-методик ҡулланма
2.	Музыка	“Туған телем” З.Биишева һүҙҙәре, А.Ҡобағошов көйө-тыңлау	Аудио,видео яҙма
3.	Конструкторлау	“Яланда тирмәләр” ҡағыҙ пластикаһы	“Уйнай-уйнай төҙөйбөҙ”

Йома

1.	Рәсем	Буяуҙар менән таныштырыу “Йәйғор”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 3 (саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Сентябрь 2-се аҙна

Дүшәмбе

1.	Телмәр үҫтереү	“Белем ҡалаһына сәйәхәт” “Ҡ” өнө менән таныштырыу”	“Гөлбостан ”-методик ҡулланма
2.	Музыка	Музыка ҡоралдары	Аудио ,видео яҙма

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“Белем көнө”	“Тәбиғәт һәм кеше”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№4	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	“Тәҙрәле өй” -аппликация	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	Балаларҙың көн тәртибе	“Балалар баҡсаһында математика”-методик

			ҡулланма
2.	Физик культура	№ 5	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	“Минең яратҡан уйынсығым”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	“Минең баҡсам”-хикәйә төҙөү	Сюжетлы һүрәттәр
2.	Музыка	Р.Сәлмәнов “Салауат маршы” -тыңлау	Аудио яҙма
3.	Конструкторлау	“Сәлимә ҡалаға килгән” төҙөлөш материалдарынан	“Уйнай-уйнай төҙөйбөҙ”

Йома

1.	Рәсем	Буяуҙар менән таныштырыу “Йылы һәм һалҡын төҫтәр”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 6(саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Сентябрь 3-сө аҙна

Дүшәмбе

1.	Телмәр үҫтереү	Башҡорт халыҡ әкиәте “Һунаҡ менән Имрәк”	“Башҡортостан-Гөлбостан” хрестоматия
2.	Музыка	А.Игебаев һүҙҙәре, Р.Сәлмәнов көйө “Һау булығыҙ, аҡкоштар!” йыры менән таныштырыу	Аудио яҙма

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“Тыуған ауылым Мораҙым”	“Мораҙым” китабы
2.	Физик культура	№7	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	“Уйынсыҡтар”-әүәләү	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	5-кә тиклем һанау,һандарҙың күршеләре һәм уларҙың билдәләнеше	“Балалар баҡсаһында математика”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 8	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	“Беҙҙең урманда бәшмәктәр үҫкән”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	“Беҙҙең беренсе ярҙамсыларыбыҙ”	“Гөлбостан ”-методик ҡулланма
2.	Музыка	“Ҡурайсылар”	Аудио , видео яҙма

3.	Конструкторлау	“Сәтләүектәрҙән сәңгелдәк”, “Тубырсыҡтар донъяһы” тәбиғәт материалынан	“Уйнай-уйнай төҙөйбөҙ”

Йома

1.	Рәсем	“Көҙгө ағас”	“Занятия по ИЗО”- методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 9 (саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Сентябрь 4-се аҙна

Дүшәмбе

1.	Телмәр үҫтереү	“Икмәк –бөйөк хазина”	“Тәбиғәт һәм кеше”- методик ҡулланма
2.	Музыка	Башҡорт халыҡ көйө “Ҡымыҙ менән бейеү” музыкаль –ритмик хәрәкәт	Аудио, видео яҙма

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“Көҙ килде”	“Тәбиғәт һәм кеше”- методик ҡулланма
2.	Физик культура	№10	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	Көҙгө япраҡтарҙан аппликация	“Занятия по ИЗО”- методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	5-кә тиклемге һандар араһындағы бәйләнеш. “< >” тамғаларын файҙаланыу	“Балалар баҡсаһында математика”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 11	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	“Көҙгө урман”	“Занятия по ИЗО”- методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	“Урман ҡарауылсыһы менән осрашыу” дәрес-тәжрибә	“Гөлбостан ”-методик ҡулланма
2.	Музыка	А.Игебаев һүҙҙәре, Р.Сәлмәнов көйө “Һау булығыҙ, аҡкоштар!” йырын ҡабатлау	Аудио яҙма
3.	Конструкторлау	“Яңы ҡаласыҡ” макет эшләү	“Уйнай-уйнай төҙөйбөҙ”

Йома

1.	Рәсем	“Гөлләмә”	“Занятия по ИЗО”- методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 12 (саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Октябрь 1-се аҙна

Дүшәмбе

1.	Телмәр үҫтереү	“Башҡорт милли кейеме”	Дидактик материал “Уйындан-үҫешкә”, “Башҡорт мозаикаһы” өҫтәл уйындары
2.	Музыка	“Ҡурай”	Аудио, видео яҙма

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“Минең тыуған ерем-Башҡортостан”	“Тәбиғәт һәм кеше”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№13	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	“Башҡортостан флагы”-аппликация	

Шаршамбы

1.	Математика	Предметтарҙың арауыҡта бер-береһенә ҡарата урынлашыу йүнәлешен билдәләргә өйрәтеү	“Балалар баҡсаһында математика”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 14	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	“Орнамент менән биҙәлгән башҡорт балаҫы”	Дидактик материал “Уйындан-үҫешкә”, “Башҡорт мозаикаһы” өҫтәл уйындары

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	“Өфө Башҡортостан Республикаһының баш ҡалаһы” дәрес- әңгәмә	Видео яҙма
2.	Музыка	“Башҡортостан Республикаһының гимны”- тыңлау	Аудио яҙма
3.	Конструкторлау	“Минең баҡсамда үҫкән ағастар” ҡағыҙ пластикаһы	“Уйнай-уйнай төҙөйбөҙ”

Йома

1.	Рәсем	“Башҡорт һауыт-һабалары”	Дидактик материал “Уйындан-үҫешкә”
2.	Физкультура	№ 15 (саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Октябрь 2-се аҙна

Дүшәмбе

1.	Телмәр үҫтереү	Нәфис әҙәбиәт уҡыу С.Злобиндың “Салауат”әҫәре	“Башҡортостан-Гөлбостан” хрестоматия

2.	Музыка	Музыка ҡоралдарын танып белегеҙ	Дидактик уйындар

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“Шулгәнташ мәмерйәһе”	“Тәбиғәт һәм кеше”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№16	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	“Башҡорт келәмен биҙәү”-аппликация	Дидактик материал “Уйындан-үҫешкә”, “Башҡорт мозаикаһы” өҫтәл уйындары

Шаршамбы

1.	Математика	6 һаны һәм цифраһы менән таныштырыу. Күпмөйөш	“Балалар баҡсаһында математика”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 17	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	“Бал мискәһе”	

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	“Башҡортостан-тыуған ерем”	“Башҡортостан-Гөлбостан” хрестоматия
2.	Музыка	Башҡортостан тураһында йырҙар ҡабатлау	Аудио яҙма
3.	Конструкторлау	“Башҡорт батыры” мозаика төҙөү	“Уйнай-уйнай төҙөйбөҙ”

Октябрь 3-сө аҙна

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“Урман- ил байлығы””	“Тәбиғәт һәм кеше”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№19	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	“Кәрзиндәге емеш-еләктәр”-әүәләү	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	6 һаны һәм цифраһы менән таныштырыуҙы ҡабатлау	“Балалар баҡсаһында математика”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 20	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	“Городец биҙәге менән таныштырыу”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	“Ағас,резина” дәрес-тәжрибә	“Гөлбостан ”-методик ҡулланма
2.	Музыка	С.Хәсәншин музыкаһы “Ҡурсағым” музыка ҡоралдарында уйнау	Аудио яҙма

3.	Конструкторлау	“Кәрзин үреп эшләү” ҡамыр пластикаһы	“Уйнай-уйнай төҙөйбөҙ”

Йома

1.	Рәсем	“Городец сәскәһе”	“Занятия по ИЗО”- методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 21(саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Октябрь 4-се аҙна

Дүшәмбе

1.	Телмәр үҫтереү	“Юл ҡағиҙәләре менән таныштырыу”	“Гөлбостан ”-методик ҡулланма
2.	Музыка	“Мин шофер” йырын өйрәнеү	Аудио яҙма

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“Йорт хайуандары беҙҙең ярҙамға мохтаж”	“Тәбиғәт һәм кеше”- методик ҡулланма
2.	Физик культура	№22	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	“Йорт хайуандары”- оригами	“Занятия по конструированию”- методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	6 –ға тиклемге һандар араһындағы бәйләнеш	“Балалар баҡсаһында математика”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 23	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	“Минең яратҡан әкиәтем” иллюстрация	“Занятия по ИЗО”- методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	“Дарыубикәлә ҡунаҡта”	“Гөлбостан ”-методик ҡулланма
2.	Музыка	“Мин шофер” йырын өйрәнеүҙе дауам итеү	Аудио яҙма
3.	Конструкторлау	“Әкиәтсе әбей” ҡорама	“Уйнай-уйнай төҙөйбөҙ”

Йома

1.	Рәсем	“Яратҡан уйынсығым”	“Занятия по ИЗО”- методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 24(саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Октябрь 5-се аҙна

Дүшәмбе

1.	Телмәр үҫтереү	“Йәшелсә йыябыҙ”	“Гөлбостан ”-методик ҡулланма
2.	Музыка	“Уңыш байрамы” йырын өйрәнеү	Аудио яҙма

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“Экологик сәйәхәт”	“Тәбиғәт һәм кеше”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№25	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	“Дымка уйынсыҡтары”-әүәләү	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	6 һаны эсендә ҙурыраҡ, бәләкәйерәк, тигеҙ тамғаларын нығытыу	“Балалар баҡсаһында математика”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 26	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	“Көҙ беҙгә нимә алып килде?”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	“Халыҡтар берҙәмлеге көнө”	“Гөлбостан ”-методик ҡулланма
2.	Музыка	В.Гершов музыкаһы “Ҡурай”-музыкаль-ритмик хәрәкәт	Аудио,видео яҙма
3.	Конструкторлау	“Ҡоштар-беҙҙең дуҫтар” танграмм	“Уйнай-уйнай төҙөйбөҙ”

Йома

1.	Рәсем	“Флагтар менән биҙәлгән автобус урамдан килә”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 27 (саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Ноябрь 1-се аҙна

Дүшәмбе

1.	Телмәр үҫтереү	“Әкиәт илендә”	“Гөлбостан ”-методик ҡулланма
2.	Музыка	“Тирмә”-музыкаль-ритмик хәрәкәт	Аудио яҙма

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“Беҙҙең ҡанатлы дуҫтарыбыҙ”	“Тәбиғәт һәм кеше”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№28	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	“Ҡоштар”-оригами	“Занятия по конструированию”-методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәрүҫтереү	“Ер планетаһы”	“Тәбиғәт һәм кеше”-методик ҡулланма
2.	Музыка	“Уңыш байрамы” йырын ҡабатлау, “Салауат батыр” йырын өйрәнеү	Аудио яҙма

3.	Конструкторлау	“Өләсәйем һандығы” ҡағыҙ пластикаһы	“Уйнай-уйнай төҙөйбөҙ”

Йома

1.	Рәсем	“Матур күлдәкле ҡыҙыҡай”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 30(саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Ноябрь 2-се аҙна

Дүшәмбе

1.	Телмәр үҫтереү	”К .Чуковскийҙың әҫәрҙәре тенән таныштырыу”	К .Чуковскийҙың китаптары
2.	Музыка	“Салауат батыр” йырын өйрәнеүҙе дауам итеү	Аудио яҙма

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“ Витаминдар”	“Тәбиғәт һәм кеше”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№31	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	“Туп”-пластилиндан әүәләү	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	7 һаны менән таныштырыу.Конус	“Балалар баҡсаһында математика”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 32	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	“Беҙ спортты яратабыҙ”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	“Халыҡ –ара сәләмәтлек көнө”.	“Гөлбостан ”-методик ҡулланма
2.	Музыка	С.Сәлмәнов музыкаһы “Йылмайыу-Бойоғоу”-тыңлау	Аудио яҙма
3.	Конструкторлау	“Спорт майҙансығы” төҙөлөш материалы	“Уйнай-уйнай төҙөйбөҙ”

Йома

1.	Рәсем	“Спорт инвентарҙары”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 33(саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Ноябрь 3-сө аҙна

Дүшәмбе

1.	Телмәр үҫтереү	“Һөт фермаһы” (сюж.р.уйын)	“Гөлбостан ”-методик ҡулланма
2.	Музыка	“Әсәй менән гөл ултырттыҡ”-йырын өйрәнеү	Аудио яҙма

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“Беҙ тәбиғәт дуҫтары” (брейн ринг)	“Тәбиғәт һәм кеше”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№34	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	“Әсәйемә гөлләмә”-аппликация	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	7 һаны һәм цифраһы менән таныштырыу.Аҙна	“Балалар баҡсаһында математика”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 35	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	“Әсәйемә гөлләмә”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	“Әсәйҙәр байрамы”	
2.	Музыка	“Әсәй менән гөл ултырттыҡ”-йырын ҡабатлау	Аудио яҙма
3.	Конструкторлау	“Ат”, “Эт” оригами	“Уйнай-уйнай төҙөйбөҙ”

Йома

1.	Рәсем	“Минең яғымлы әсәйем”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 36 (саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Ноябрь 4-се аҙна

Дүшәмбе

1.	Телмәр үҫтереү	“Эт нисек үҙенә хужа тапҡан?” дәрес-театр	“Гөлбостан ”-методик ҡулланма
2.	Музыка	Д.Хәсәншин музыкаһы “Себештәр” музыка ҡоралдарында уйнау	Аудио яҙма

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“Оптик приборҙар”	“Тәбиғәт һәм кеше”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№37	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	“Оптик приборҙар”-әүәләү	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	7 эсендәге һандар	“Балалар баҡсаһында

		араһындағы бәйләнеш	математика”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 38	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	“Урамдағы машиналар”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	“Ярҙамсы машиналар”	“Гөлбостан ”-методик ҡулланма
2.	Музыка	Ш.Ҡолбарисов музыкаһы “Тумыртҡа ” –музыкаль – ритмик хәрәкәттәр	Аудио,видео яҙма
3.	Конструкторлау	“Балалар баҡсаһы” төҙөлөш материалдары	“Уйнай-уйнай төҙөйбөҙ”

Йома

1.	Рәсем	“Үҙеңдең һүрәтеңде эшлә”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 39(саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Декабрь 1-се аҙна

Дүшәмбе

1.	Телмәр үҫтереү	“Ҡанаты бар -оса алмай”	“Гөлбостан”-методик ҡулланма
2.	Музыка	“Тышта ҡар яуа” йырын өйрәнеү	Аудио яҙма

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“Ҡыш миҙгелдәре”	“Тәбиғәт һәм кеше”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№1	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	“Ҙур һәм бәләкәй шыршылар”-оригами аппликация	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	7 эсендәге һандар араһындағы бәйләнеште нығытыу	“Балалар баҡсаһында математика”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 2	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	“Ҡар бөртөктәре”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	“Белмәҫйәнгә ярҙам итеү”	“Гөлбостан”-методик ҡулланма
2.	Музыка	“Тышта ҡар яуа ” йырын ҡабатлау	Аудио яҙма
3.	Конструкторлау	“Ҡоштар өсөн тағараҡтар”-һут	“Конструкторлау” -методик ҡулланма

		каптарынан	

Йома

1.	Рәсем	“Ҡышҡы ағастар”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 3(саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Декабрь 2-се аҙна

Дүшәмбе

1.	Телмәр үҫтереү	“Йәшәгән ти, Ҡуян менән Төлкө” дәрес-тәжрибә	“Гөлбостан”-методик ҡулланма
2.	Музыка	“Аҡбуҙутта елдереп ” йырын өйрәтеү	Аудио яҙма

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“Аҡ һәм һоро айыуҙар”	“Тәбиғәт һәм кеше”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№4	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	“Өс айыу”-әүәләү	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	“Һандар иленә сәйәхәт” 7 һаны эсендә ябай арифметик миҫалдар сисергә өйрәтеү	“Балалар баҡсаһында математика”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 5	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	“Яратҡан әкиәтеңде төшөр”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	“Йомро икмәк” әкиәтен сәхнәләштереү	“Гөлбостан”-методик ҡулланма , “Кеше һәм тәбиғәт ”-китабы
2.	Музыка	Әкиәттәге йырҙарҙы ҡабатлау.	Аудио,видео яҙма
3.	Конструкторлау	“Өләсәйем ҡурсағы” геометрик фигураларҙан	“Конструкторлау” -методик ҡулланма”

Йома

1.	Рәсем	“Минең яратҡан әкиәт батырым”	Һүрәттәр
2.	Физкультура	№ 6(саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Декабрь 3-сө аҙна

Дүшәмбе

1.	Телмәр үçтереү	“Ҡышҡы урман” картина буйынса хикәйә төҙөү	“Гөлбостан”-методик ҡулланма
2.	Музыка	А.Ҡобағошов эшкәртеүендә “Уралтау” - тыңлау	Аудио яҙма

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“Кеше нисек хәрәкәтләнә?”	“Кеше һәм тәбиғәт ”-китабы
2.	Физик культура	№7	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	“Битлектәр”-ҡағыҙ пластика	“Занятия по конструированию”-методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	Күләм тураһында төшөнсә	“Балалар баҡсаһында математика”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 8	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	“Үҙең уйлап төшөр”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үçтереү	“Беҙҙә ҡышлаусы ҡоштар”	“Гөлбостан”-методик ҡулланма , “Кеше һәм тәбиғәт ”-китабы
2.	Музыка	Хоровод йырҙарын ҡабатлау	Аудио яҙма
3.	Конструкторлау	“Ҡағыҙҙан пианино” оригами	“Конструкторлау” -методик ҡулланма

Йома

1.	Рәсем	“Яңы йыл открыткаһы”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 9(саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Декабрь 4-се аҙна

Дүшәмбе

1.	Телмәр үçтереү	“Хуш киләһең, Яңы йыл!” әңгәмә	“Гөлбостан”-методик ҡулланма
2.	Музыка	Хоровод йырҙарын ҡабатлау	Аудио яҙма

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“Һыуҙың өс сере”дәрес-тәжрибә	“Тәбиғәт һәм кеше”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№10	Физкультура в ДОУ

3.	Ҡул эше	“Ҡышҡы тунлы ҡыҙыҡай”-әүәләү	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	7 һаны эсендә ябай арифметик миҫалдар сисергә өйрәтеү.Цилиндр	“Балалар баҡсаһында математика”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 11	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	“Беҙҙең ҡупшы ыршы”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	Ф. Туғыҙбаева “Беҙҙең ғаилә”	“Башҡортостан-Гөлбостан” хрестоматия
2.	Музыка	М.Вәлиев музыкаһы “Кәкүк”-тыңлау	Аудио яҙма
3.	Конструкторлау	“Тыуған ил ҡайҙан башлана?”	“Конструкторлау” -методик ҡулланма

Йома

1.	Рәсем	“Яңы йыл шарҙары”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 12(саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Декабрь 5-се аҙна

Дүшәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“Ҡарҙағы эҙҙәр”	“Тәбиғәт һәм кеше ”-методик ҡулланма, видео яҙма
2.	Физик культура	№13	Физкультура в ДОУ

Шишәмбе

1.	Телмәр үҫтереү	“Хуш киләһең, Яңы йыл!” иртәлеге	“Башҡортостан-Гөлбостан” хрестоматия
2.	Музыка	Хоровод йырҙарын ҡабатлау	Аудио яҙма
3.	Ҡул эше	“ Робот”-аппликация геометрик фигураларҙан	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	Цилиндр-ҡабатлау	“Балалар баҡсаһында математика”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 14	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	“Ҡышҡы урман”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	Башҡорт халыҡ әкиәте “Иң ҡәҙерле аҡса” дәрес-	“Башҡортостан-Гөлбостан” хрестоматия

		театр	
2.	Музыка	Ритмик күнегеүҙәр	Аудио, видео яҙма
3.	Конструкторлау	“Ҡалҡан” оригами	“Конструкторлау” - методик ҡулланма

Ғинуар 3-сө аҙна

Дүшәмбе

1.	Телмәр үҫтереү	Башҡорт халыҡ әкиәттәре “Балыҡсы һәм төлкө”, “Өй сысҡаны менән ялан сысҡаны”	“Башҡортостан-Гөлбостан ”-хрестоматия
2.	Музыка	Р.Ҡасимов көйө “Бесәй һәм сысҡандар” – музыкаль-ритмик хәрәкәт	Аудио,видео яҙмалар

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“Ут дуҫмы әллә дошманмы?” әңгәмә	“Тәбиғәт һәм кеше ”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№16	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	“Ҡышҡы пейзаж”-пластилиндан аппликация	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	8 һаны һәм цифраһы менән таныштырыу	“Балалар баҡсаһында математика”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 17	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	“Тағараҡҡа ҡоштар килгән”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	М.Хисамова “Хәстәрле шыршы турғайы”-ятлау	“Башҡортостан-Гөлбостан” хрестоматия
2.	Музыка	“Турғайҙар”-музыка ҡоралдарында уйнау	Аудио яҙма
3.	Конструкторлау	“Хеҙмәтләндереү машиналары”-картон,ҡағыҙ	“Конструкторлау” - методик ҡулланма

Йома

1.	Рәсем	“Ҡышҡы пейзаж”-сәсрәтеп эшләү	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 18(саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Ғинуар 4-се аҙна

Дүшәмбе

1.	Телмәр үҫтереү	“Итәғәтлелек мәктәбе”	“Гөлбостан ”-методик ҡулланма

2.	Музыка	“Аҡ ҡуян” йырын өйрәнеү	Аудио яҙма

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“Үҙеңдең тәбиғәтеңде бел һәм ярат”	“Тәбиғәт һәм кеше ”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№19	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	“ Ҡуян”-мамыҡтан аппликация	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	8 һаны һәм цифраһы менән таныштырыу ,8 һанының барлыҡҡа килеү ысулдарын нығытыу	“Балалар баҡсаһында математика”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 20	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	“Һунарсы һәм ҡуяндар” уйыны”н һүрәтләү .	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	“Автобуста булған хәл” дәрес -ситуация	“Башҡортостан-Гөлбостан” хрестоматия
2.	Музыка	“Аҡ ҡуян” йырын өйрәнеүҙе дауам итеү	Аудио яҙма
3.	Конструкторлау	“Ихаталы ауыл өйө”-конструкторҙар	“Конструкторлау” -методик ҡулланма

Йома

1.	Рәсем	“Тәҙрәләге ҡыш биҙәктәре”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 21(саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Ғинуар 5-се аҙна

Дүшәмбе

1.	Телмәр үҫтереү	Башҡорт халыҡ әкиәте “Оморҙаҡ батыр”	“Башҡортостан-Гөлбостан” хрестоматия
2.	Музыка	Н.Сабитов музыкаһы “Көйһөҙ ҡыҙ”-тыңлау	Аудио яҙма

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“Карта,глобус”	“Тәбиғәт һәм кеше ”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№22	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	“ Глобус”-әүәләү	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	8 эсендәге һандар араһында ҙурыраҡ, бәләкәйерәк һәм тигеҙ тамғалары.Аҙна	“Балалар баҡсаһында математика”-методик ҡулланма

		төшөнсәһен нығытыу	
2.	Физик культура	№ 23	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	“Аквариумдағы балыҡтар”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	“Йорт ҡоштары”	“Гөлбостан”-методик ҡулланма ,“Тәбиғәт һәм кеше ”-методик ҡулланма
2.	Музыка	Музыкаль-ритмик хәрәкәт “Егеттәр”С.Низаметдинов музыкаһы	Аудио , видео яҙма
3.	Конструкторлау	“Өфө ҡалаһы театрҙарының архитектураһы”-конструкторҙар,төҙөлөш материалдары	“Конструкторлау” -методик ҡулланма

Йома

1.	Рәсем	“Яратҡан хайуаныңды төшөр”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 24(саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Февраль 1-се аҙна

Дүшәмбе

1.	Телмәр үҫтереү	Г.Насырова “Тыныслыҡ”	“Башҡортостан-Гөлбостан” хрестоматия
2.	Музыка	С.Низаметдинов музыкаһы “Һыбайлылар”-тыңлау	Аудио яҙма

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“Урмандың кешегә файҙаһы”	“Тәбиғәт һәм кеше ”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№25	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	“ Көсөк”-әүәләү	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	8 эсендәге һандар араһындағы бәйләнешкә ябай арифметик миҫалдар	“Балалар баҡсаһында математика”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 26	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	“Хохлома биҙәге менән таныштырыу”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	“Сәсәниә тирмәһендә”	“Гөлбостан”-методик ҡуланнма
2.	Музыка	Белгән йырҙарҙы ҡабатлау	Аудио яҙма

3.	Конструкторлау	“Йылға аша күпер”-лего конструкторҙар,төҙөлөш материалдары, Кюзенер таяҡсалары	“Конструкторлау” - методик ҡулланма

Йома

1.	Рәсем	“Хохлома биҙәге менән таҡтаны биҙәү	“Занятия по ИЗО”- методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 27(саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Февраль 2-се аҙна

Дүшәмбе

1.	Телмәр үҫтереү	“Көнкүреш техникаһы магазины буйлап”	“Гөлбостан”-методик ҡулланма
2.	Музыка	“Һалдаттар” йырын өйрәнеү. “Марш” менән таныштырыу	Аудио яҙма

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“Ер ,һауа, һыу транспорты”	“Тәбиғәт һәм кеше ”- методик ҡулланма
2.	Физик культура	№28	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	“Ер ,һауа, һыу транспорты”-оригами аппликация	“Занятия по ИЗО”- методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	9 һаны һәм цифраһы менән таныштырыу	“Балалар баҡсаһында математика”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 29	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	“Һаҡта тора һалдат”	“Занятия по ИЗО”- методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	“Малы барҙың- яйы бар”	“Гөлбостан”-методик ҡулланма
2.	Музыка	“Марш” менән таныштырыуҙы дауам итеү. “Ерҙән һалдат атлай” йырын өйрәнеү .	Аудио яҙма
3.	Конструкторлау	“Колонналы өйҙәр”- төҙөлөш материалдары.	“Конструкторлау” - методик ҡулланма

Йома

1.	Рәсем	“Ағастарға бәҫ ҡунған”	“Занятия по ИЗО”- методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 30 (саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Февраль 3 -сө аҙна

Дүшәмбе

1.	Телмәр үçтереү	“Ил һаҡсылары”	“Гөлбостан”-методик ҡулланма
2.	Музыка	“Ерҙән һалдат атлай” йырын өйрәнеүҙе дауам итеү . “Марш”ты ҡабатлау	Аудио яҙма

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“Мин кеше"	“Тәбиғәт һәм кеше ”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№31	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	“ Хәрби техника”-әүәләү	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	9 һанының барлыҡҡа килеү ысулдарын нығытыу	“Балалар баҡсаһында математика”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 32	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	“Ил һаҡсыһы эт менән”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үçтереү	“Ватанды һаҡлаусылар көнө”нә арналған иртәлек	
2.	Музыка	М.Яруллин “Марш”-музыкаль-ритмик хәрәкәт	Аудио , видео яҙма
3.	Конструкторлау	“Караптар- һыу транспорты” – конструкторҙар.	“Конструкторлау” -методик ҡулланма

Йома

1.	Рәсем	“Хәрби техника”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 33(саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Февраль 4 -се аҙна

Дүшәмбе

1.	Телмәр үçтереү	“Мыяу” тип кем әйтә?”	“Гөлбостан”-методик ҡулланма
2.	Музыка	С.Низаметдинов эшкәртеүендә “Һыбай егеттәр”-тыңлау	Аудио яҙма

Шаршамбы

1.	Математика	9 һаны эсендә ябай арифметик миçалдар	“Балалар баҡсаһында математика”-методик

			ҡулланма
2.	Физик культура	№ 34-35	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	"Өс сусҡаның өйө"	"Занятия по ИЗО"-методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	"Гөллө булдыҡ беҙ ҙә"	"Гөлбостан"-методик ҡулланма
2.	Музыка	"Оркестр"-музыка ҡоралдарында уйнау	Аудио яҙма
3.	Конструкторлау	"Башҡорт Ҡыш бабайының биләмәһе"-подручный материалдар	"Конструкторлау" -методик ҡулланма

Йома

1.	Рәсем	"Беҙ балалар баҡсаһында"	"Занятия по ИЗО"-методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 36(саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Март 1 –се аҙна

Дүшәмбе

1.	Телмәр үҫтереү	"Эх, күңелле яҙ килә!"	"Гөлбостан"-методик ҡулланма
2.	Музыка	"Эх, күңелле яҙ килә" йырын өйрәнеү	Аудио яҙма

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	"Йыл миҙгелдәре"	"Тәбиғәт һәм кеше "-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№1	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	" Көршәк"-әүәләү	"Занятия по ИЗО"-методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	Ябай арифметик миҫалдар сисеү күнекмәләре. Ай тураһында төшөнсә.	"Балалар баҡсаһында математика"-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 2	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	"8-се Март байрамына әсәйемә бүләккә һүрәт"	"Занятия по ИЗО"-методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	"Әсәйҙәр байрамы-8 Март бөгөн"	"Гөлбостан"-методик ҡулланма
2.	Музыка	"Эх, күңелле яҙ килә" йырын өйрәнеүҙе дауам итеү	Аудио яҙма
3.	Конструкторлау	"Тылсымлы сәскәләр"-оригами	"Конструкторлау" -методик ҡулланма

Йома

1.	Рәсем	“Тылсымлы сәскәләр”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 3(саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Март 2 –се аҙна

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“Беҙ таҙалыҡты яратабыҙ”	“Тәбиғәт һәм кеше ”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№4	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	“ Матур сәскәләр”-аппликация	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	10 һаны һәм цифраһы менән таныштырыу.Юл йөрөү ҡағиҙәләре	“Балалар баҡсаһында математика”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 5	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	“Балалар зарядка эшләй”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	“Беҙ спорт яҡлы”	“Гөлбостан”-методик ҡулланма
2.	Музыка	Башҡорт халыҡ йыры “Сыңрау торна” -тыңлаү	Аудио яҙма
3.	Конструкторлау	“Башҡорт халыҡ экиәттәрендәге персонаждар”-оригами	“Конструкторлау” -методик ҡулланма

Йома

1.	Рәсем	“Төлкө менән Ҡуян” экиәтенә иллюстрация	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 6(саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Март 3-сө аҙна

Дүшәмбе

1.	Телмәр үҫтереү	“Йомарт ҡулға мал керә”	“Гөлбостан”-методик ҡулланма
2.	Музыка	Х.Заимов музыкаһы “Көй” –музыка ҡоралдарында уйнау	Аудио яҙма

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“Тәбиғәт мөйөшөндә орлоҡтар сәсеү”	“Тәбиғәт һәм кеше ”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№7	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	“ Тағараҡтағы ҡоштар”-	“Занятия по ИЗО”-

		әүәләү	методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	10 һанының барлыҡҡа килеү ысулдарын нығытыу.	"Балалар баҡсаһында математика"-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 8	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	"Матур сәскәләр"	"Занятия по ИЗО"-методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	Татархалыҡ әкиәте "Айыу менән кеше"	"Башҡортостан-Гөлбостан" хрестоматия
2.	Музыка	Музыкаль-ритмик хәрәкәт "Бесәй һәм сысҡандар" Р.Ҡасимов музыкаһы	Аудио, видео яҙма
3.	Конструкторлау	"Тылсымлы уйынсыҡтар"-төҫлө ҡағыҙҙан	"Конструкторлау" -методик ҡулланма

Йома

1.	Рәсем	"Үҙең теләгән һүрәтте эшләү"	"Занятия по ИЗО"-методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 9(саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Март 4-се аҙна

Дүшәмбе

1.	Телмәр үҫтереү	"Башҡортостан флагы", "Герб" Н.Сәлимов шиғырҙары	"Башҡортостан-Гөлбостан" хрестоматия
2.	Музыка	Ф.Иҙрисов музыкаһы "Башҡортостан гимны" – тыңлау	Аудио яҙма

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	"Театр көнө"	"Тәбиғәт һәм кеше "-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№10	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	" Әкиәт ҡошо"-аппликация	"Занятия по ИЗО"-методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	5 эсендәге һандар эсендә ябай арифметик миҫалдар сисеү	"Балалар баҡсаһында математика"-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 11	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	"Гжель биҙәге менән таныштырыу"	"Занятия по ИЗО"-методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	К.Чуковский "Айболит"	"Башҡортостан-

			Гөлбостан" хрестоматия
2.	Музыка	"Рәсәй гимны"-тыңлау	Аудио яҙма
3.	Конструкторлау	"Аэропорт"-конструкторҙар	"Конструкторлау" -методик ҡулланма

Йома

1.	Рәсем	"Сувенир" гжель биҙәге менән биҙәү	"Занятия по ИЗО"-методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 12(саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Апрель 1-се аҙна

Дүшәмбе

1.	Телмәр үҫтереү	Н.Игеҙйәнова "Хазиналарҙан химмәт"	"Башҡортостан-Гөлбостан" хрестоматия
2.	Музыка	"Яҙғы гөлдәр " йырын өйрәнеү	Аудио яҙма

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	"Тәбиғәттә яҙ"	"Тәбиғәт һәм кеше "-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№13	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	" Әтәс"-әүәләү	"Занятия по ИЗО"-методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	1-ҙән 5-кә тиклемге һандар эсендә ябай арифметик миҫалдар сисеүҙе дауам итеү	"Балалар баҡсаһында математика"-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 14	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	"Әтәсте биҙәү"	"Занятия по ИЗО"-методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	С.Әлибаев "Ҡуян-малай" дәрес-театр	"Башҡортостан-Гөлбостан" хрестоматия
2.	Музыка	"Яҙғы гөлдәр " йырын өйрәнеүҙе дауам итеү	Аудио яҙма
3.	Конструкторлау	"Юл төҙөлөш транспорттары"-конструкторҙар	"Конструкторлау" -методик ҡулланма

Йома

1.	Рәсем	"Минең яраткан баҡсам"	"Занятия по ИЗО"-методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 15(саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Апрель 2-се аҙна

Дүшәмбе

1.	Телмәр үҫтереү	"Ер-йәшәү сығанағы"	"Гөлбостан"-методик

			ҡулланма
2.	Музыка	“Яҙғы гөлдәр ” йырын ҡабатлау	Аудио яҙма

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“Тыуған көнөң менән, Ер-әсә!”	“Тәбиғәт һәм кеше ”- методик ҡулланма
2.	Физик культура	№16	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	Космос”-әүәләү	“Занятия по ИЗО”- методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	1-ҙән 5-кә тиклемге һандар эсендә ябай арифметик миҫалдар сисеүҙе дауам итеү.Ҡушыу тамғаһы менән таныштырыу	“Балалар баҡсаһында математика”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 17	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	“Космос”	“Занятия по ИЗО”- методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	“Ер-йәшәү сығанағы”	“Гөлбостан”-методик ҡулланма
2.	Музыка	Музыкаль-ритмик хәрәкәт “Шаян музыканттар”	Аудио, видео яҙма
3.	Конструкторлау	“Космодром”- конструкторҙар	“Конструкторлау” - методик ҡулланма

Йома

1.	Рәсем	“Йыһан”	“Занятия по ИЗО”- методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 18(саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Апрель 3-сө аҙна

Дүшәмбе

1.	Телмәр үҫтереү	“Өләсәйем ҡураһында”	“Гөлбостан”-методик ҡулланма
2.	Музыка	Белгән йырҙарҙы ҡабатлау	Аудио яҙма

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“Урман докторы”	“Тәбиғәт һәм кеше ”- методик ҡулланма
2.	Физик культура	№19	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	“ Беҙҙең яңы ҡурсаҡтар”- аппликация “	“Занятия по ИЗО”- методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	Ҡушыу тамғаһын ҡулланып, ябай арифметик мәсьәләләр төҙөү һәм сисеү.Алыу тамғаһы менән таныштырыу	“Балалар баҡсаһында математика”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 20	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	“Кеше һүрәтен эшләү”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	“Солоҡсолоҡ”	“Гөлбостан”-методик ҡулланма
2.	Музыка	“Марш”-музыкаль-ритмик хәрәкәт	Аудио, видео яҙма
3.	Конструкторлау	“Йыһан мөғжи зәләре” - конструкторҙар	“Конструкторлау” - методик ҡулланма

Йома

1.	Рәсем	“Башня”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 21(саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Апрель 4-се аҙна

Дүшәмбе

1.	Телмәр үҫтереү	“Үҫемлектәр доньяһы”	“Гөлбостан”-методик ҡулланма
2.	Музыка	“Ете ҡыҙ” бейеүен өйрәтеү	Аудио , видео яҙма

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“Ҡурсаулыҡтар!”	“Тәбиғәт һәм кеше ”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№22	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	“Йондоҙ”-оригами	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	Ҡушыу һәм алыу тамғаларын ҡулланып, ябай арифметик мәсьәләләр төҙөү һәм сисеү.	“Балалар баҡсаһында математика”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 23	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	“Минең яраткан сәскәм”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	Башҡорт халыҡ әкиәте “Бабай-Хызыр батша”	“Башҡортостан-Гөлбостан” хрестоматия

		уҡыу	
2.	Музыка	“Ете ҡыҙ” бейеүен өйрәтеүҙе дауам итеү	Аудио, видео яҙма
3.	Конструкторлау	“Өфөләге дәүләт циркы” - конструкторҙар	“Конструкторлау” - методик ҡулланма

Йома

1.	Рәсем	“Еңеү байрамына открытка”	“Занятия по ИЗО”- методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 24(саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Апрель 5-се аҙна

Дүшәмбе

1.	Телмәр үҫтереү	“Татыу ғаилә- ил күрке” дәрес-ярыш	“Гөлбостан”-методик ҡулланма
2.	Музыка	“Шайморатов генерал” йырын тыңлау	Аудио , видео яҙма

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“Тарихҡа сәйәхәт” дәрес-вернисаж	“Тәбиғәт һәм кеше ”- методик ҡулланма
2.	Физик культура	№25	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	“Мәңгелек ут”- пластилиндан әүәләү	“Занятия по ИЗО”- методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	Ҡушыу һәм алыу тамғаларын ҡулланып, ябай арифметик миҫалдар эшләү	“Балалар баҡсаһында математика”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 26	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	“Йондоҙ”	“Занятия по ИЗО”- методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	“Йорт хайуандары һәм уларҙың балалары”	“Башҡортостан-Гөлбостан” хрестоматия
2.	Музыка	“Шайморатов генерал” йырын өйрәнеү	Аудио, видео яҙма
3.	Конструкторлау	“Ауыл хужалығы техникаһы”- конструкторҙар	“Конструкторлау” - методик ҡулланма

Май 1-се аҙна

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“Ҡояш планетаһы”	“Тәбиғәт һәм кеше ”- методик ҡулланма

2.	Физик культура	№28	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	“Ҡояш системаһы”- әүәләү	“Занятия по ИЗО”- методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	Ҡушыу һәм алыу тамғаларын ҡулланып, ябай арифметик миҫалдар эшләү	“Балалар баҡсаһында математика”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 26	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	“Тәбиғәттә тереклек”	“Занятия по ИЗО”- методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	Башҡорт халыҡ әкиәте “Яңғыҙаҡ батыр” һөйләү	“Башҡортостан-Гөлбостан” хрестоматия
2.	Музыка	“Оркестр” –музыка ҡоралдарында уйнау	Аудио яҙма
3.	Конструкторлау	“Салауат ғәскәре өсөн аттар”- ҡағыҙ	“Конструкторлау” - методик ҡулланма

Йома

1.	Рәсем	“Салют”	“Занятия по ИЗО”- методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 29(саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Май 2-се аҙна

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“Болон үҫемлектәре”	“Тәбиғәт һәм кеше ”- методик ҡулланма
2.	Физик культура	№30	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	“Ҡәнәфер сәскәһе” - аппликация	“Занятия по ИЗО”- методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	Ҡушыу һәм алыу тамғаларын ҡулланып, ябай арифметик мәсьәләләр төҙөү һәм сисеү.	“Балалар баҡсаһында математика”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 31	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	“Һәр ваҡыт булһын ҡояш”	“Занятия по ИЗО”- методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	“Бөжәктәр донъяһы”	“Башҡортостан-Гөлбостан” хрестоматия
2.	Музыка	Башҡорт милли музыкаль ҡоралдары	Аудио яҙма
3.	Конструкторлау	“Тылсымлы тирмән”-картон, ҡағыҙ	“Конструкторлау” -методик ҡулланма

Йома

1.	Рәсем	“Баҡсалар сәскә ата”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 32(саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Май 3-сө аҙна

Дүшәмбе

1.	Телмәр үҫтереү	“Күңелле сәйәхәт”	“Гөлбостан”- методик ҡулланма
2.	Музыка	“Һәр ваҡыт булһын ҡояш” йырын ҡабатлау	Аудио , видео яҙма

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“Һыу яҭкылығы экосистемаһы”	“Тәбиғәт һәм кеше ”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№33	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	“ Яҙғы келәм”-пластилиндан аппликация	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	Ябай арифметик мәсьәләләр сисеү күнекмәләре	“Балалар баҡсаһында математика”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 34	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	“Күбәләктәр”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	“Тәлгәш-тәлгәш суҡ муйыл”	“Гөлбостан”- методик ҡулланма
2.	Музыка	“Ете ҡыҙ” бейеүен, “Һәр ваҡыт булһын ҡояш” йырын ҡабатлау	Аудио, видео яҙма
3.	Конструкторлау	“Әкиәт ҡошо Самрау”-тәбиғи, ташландыҡ материалдар	“Конструкторлау” -методик ҡулланма

Йома

1.	Рәсем	“Йәйғор”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 35(саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Май 4-се аҙна

Дүшәмбе

1.	Телмәр үҫтереү	“Һаумы ,йәй!”	“Гөлбостан”-методик ҡулланма
2.	Музыка	Өйрәнгән йырҙарҙы ҡабатлау	Аудио , видео яҙма

Шишәмбе

1.	Тирә-яҡ мөхит менән таныштырыу	“Светофорҙың өс күҙе”	“Тәбиғәт һәм кеше ”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№36	Физкультура в ДОУ
3.	Ҡул эше	“Светофорҙың өс күҙе”-аппликация	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Шаршамбы

1.	Математика	Диагностика	“Балалар баҡсаһында математика”-методик ҡулланма
2.	Физик культура	№ 37	Физкультура в ДОУ
3.	Рәсем	“Төҫлө биттәр”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма

Кесаҙна

1.	Телмәр үҫтереү	“Тәбиғәттә тереклек”	“Гөлбостан”-методик ҡулланма, “Тәбиғәт һәм кеше ”-методик ҡулланма
2.	Музыка	Өйрәнгән бейеүҙәрҙе ҡабатлау	Аудио, видео яҙма
3.	Конструкторлау	“Урман ҡыҙыҡайы”-тәбиғи материалдар	“Конструкторлау” -методик ҡулланма

Йома

1.	Рәсем	“Һаумы ,йәй!”	“Занятия по ИЗО”-методик ҡулланма
2.	Физкультура	№ 38(саф һауала)	Физкультура в ДОУ

Ҡулланылған норматив-методик документтар һәм әҙәбиәт:

Башҡортостан Республикаһы Конституцияһы 1993 йылдың 24 декабрендә № ВС 22/15 -2014 4 мартындағы 57-нсе һанлы Законы тарафынан индерелгән үҙгәрештәр һәм өҫтәмәләр менән.

216 -нсы «Башҡортостан Республикаһы халыҡтары телдәре тураһында» РБ Законы 1999 йылдың 2014 йылдың 28 мартындағы 75-се һанлы БР закондары редакцияһында.

Башҡортостан Республикаһында мәғәриф тураһында Башҡортостан Республикаһы законы 2013 йылдың 27 июнендә ҡабул ителде №696-3.

Федераль дәүләт белем биреү стандарты (Рәсәй Федерацияһының мәғәриф һәм фән министрлығының 17.10.2013 йылда №1155-се ҡарары менән раҫланған).

Примерная основная образовательная программа дошкольного образования. - М.:Издательство «Национальное образование», 2015.

«От рождения до школы. Основная образовательная программа дошкольного образования» / Под ред. Н.Е. Вераксы, Т.С. Комаровой, М.А. Васильевой. — 3-е изд., испр. и доп. — М.: Мозаика-синтез, 2015.

Аҙнабаева Ф. Г., Йылҡыбаева Г. Р., Нарынбаева А. 3., Гөлбостан. Балалар баҡсаһында телмәр үҫтереү өсөн методик ҡулланма. Өфө: Китап, 2010.

Аҙнабаева Ф. Г., Нафиҡова 3. Ғ. Тылсымлы өндәр. Өфө: БМҮИ, 2004.

Аҙнабаева Ф. Г, Шафиҡова Г. Р., Йыһангирова Г. М. Мин — шәхес. Өфө: Башҡортостан Республикаһы Мәғариф министрлығының республика уҡыу- ғилми методик үҙәге, 2008.

Йәғәфәрова А. Ш., Юлмөхәмәтов М. Б. Йәйғор: балалар баҡсаһы өсөн хрестоматия (ике томда). Өфө: Башҡортостан «Китап» нәшриәте, 1995, 2006.

Нафиҡова 3. Ғ. Уйнай-уйнай үҫәбеҙ. Методик ҡулланма. Өфө: Китап, 2010.

Нафиҡова З.Ғ., Денисова З.М. Хәрәкәттә - бәрәкәт. Методик ҡулланма. Сибай: Башҡорт дәүләт университетының нәшер итеү үҙәге, 2000.

Нафикова 3. Г., Денисова 3. М. Хәрәкәттә - бәрәкәт. В движении - сила. Методическое пособие по использованию башкирских народных подвижных игр на занятиях физвоспитания в ДОУ (на башкирском и русском языках). - 2-ое изд., дополненное. Уфа: Ред.-изд. отдел РУНМЦ МО РБ, 2006.

Кескәйҙәрҙе тәрбиәләүҙә этномузей, Ф.Г. Аҙнабаева, Ф.Ф. Ҡаһарманова, - Өфө. БИРО, 2006.

«Илһам». Ф.Г. Аҙнабаева , Р.И. Әминева , Р.М. Аметова , А.З. Нарынбаева, Г.Р. Йылҡыбаева , Методик ҡулланма. - Уфа, 2-ое изд.,«Китап», 2008.

Балалар баҡсаһында театр эшмәкәрлеге. Ф.Г. Аҙнабаева, Г.М. Йыһанурова.- Өфө, БИРО, 2008.

Аҙнабаева Ф.Ғ., Шафиҡова Г.Р.Тәбиғәтһәмкеше.- Өфө: Китап, 2012.

Азнабаева Ф.Г. и др. Русский язык в национальном дошкольном образовательном учреждении. Методическое пособие. - Уфа : Китап, 2010.

Дидактический материал по русской разговорной речи.- Уфа :Китап, 2010.

Аҙнабаева Ф.Ғ. һ.б. Уйындан - үҫешкә. – Өфө: Китап, 2010.